

**T.C.  
ÖZYEĞİN ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRK HUKUKUNDA  
YABANCI YATIRIMCILARA  
YÖNELİK ENERJİ TEŞVİKLERİ**

**Aslıhan DUMAN**

**Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Özlem ARMAĞAN**

**İstanbul 2020**

## TEZ ONAY SAYFASI



## ÖNSÖZ

Bu süreçte bana inanan desteğini her daim hissettiğim, enerji alanında çalışma yapmam için beni teşvik eden, destekleyen kıymetli hocam Prof. Dr. Yener Ünver'e teşekkürü bir borç bilirim.

En başından bugüne desteklerinden ötürü Sayın Sinan Kuneralp'e en derin saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Başından beri ilgi, dikkat ve yönlendirmeleri ile yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Özlem Armağan'a teşekkür ederim.

Kıymetli hocam Prof. Dr. Mesut Hakkı Caşın'ın bilgi birikim veengin görüşleriyle hayatıma ışık tutup yön vermesi vizyonumu genişletmiş, konjektürel dünya düzenini okumama sağladığı büyük katkıdan dolayı teşekkürü bir borç bilir saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Kıymetli hocam Doç. Dr. Altan Heper'in ve Dr. Ali Pehlivan'ın tez aşamasına gelmemde kendilerinden aldığım derste çok yönlü hukuk bilgisinden istifade etmem dolayısıyla teşekkürlerimi sunarım.

Bu vesileyle kıymetli hocam Yetik Kadri Mert'e ve kıymetli hocam Dr. Sina Kısacık'a teşekkür ederim.

Yol arkadaşlarım Elif Pelin Tanverdi, Malik Kaynakçı, Doğukan Doru Alkan, Soner Özbek, Hasan Basri Özkan, Fatih Alperen Tülek'e ve ablam Nil Duman'a en derin teşekkürlerimi sunarım.

Aslıhan DUMAN

## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ .....	i
İÇİNDEKİLER .....	ii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ .....	vi
TABLolar LİSTESİ .....	vii
ÖZET .....	viii
ABSTRACT.....	ix
GİRİŞ .....	1

### BİRİNCİ BÖLÜM

#### TÜRKİYE'DE TEŞVİK UYGULAMALARI

I. Genel Olarak Teşvik .....	3
1. Tanım .....	3
2. Türkiye'de Teşvik Uygulama ve Politikaları.....	6
A) Genel Olarak Teşvik Politikaları .....	8
B) Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	10
C) 1920 -1950 Dönemi Politikaları.....	11
D) 1950-1960 Dönemi Politikaları.....	14
E) 1960-1979 Dönemi Politikaları.....	15
F) 1980-2000 Dönemi Politikaları.....	16
3. 2009 Yılından İtibaren Uygulanan Teşvik Uygulama ve Politikaları.....	22
A) 2009 Yılı Sonrası Teşvik Sisteminin Niteliği .....	25
B) 2009/15199 Sayılı Karara Göre Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki .....	28
C) 2009/15199 Sayılı Karara Göre Bölgesel Yatırımların Teşviki .....	29
D) 2009/15199 Sayılı Karara Göre Genel Yatırımların Teşviki.....	31

4. 2012 Yılından İtibaren Uygulanan Yeni Teşvik Uygulama ve Politikaları.....	32
A) Yeni Teşvik Sistemine Geçiş .....	34
B) Genel Teşvik Uygulamaları .....	36
C) Bölgesel Teşvik Uygulamaları.....	40
D) Öncelikli Yatırımların Teşviki.....	42
E) Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki .....	43
F) Stratejik Yatırımların Teşviki .....	44
II. Genel Olarak Teşvik Türleri.....	45

## İKİNCİ BÖLÜM

### ENERJİ TÜRLERİ, DÜNYA VE TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÖRÜNÜMÜ

I. Enerji Kavramı.....	47
II. Enerji Türleri .....	50
1. Yenilenemez Enerji Kaynakları .....	50
A) Petrol.....	50
B) Doğal gaz .....	51
C) Kömür .....	52
D) Nükleer Enerji.....	54
2. Yenilenebilir Enerji Kaynakları .....	57
A) Güneş Enerjisi.....	58
B) Rüzgâr Enerjisi.....	59
A) Jeotermal Enerji .....	60
B) Biyokütle.....	62
C) Hidroelektrik Enerji .....	63
D) Dalga ve Deniz Enerjisi .....	64
III. Dünya’ da Enerjinin Görünümü .....	64

IV. Türkiye’de Enerjinin Görünümü .....	69
1. Elektrik Enerjisi .....	69
2. Doğal Gaz .....	73
3. Petrol .....	75
4. Yenilenebilir Enerji.....	78

### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

#### TÜRKİYE’DE ENERJİ YATIRIMLARINDA YABANCILAR İÇİN MEVZUAT VE TEŞVİKLER

I. Yabancı Yatırımın Önemi.....	79
II. Türkiye’nin Yakın Dönem Yabancı Yatırım Politikası.....	81
III. Genel Olarak Türkiye’de Yabancı Yatırımlara İlişkin Düzenlemeler.....	84
1. 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.....	86
IV. Yabancıların Enerji Yatırımlarına İlişkin Düzenlemeler ve Hukuk Rejimi .....	92
1. Yap İşlet Devret (YİD) Modeli.....	98
2. 3996 Sayılı Kanun.....	101
3. 4283 Sayılı Kanun.....	106
4. 5346 Sayılı Kanun.....	113
5. Sözleşmeler .....	118
V. Yabancılara Yönelik Teşvik ve Koruma Bakımından Uluslararası Düzenlemeler	119
1. ICSID Konvansiyonu.....	119
2. ECT Antlaşması .....	121
3. MIGA Konvansiyonu.....	122
4. New York Konvansiyonu.....	123
<b>SONUÇ .....</b>	<b>124</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>128</b>

## KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
AGÜ	:	Az Gelişmiş Ülkeler
BKK	:	Bakanlar Kurulu Kararı
DB	:	Dünya Bankası
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
DYY	:	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
ETKB	:	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
EPDK	:	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
EÜAŞ	:	Türkiye Elektrik Üretim A. Ş.
FIAS	:	Yabancı Yatırımlar Danışmanlık Hizmetleri
FKK	:	Fon Kaynaklı Kredi
GOÖ	:	Gelişmekte Olan Ülkeler
IFC	:	Uluslararası Finansman Kurumu
İBBS	:	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KDV	:	Katma Değer Vergisi
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOSGEB	:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÖY	:	Kalkınmada Öncelikli Yörelerde
OECD	:	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatına
RG	:	Resmî Gazete
TETAŞ	:	Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A. Ş.
TPAO	:	Türkiye Petrolleri A.O.
TÜPRAŞ	:	Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
TANAP	:	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
YEK	:	Yenilenebilir Enerji Kaynakları
Yİ	:	Yaş İşlet
YİD	:	Yap İşlet Devret
IAEA	:	Günümüzde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı

## ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Enerji Kaynaklarının Türlerine Göre Genel Sınıflaması.....	49
Şekil 2.2 Türkiye Yenilenebilir Enerji Üretim Göstergeleri.....	57
Şekil 2.3 Küresel Enerji Tüketim Oranları .....	66
Şekil 2.4 1990- 2040 Kaynak Bazında Dünya Enerji Talebi.....	66
Şekil 2.5 Bölge Bazında Enerji Talep Miktarları .....	67
Şekil 2.6 Türkiye’de Kaynak Türüne Göre Kurulu Güç Dağılımı .....	71
Şekil 2.7 Türkiye’de Kaynak Türüne Göre Brüt Elektrik Üretimi .....	72
Şekil 2.8 Türkiye Doğal Gaz Tüketimi (milyar m3) .....	74
Şekil 2.9 Türkiye’nin Petrol Ürünleri Satış, İthalat ve İhracatı .....	76
Şekil 3.1 Enerji Dönüşümündeki Paydaşlar, Bunların İlişkileri ve Özel Sektörün Rolü .....	117



## TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Planlı Dönem Teşvik Politikaları .....	20
Tablo 1.2 Türkiye’de Son Dönem Teşvik Politikalarının Kapsam ve Araçları.....	22
Tablo 1.3 2009/15199 Sayılı Karara Göre Büyük Ölçekli Yatırımlar.....	26
Tablo 1.4 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İllerin Bölgesel Dağılımı.....	28
Tablo 1.5 Bölgesel Teşvik Türlerine Göre Araçların Dağılımı .....	30
Tablo 1.6 2012/3305 Sayı Karardaki Değişiklikler .....	33
Tablo 1.7 2012/3305 Sayılı Karara Göre Teşvik Sistemi ve Destek Unsurları.....	35
Tablo 1.8 Destek Aracı Çeşitleri ve Destek Aracı Unsurlarındaki Değişim .....	37
Tablo 1.9 Bölgesel Teşviklerin Unsurları.....	41
Tablo 2.1 Dünyada Nükleer Reaktör Sayıları.....	55
Tablo 2.2 Ülkelere Göre Dünyada Jeotermal Enerji Kurulu Gücü Listesi.....	61
Tablo 2.3 Elektrik Mevzuatı .....	72
Tablo 2.4 Doğal gaz Mevzuatı.....	75
Tablo 2.5 Petrol Mevzuatı .....	77
Tablo 3.1 YİD Modelinin Uygulama Alanları ve Düzenlendiği Kanunlar .....	106
Tablo 3.2 YİD Modeli ile Tesis Edilerek Ticari İşletmeye Geçen Projeler .....	109
Tablo 3.3 Türkiye’de Kurulu Gücünün Üretici Kuruluşlara Dağılımı (Birim: Mw) (2012-2018) .....	110
Tablo 3.4 Enerji Sabit Sermaye Yatırımları (milyon ABD\$).....	111
Tablo 3.5 Kamu-Özel İş birliği Düzenlemelerinin Belirleyici Unsurları .....	112
Tablo 3.6 Yenilenebilir Enerji Mevzuatı .....	115
Tablo 3.7 Yenilenebilir Enerji tarife garantisi (Cent USD/KWH) .....	116

## ÖZET

Aslıhan DUMAN S012961

Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku A.B.D

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. Özlem ARMAĞAN

Mart 2020

Ekonomik faaliyetlerin gelişimini hızlandırmak üzere geliştirilen tercih teşvik politikalarının sosyal, siyasi, iktisadi ve hukuki yönleri bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak ekonomik değerlendirmelerin konusu olan teşviklerin politika bazında belirlenerek uygulamaya geçilmesinde ise yasal ve idari düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Türkiye’de kalkınma planlarıyla temellendirilen teşvik politikalarının uygulama ayağında yakın dönem hukuki düzenlemelere bakıldığında önce 2009 yılında ve daha sonra 2012 yılında köklü yasal ve idari reformlar gerçekleştirilmiştir. 2012 yılından itibaren kalkınma programlarında yer bulan teşvik politikalarının temel mantığı yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi ve tüm yerli-yabancı işletmelerin belirlenen önceliklere göre yatırım yapmalarının özendirilmesi olmuştur. Bu kapsamda 2003 yılında çıkarılan 17.06.2003 tarihli 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile 15.06.2012 tarihli ve 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı en önemli gelişme olarak kabul edilebilir. Bu değişimlerle birlikte Türkiye’de dışa bağımlılığın azaltılması ve katma değer oluşturması bakımından enerji alanında köklü yasal ve idari düzenlemelere gidilmiştir. Yap İşlet Devret modelinin daha işler hale getirilmesi, enerji sektöründe özelleştirmelerin yapılması, özel teşebbüsün teşvik edilmesi amacıyla bunlara olanak sağlamak üzere pek çok yasal düzenleme yapılmıştır. Bu çalışmada Türkiye’de uygulanmakta olan teşvik politikaları ile enerji sektörüne yabancı yatırımcıların çekilmesi ve bu yatırımlara ilişkin teşvik mevzuatı idare hukuku açısından incelenmiştir. Çalışma neticesinde enerji sektöründe Türkiye’ye yabancı yatırımcıların çekilmesi ve bu alanda yerli-yabancı tüm girişimlerin teşvik edilmesi amacıyla özel hukuk ve idare hukuku bakımından son dönemde çok sayıda yasal ve idari düzenleme yapıldığı tespit edilmiş, bunların yatırım artırıcı etkilerinin olduğu görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Mali Teşvikler, Yabancı Yatırımcı, Enerji Hukuku.

## **ABSTRACT**

Master Thesis, Department of Public Law

Thesis Advisor: Dr. Ozlem ARMAGAN

March 2020

It is necessary to develop legal and administrative arrangements to realize incentive policies which are subject to economical considerations. From the application side of the legal arrangements, which are shaped via the development plans of Turkey, fundamental legal and administrative reforms were implemented first in 2009 and then in 2012. The main logic of the incentive policies that have been included in the development programs since 2012 has been to attract foreign investments to the country and to encourage all domestic and foreign enterprises to invest according to the determined priorities. There is a necessity to realize incentives Turkey in the near-term development plans with the application based on the feet of incentive policies in 2009. Considering the legal regulations before and after important legislative reforms were carried out in 2012. The main logic of the incentive policies that have been included in the development programs since 2012 has been to attract foreign investments to the country and to encourage all domestic and foreign enterprises to invest according to the determined priorities. In this context, the 4875 numbered “Law of Direct Investment” in 2003 and the Decision of the Council of Ministers 2012/3305 can be considered as the most important development. These changes along with the reduction in the energy field and in terms of creating added value in Turkey's dependence on foreign undertake radical legal and administrative arrangements. In order to make the Build-Operate-Transfer model more functional, to make privatizations in the energy sector, to encourage the private enterprise, many legal arrangements have been made to enable them. In this study, the withdrawal of foreign investors in the energy sector by promoting policies that are being implemented in Turkey were investigated. In addition, the incentive laws of these investments are examined in terms of administrative law. of Turkey to foreign investors in the energy sector and withdrawal of the results of the study it revealed that in this area should be encouraged in all local and foreign entrepreneurs. Also, for this purpose, it has been determined that many laws have been enacted recently in terms of private law and administrative law, and it has been observed that they have an increasing effect on investments.

**Key Words:** Financial Incentives, Foreign Investor, Energy Law.

## GİRİŞ

Ülkelerin iktisadi ve mali hayatını devam ettirebilmesi için sermaye, tasarruf, işgücü gibi kaynakları sağlaması ve bunları etkin ve verimli bir şekilde kullanması gerekmektedir. Söz konusu kaynakların tedarik sürecinde öncelikle iç kaynaklarından karşılanması ekonomik denge açısından çok büyük önem arz etmektedir. Artan küreselleşme sürecinde sermaye ve kaynak yapısı ülkelerin yatırımları yönlendirme, yönetim, sermaye transferi aşamalarında farklı oran ve tutarlarda paylaşılmaktadır. Bu durumda ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları başta olmak üzere sermaye ihtiyacı, yatırımlara dönüştürülecek derecede tasarruf yetersizliği, teknoloji ve yetkin işgücü eksikliğine sebep olmaktadır. Bu kapsamdaki eksiklikler ülkeleri dış kaynak aramaya yöneltmekte, yatırımları oluşturacak altyapı ve gerekli düzenlemeleri yapma ihtiyacına zorlamaktadır. Bu noktada dış kaynak ihtiyacını karşılama sürecinde yabancı yatırım kavramı ortaya çıkmaktadır. Yabancı yatırım, bir ülkenin belirli bir süre içinde kaynaklarına ve ekonomik gücüne ilave edebileceği, ileride değişik biçimlerde ödemek üzere diğer ülkelerden sağlayacağı mali ve teknolojik kaynaklardır.

Devletlerin yabancı yatırım mevzuatlarında yabancı unsur belirlenirken iki kriter dikkate alınmaktadır. Bunlar, yatırım yapan kişinin vatandaşlığı veya yerleşim yeri kriteridir. Devletler tarafından seçilen kritere göre yatırımın, yabancı yatırım olup olmadığı belirlenmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki önemli sermaye akımlarının ardındaki sebepler, çoğunlukla itme ve çekme faktörleri olarak görülmektedir. Bu etkenlerden itme etkenleri olarak vasıflandırılan grubu, dünya ekonomisi veya gelişmiş ülkelerle ilgili ekonomik belirtilerdeki değişimleri yansıtmaktadır. Çekme faktörleri ise sermayenin yöneldiği ülkenin kendi ekonomik ve yapısal şartlarını ifade etmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere artış göstermesinin birçok çeşitli sebebi vardır. Bunların başında, bu ülkelerin yabancı yatırımlara karşı olan tutumlarının değişmiş olması ve bu yatırımları ülkelere çekmek ve onlara daha güvenli bir yatırım ortamı sunabilmek için daha farklı ve daha uygun politikalar izleme yollarını tercih etmeleri gelmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelere yaşanan altyapı gelişmeleri ve çeşitli hukuksal düzenlemeler ile yatırım yapılabilir daha uygun ortam yaratmaları vardır.

Türkiye'nin yabancı yatırım politikasının temelleri, serbestlik ve dışa açılma kararlarının alındığı 1980 yılında alınan kararlar doğrultusunda atılmış ve gelişme göstermiştir. Türkiye'de son dönemde devreye alınan teşvik politikalarına bakıldığında hem yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesinde 2012 yılından sonra önemli değişimler olduğu görülmektedir. Yabancılara has temel düzenleme 17.06.2003 tarihli 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu olmakla birlikte bu kanunda belirtilen amaçların gerçekleştirilebilmesi için somut adımların önce 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmış, sonra kapsamı ve içeriği genişletilerek yerine 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır. Bunlar ek olan daha önce çıkarılmış olan ancak uygulamada verimsiz ya da beklenen faydanın elde edilemediği yasalara dayanılarak pek çok yönetmelik ve idari mevzuat düzenlemesine gidilmiştir. Özellikle Yap İşlet Devret modelinin daha etkili getirilmesi sağlanmış, Danıştay ve Anayasa Mahkemesinde iptal davalarına konu olan düzenlemeler yeniden tanzim edilmiştir.

Üç bölüm halinde hazırlanan bu çalışmanın birinci bölümünde, Türkiye'de uygulanmakta olan güncel teşvik sistemine ilişkin mevzuat gelişimi ve bunların içerikleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümde teşvik politikalarının enerji ayağındaki durumu hakkında enerji türleri, dünya ve Türkiye'nin enerji görünümüne ilişkin güncel veri bilgileri aktarılmıştır. Türkiye'nin enerji türleri bakımından mevcut durumu ve bu alandaki teşvik politikaları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye'de enerji yatırımlarında yabancılar için mevzuat ve teşvikler kapsamında Yap İşlet Devret (YİD) Modeli ile 4875 Sayılı Kanun, 3996 Sayılı Kanun, 4283 Sayılı Kanun, 5346 Sayılı Kanun ve bunlara dayalı olarak çıkarılan diğer mevzuat incelenmiştir. Aynı bölümde yabancılara yönelik teşvik ve koruma bakımından uluslararası düzenlemelere yer verilmiştir. Çalışmaya bütüncül olarak bakıldığında; teşvik politikaları ve ilgili mevzuat, Türkiye'nin enerji görünümü ve politika hedefleri, yabancı yatırımcıların özendirilmesi ve tüm bunlara ilişkin mevzuatın birlikte değerlendirilmesi bakımından yerli literatür için değerli bir araştırma olduğu ifade edilebilir.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## TÜRKİYE'DE TEŞVİK UYGULAMALARI

### I. Genel Olarak Teşvik

#### 1. Tanım

Devlet yardımları geliştirmekte olan ülkelerde gerek iç piyasanın büyütülmesi gerekse dış piyasalarda rekabet edebilme yeteneğine sahip olma yönünden ihracatın yüksek seviyelere ulaşabilmesinde ve yatırım miktarının artırılmasında önemli bir yere sahiptir. Özellikle geliştirmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında devlet teşvikleri önemli bir rol oynamaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerin ekonomilerinin temel özelliği tasarruf ve kaynak yetersizliği, dengesiz gelir ve kaynak dağılımı ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak beşerî ve fiziki sermaye kıtlığı sorunudur. Bunun yanında, yatırım ve kaynak kıtlığı, kurumsallaşma yetersizliği, bölgeler arası dengesizlik, işsizlik, tabii kaynaklardan yeterince yararlanılamaması, girişimcilerin eğitim ve denetim yetersizliği, sık sık ekonomik krizlerle karşılaşılması gibi nedenlerle çeşitli şekillerde kamudan özel sektöre kaynak aktarılmaktadır.<sup>1 2</sup>

Teşvik, kelime olarak “isteklendirme, özendirme” anlamına gelmektedir.<sup>3</sup> Devletlerin, tam istihdama ulaşma, ekonomik büyüme, refahın tabana yayılması vb. gibi gerekçelerle ekonomiye teşvik bağlamında müdahale ettikleri görülür. Devletin ekonomiye müdahalesi konusunda iktisat literatüründe birçok görüş ileri sunulmuştur. Bunların bazıları devlet müdahalesini gerekli görürken bazıları da buna karşı çıkmıştır. Günümüzde devletin ekonomiye müdahale etme fikri genel kabul görmektedir.<sup>4</sup> Piyasa ekonomilerinin kaynak dağılımında ve tam istihdama ulaşılmasında yetersiz kalması bu görüşü desteklemektedir. Devletlerin ekonomi içinde tercihleri, öncelikleri ve hedefleri bulunmaktadır. Bu hedef ve öncelikleri oluşturmak için devlet ekonomiye

<sup>1</sup> Yavan, N., Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi, Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 32-33.

<sup>2</sup> Yayar, R. / Demir, Y., Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 39, 2012, ss. 119-146, s. 121.

<sup>3</sup> Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi 02.03.2020.

<sup>4</sup> Güran, M. C. / Cingi, S., Devletin Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği, Akdeniz İİBF Dergisi, S. 3, 2002, ss. 56-89, s. 57.

müdahalelerde bulunmaktadır. Günümüzde çağdaş devlet anlayışının ortaya çıkması ve gelişmesi ile devletin görevleri arasında bazı faaliyetler ortaya çıkmıştır. Bunlar;<sup>5</sup>

- Optimum kaynak dağılımının sağlanması,
- Adil gelir dağılımının sağlanması,
- Ekonomik istikrarın sağlanması,
- Ekonomik büyümenin ve gelişmenin sağlanması,
- Dış ticaret dengesinin sağlanmasıdır.

Günümüzde devletin ekonomiye müdahalesinin hangi ölçülerde olması gerektiği tartışılmaktadır. Devletlerin ekonomiye müdahalesinin ölçüsünün ne olması gerektiği konusunda ortak bir düşünce yoktur. Çünkü ülkelerin gelişmişlik düzeyleri eşit değildir. Bu yüzden müdahale ölçütleri eşit olmamaktadır. Ülkelerin birbirinden farklı gelişme deneyimleri üç nedenle açıklanmaktadır. Bunlardan ilki ülkelerin sahip oldukları faktör donanımı ve miktarı ile ilgili farklılıklardan, ikincisi sosyal refah devleti ya da minimal devlet modeline bağlı olarak ülkeler arasındaki gelişme dinamiği ve son olarak da ülke genelinde uygulanan ekonomik organizasyonun etkinliğinden kaynaklanmaktadır.<sup>6</sup>

Tanımına bakıldığında, belirli bir iktisadi veya sosyal amaca ulaşabilmek için maddi destek ve hukuki kolaylıklar şeklinde tanımlanan teşvik kavramı, farklı kavramlarla farklı şekilde kullanılabilir. Teşvik kavramı yerine literatürde “sübvansiyon”, “iktisadi gayeli mali yardım”, “üreticiye yapılan transfer harcamaları”, “primler”, “ucuz krediler”, “aynı yardımlar” gibi kavramlar da kullanılmaktadır.<sup>7</sup> Teşvik kavramı ekonomi literatüründe, olarak tanımlanmıştır. Ülkenin sahip olduğu kaynakların ekonomi için daha faydalı olabilecek faaliyetlere yönlendirilmesi teşviklerin temelini oluşturmaktadır.<sup>8</sup>

---

<sup>5</sup> Duran, M., Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2003, Ankara, s. 6-7.

<sup>6</sup> Duran, s. 7-9.

<sup>7</sup> Acinöroğlu, S., Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, S. 2, 2009, ss. 147-169, s. 149.

<sup>8</sup> Tatar, C. G. / Yurdadoğ, V., Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 27, 2017, ss. 154-177, s. 155.

Dokuzuncu, Onuncu ve On birinci Kalkınma Planlarında, teşvikler ekonomik ve sosyal kalkınmanın başlıca unsurları arasında görülmekte olup teşvik uygulamalarında hangi hedeflere ulaşılmak istendiği ve bu hedeflere ulaşabilmek için hangi ödünlere verileceği önemli bir husustur. Teşviklerde temel hedef, genel hatlarıyla halkın refah düzeyinin yükseltilmesi olmakla birlikte, devletlerin amaçları, uyguladıkları ekonomik sisteme göre değişim gösterebilmektedir.<sup>9</sup> <sup>10</sup> Başka bir deyişle, teşvikler, genel ekonomi politikasının belirli bir bölümü veya bir alt unsuru olup ekonomi içerisindeki aktörleri hedeflenen davranışlara yönlendirerek istenilen sonuçların gerçekleşmesini sağlamaktadır.<sup>11</sup> Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatına (OECD) göre teşvik “bir yatırımın maliyetini veya potansiyel kârını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleri” biçiminde tanımlanmıştır.<sup>12</sup>

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’ın amaç başlığında teşviklere ilişkin “kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi” olduğu ifade edilmektedir.<sup>13</sup>

Teşvik kavramı yerine sübvansiyon kavramını kullanmayı tercih eden OECD, “belirli firmaları veya sektörleri gözeterek piyasada rekabeti etkileyen ve böylece kapsamlı bir refah kaybına yol açan devlet politikası” şeklinde bir tanımlamaya

---

<sup>9</sup> DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı Devlet Yardımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2007, s. 1-2.

<sup>10</sup> On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara, 2019, md. 133 ve md. 177.

<sup>11</sup> Eser, E., Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, Planlama Uzmanlığı Tezi, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011, s. 1-3.

<sup>12</sup> Özdaş, Y., Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2009, s. 10.

<sup>13</sup> 19.06. 2012 Tarih ve 28328 Sayılı Resmî Gazete’de Yayınlanan 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.



giderken<sup>14</sup> teşvik kavramına yerine devlet yardımı kavramını kullanan AB ise<sup>15</sup> “bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları vasıtası ile herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayırarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden uygulamalar” olarak tanımlamaktadır.<sup>16</sup>

Teşvik kavramı yerine uygulamada farklı kavramlar kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları devlet yardımı, destekler, iktisadi gayeli mali yardım, primler, üreticiye yapılan transfer harcamaları, sübvansiyon ve uygun koşullu krediler gibi kavramlardır. Bu kavramlardan bazıları teşviklerle aynı anlamlara gelebildiği gibi farklı anlamlar da barındırması mümkündür.<sup>17</sup> Teşvik sistemleri, temelde ekonominin kalkınma stratejileri ile uyumlu bir gelişme içerisinde olmasını sağlamayı hedeflemektedir. Bu sebeple verilen teşviklerin kalkınma stratejilerine uygunluğu göz önünde bulundurularak konjonktürel dalgalanmalara teşvikler aracılığıyla müdahale edilmektedir.<sup>18</sup>

## 2. Türkiye’de Teşvik Uygulama ve Politikaları

Ekonomik faaliyetlerin gelişmesini hızlandıran teşvik politikalarını kullanmaya yönelik geniş bir tartışma alanı vardır. Klasik iktisatçılar, her arzın kendi talebini yaratacağını, tam rekabet koşullarının bütün pazarlarda geçerli olması gerektiğini; miktar kuramının geçerliliğini ve faiz oranlarının, fiyatların ve ücretlerin esnek olması gerektiğini savunmuşlardır. Buna göre ekonomi bir görünmez el tarafından idare edilmektedir. Devlet ekonomiye hiçbir şekilde müdahalede bulunmamalıdır.<sup>19</sup>

---

<sup>14</sup> Aykın, H., Uluslararası Ampirik Çalışmalar Işığında Vergi Teşviklerinin Etkinliği, Yaklaşım Dergisi, S. 160, ss. 1-5, s. 2.

<sup>15</sup> DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı., s. 6-7.

<sup>16</sup> Buyrukoğlu, S., Yatırım Teşvik Politikaları ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye İçin Ampirik Analiz, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2014, s. 4.

<sup>17</sup> Topal, H. M., Uluslararası Kuruluşların Teşviklere Bakışı ve Türk Teşvik Sisteminin Bu Çerçeve Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006, s. 3.

<sup>18</sup> DPT, (2007), s. 1-2.

<sup>19</sup> Selen, U., Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Uygulamaları, Ekin Kitabevi, Bursa, 2011, s. 82-83

Keynesçi iktisatçılara göre teşvikler maliye politikası kapsamında değerlendirilmekte olup <sup>20</sup> <sup>21</sup> devlet ekonomik ve sosyal alanda müdahalelerde bulunmalıdır. Dolayısıyla bu ekole göre devletin teşvik vermesi ve ekonomiye müdahale etmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde meydana gelen gelişmeler ve diğer ülkelerle olan uluslararası rekabet ve yaşanan ekonomik sıkıntılar, teşvik politikalarının uygulanması gerekliliğini zorunlu kılmıştır.<sup>22</sup>

Türkiye’de 2000 yılı sonrası yatırımlara sağlanan kamu desteklerinin çerçevesi, dört sefer köklü bir şekilde değiştirilmiş ve geliştirilmiştir. İlk olarak, 10.06.2002 tarih ve 2002/4367 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı yürürlüğe girmiş, arkasından 2004’te 5084 Sayılı kanun çıkarılmıştır. 2009 yılında ise topyekûn yeni baştan kapsamlı bir şekilde tasarlanan teşvik sistemi hayata geçirilmiştir. Son olarak günümüzde de hala uygulanmakta olan 2012 teşvik sistemi Ekonomi Bakanlığının öncülüğünde yapılan çalışmalar sonucu, 19 Haziran 2012 tarihli ve 28328 Sayılı resmî gazetede yayımlanan 2012/3305 Sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile bu kararın uygulanmasına ilişkin esaslarını belirleyen, 20 Haziran 2012 tarihli ve 28329 Sayılı resmî gazetede yayımlanan, “2012/1 Sayılı Uygulama Tebliği” yürürlüğe konulmuştur. Bu kapsamda çalışmada, 2012 yılından itibaren devreye alınan yeni teşvik sistemi hakkında açıklamalar yapılmıştır. Diğer yandan yeni sistemin misyon ve strateji bakımından altyapısını oluşturan 2009 yılındaki uygulamalar hakkında kısaca açıklamalar yapılmış, ardından 2012 yılındaki düzenlemelere yer verilmiştir.

---

<sup>20</sup> Örneğin Balassa-Samuelson Modeli’nde; ticarete konu malların veriminden söz edilmekte, ihracat ve katma değer yaratan üretimler vb. ile cari denge ve reel gelir artışı alanında optimalliğin sağlanması kamusal teşvikler ile maliye politikalarından söz edilmektedir. Benzer şekilde iktisat teorisinde Shumpeteryan yaklaşımda da yenilik ve girişimlerin/girişimciliğin kamusal özendiricilerle teşvik edilmesinden söz edilmektedir (Seyidoğlu, s. 420-421; Küçükaksoy, İ. / Çifçi, İ., Balassa-Samuelson Hipotezi: Türkiye ve Dış Ticaret Ortakları Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 32, S.1, 2017, ss. 57-94, s. 58-59).

<sup>21</sup> Yapar S. S., Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme, KMU İİBF Dergisi, S. 16, 2009, ss. 161-171, s. 164.

<sup>22</sup> Selen, s. 83.

## A) Genel Olarak Teşvik Politikaları

Teşvik politikaları denince, özel sektörü yatırım, üretim ve hizmet dallarıyla bölgelere yönelten ve kanunla düzenlenen özendirici, itici ve caydırıcı kural araçlarının tamamı anlaşılmaktadır. Teşviklerin ana amacı yatırımların maliyetlerini düşürmek, finansman ihtiyacını hafifletmek, kolaylıklar sağlamak ve karlılığı arttırmak, özel sektör yatırımlarını belirli sektörlere ve yörelere kaydırmaktır.<sup>23</sup>

Türkiye’de teşvik uygulamalarının geçmişi teşviklerle ilgili ilk yasa olan 1 Ocak 1913 tarihli “Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati” ne kadar geriye gitmektedir. Ancak Osmanlı Devleti’nde bu konu ile ilgili çalışmalar 1863 yılında kurulan “İslah-ı Sanayi Komisyonu” ile başlamıştır. 1913 yılında çıkartılan yasa ile “toplam değeri 1.000 TL’sini geçen, en az 5 HP motor gücü kullanan sanayi kuruluşlarına, makine ve donatım ile ham ve yabancı maddelerin ithalinde gümrük vergisi bağışıklığı” sağlamıştır. Dünya iktisadi bunalımı (1929) ve bunun getirdiği belirsizlikler, teşvik önlemlerinden yararlanabilecek sosyal ve ekonomik yapının henüz yeterli olamaması ve aşarın 1925 yılında kaldırılıp, bunun yerine vergi yükünün tarım ve sanayi kesimine kaydırılması gibi sebeplerle Teşvik-i Sanayi Kanun’undan istenilen sonuçlar tam olarak alınamamış ve 1942 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Buna rağmen daha sonraki dönemlerde uygulanan teşvik politikalarına öncülük etmiştir.<sup>24 25 26</sup>

1950’den sonra devlet, koruma ekonomi politikalarını uygulamakla birlikte özel sektöre çok geniş bir saha bırakmış, kendisi daha çok altyapı yatırımlarına öncelik vermiştir. 1950-1960 döneminin, bugünkü karma ekonomik düzenin ve dolayısıyla teşvik politikalarının bir hazırlayıcısı olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde, 1951 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 1953 yılında Turizm Endüstri Teşvik Kanunu, 1954 yılında Maden Kanunu, 1954 yılında yine Yabancı Sermayeyi Teşvik

---

<sup>23</sup> Yavuz, A., Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 1, ss. 83-101, s. 86.

<sup>24</sup> Çiloğlu, İ., Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü, Hazine Dergisi, S.13, 2000, ss. 29-48, s.31.

<sup>25</sup> İTO, Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik Uygulamaları ve Ülkemize Uygulanabilirliği, İTO Yayınları İstanbul 2007, s.24.

<sup>26</sup> Ekinci, F. / Koca, G. / Yüce, Ş., Yatırımlarda Vergisel Teşvikler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Değerlendirmesi Şırnak İli Örneği, Sakarya İktisat Dergisi, C. 8, S. 4, 2019, ss. 311-330, s. 312.

Kanunu, 1954 yılında Petrol Kanunu, 1956'da Şeker Kanunu ve 1957 yılında da Gider Vergileri Kanunu çıkartılmak suretiyle yabancı sermayeyi özendirici tedbirler alınmaya çalışılmıştır.<sup>27 28</sup>

Türkiye'de teşvik ve yönlendirme önlemleri tam anlamıyla, 1962 yılında DPT'nin kurulup 1963 yılında ilk planlı dönemin başlaması ile uygulanmaya başlamış ve sanayi ürünü ihracatı da ilk kez bu dönemde teşvik önlemlerinden faydalanma olanağı bulmuştur. 1963 yılında yatırım indirimi için 202 Sayılı yasa, 1964 Gümrük Kanunu'na bağlı gümrük giriş tarife cetvellerinin değiştirilmesiyle ilgili 474 Sayılı yasa yürürlüğe girmiş böylece sanayileşmenin hızlandırılması hedeflenmiştir. Ayrıca, 1963'de ihracatta vergi iadesine olanak tanıyan 27.6.1963 tarih ve 261 Sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir.<sup>29</sup>

1967 yılında yürürlüğe giren 933 Sayılı Kanun ile mevcut teşvik sisteminin temelleri oluşturulmuştur. Bu Kanun'un 4.maddesi ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan "Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu" tarafından teşvik uygulamaları yürütülmüştür. Bu büro, Başbakanlığın 13.9.1967 tarihli Genelgesi ile DPT Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. Ancak, 933 Sayılı Kanun'un bazı maddeleri Anayasa Mahkemesi tarafından 25.10.1963'de iptal edilmiş, böylece en önemli teşvik araçları yürürlükten kaldırılmıştır. Ortaya çıkan boşluklar ise kararnamelerle giderilmeye çalışılmıştır. 1968 yılında Teşvik Belgeli sisteme geçilmiş ve Haziran 1968'de ilk teşvik belgesi düzenlenmiştir. 1969-1979 yılları arasında yatırım teşvik tedbirlerinin etkinlik ve sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Dördüncü plan döneminde (1979-1983) bütünlüğü önleyici gelişmeler olmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ile sanayileşme stratejisi değiştirilerek, dışa dönük sanayi stratejisi benimsenmiş, buna paralel olarak da ihracatın teşviki önem kazanmış ve ihracata dönük sanayileşme teşvik edilmiştir.<sup>30</sup>

---

<sup>27</sup> Günay, İ., Yatırımlara Yönelik Vergisel Teşvik ve Yardımların TMS'ye Göre Muhasebeleştirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 16.

<sup>28</sup> DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, DPT Yayınları, Ankara 1989, s.6.

<sup>29</sup> DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 6-8; Günay, s. 16-18.

<sup>30</sup> DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, s. 6-8; Günay, s. 16-18.

## B) Cumhuriyet Öncesi Dönem

Türkiye’de ilk yatırım teşviki “Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkati” ile teşkil etmiştir. Bu kanun sanayi tesisleri için beş bin metrekareye kadar arazi bağıışı, emlak vergisi, öşür bedeli, ruhsatname harçları, inşaat vergisi muafiyeti ile yatırım ve işletme ihtiyacı malların gümrük muafiyeti ile ithalini mümkün kılmıştır.<sup>31</sup> Bu yasadan sanayi kuruluşlarının yararlanmaları için gerekli işlemler basit olmasına rağmen, uygulamada bundan yararlananların sayısı çok az olmuştur.

Yasanın çıkarıldığı 1913 yılında banka kredilerinin toplam miktarı yaklaşık 2 (iki) milyar kuruş iken bunun yaklaşık 150 milyon kuruşluk kısmı yerli sanayi kesimince ancak kullanılabilmıştır. Hâlbuki yabancı sermayenin yatırım tutarı ve sektörlere göre dağılımı “Madencilik 123 milyon kuruş Elektrik, Havagazı, Su 343 milyon kuruş Tütün vb. Tekeller 309 milyon kuruş İmalat Sanayi 265 milyon kuruş Toplam 1.040 milyon kuruş” iken bunun ancak çok küçük bir kısmı yerli sanayinin teşviki ve finansmanında kullanılmıştır. Diğer yandan bu durum Osmanlının mali ve sanayi bakımından yarı sömürge olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.<sup>32</sup>

1913 yılında yapılan sayıma göre, Türkiye sınırları içinde kalan sınai tesislerin dağılımı “20 un değirmeni, 2 makarna fabrikası, 1 bira fabrikası, 6 konserve fabrikası, 3 kireç ve tuğla imalathanesi, 7 kutu, 2 yağ ve sabun imalatı...” şeklinde sıralanmaktadır. Üstelik Kurtuluş Savaşından sonra azınlıklardan oluşan nitelikli elemanların göç etmesiyle bu tesislerin bir kısmı kapanmış ve sayı daha da azalmıştır. Aynı dönemde, ağırlıklı olarak imtiyazlı bazı kamusal hizmetler ile sınai ve ticari faaliyetlerde bulunan yabancı şirketlerin toplam sermaye miktarı 63,5 milyon İngiliz lirası idi. Bu dönemde toplam dış ticaretin 41 milyon Osmanlı lirası ithalat ve 21 milyon Osmanlı lirası da ihracattan oluşmakta idi. İhracat tarım ürünleri ile maden cevherinden ibaret iken, ithalat mamul ve yan mamul mallardan oluşmakta idi.<sup>33</sup>

<sup>31</sup> Kasalak, K., Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 27, 2012, ss.65-79, s. 68.

<sup>32</sup> Çavdar, T., Türkiye Ekonomisinin Tarihi, Ankara 2003, s. 119.

<sup>33</sup> Aşıkoğlu, R., Türkiye’de Yatırım Teşvik Tedbirleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1988, s. 10-12.

1917 yılında yapılan sanayi istatistiklerinde teşvik tedbirlerinden yararlanan firma sayısının 117 olduğu ve bu firmaların büyük çoğunluğunun İstanbul ve İzmir'deki yabancı menşeli olduğu ifade edilmektedir. Yerli birçok işletmenin "Teşviki Sanayi Kanunu Muvakkati" yasasından haberdar olamadığı belirtilmektedir. Bunun nedenini de bu dönemde özellikle yabancı yatırımcıların hükümetle olan ilişkilerinin komisyoncular tarafından yürütülmesidir.<sup>34</sup>

### C) 1920 -1950 Dönemi Politikaları

Cumhuriyet döneminin ilk iktisat kongresi 1923 yılında İzmir'de yapılmıştır. Bu kongrede tarım, sanayi, ticaret ve el emeğinin teşviki konularında önemli kararlar alınarak oybirliği ile "Misak-ı İktisadi" kabul edilmiştir.<sup>35</sup> I. İktisat Kongresinden sonra özel sektöre ağırlık veren bir "kalkınma stratejisi" uygulanmaya başlanmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunu'na göre, milli sanayinin teşvik ve himayesi yurtiçi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ihracat yapan büyük sanayi işletmelerinin kurulması, halkın birleşerek veya ferden mümkün olan sınaî teşebbüslere girişmesi amaç edinilmiştir.<sup>36</sup> 1923 - 1929 yılları arasında devlet politikası olarak özel teşebbüs ön plana çıkartılmaya çalışılmış olmasına rağmen, özel sektörde yeterli düzeyde sermaye birikiminin olmayışı ve girişimci insan sayısının azlığı, teşvik politikalarının uygulanmasında istenildiği ölçüde başarıya ulaşılmasını engellemiştir. Bu nedenle devlet, 1930'lu yıllardan itibaren iktisadi devlet teşekküllerini ve kamu iktisadi teşekküllerini başlatmak zorunda kalmıştır. Böylece karma ekonomik düzene geçilmiştir.<sup>37</sup>

Dönem içinde gerçekleşen Lozan Antlaşması ve Büyük Dünya Buhranıyla ekonomik yapıyı etkileyen gelişmeler olmuştur. Bunlar; Kapitülasyonların kaldırılması, yabancılara tanınan ayrıcalıklar sorunu, Osmanlı borçları, gümrük düzenlemeleri, savaş tazminatları, nüfus değişimi ve Musul sorunudur. Lozan antlaşmasının yanında Ticaret Anlaşması da imzalanmıştır. Bu anlaşma ile uygulanacak iktisat politikalarına bir

<sup>34</sup> Aşıkoğlu, s. 10-12.

<sup>35</sup> Koçtürk, M. / Gölalan, M., 1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, C. 45, S. 2, 2010, ss.48-65, s. 50.

<sup>36</sup> Duran, s. 62.

<sup>37</sup> Helhel, Y., Türkiye'de Uygulanan Teşvik Tedbirleri ve Isparta Örneği, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004, s. 26.

süreliliğine önlemler getirilmiştir. Bu önlemler kapsamında ithalat ve ihracat yasakları kaldırılarak, gümrük tarifelerinin beş yıl değiştirilmemesi kararı alınmıştır.<sup>38</sup> Sanayinin teşvik edilmesi için, tüccar, işçi, çiftçi ve sanayici kesimlerin özel sorun ve isteklerini bütün olarak değerlendirmek ve bu isteklerin siyasi otoritelerce bilinmesini sağlamak, aynı zamanda da tüm dünyaya Türkiye ekonomisinin gelecek zamanda daha iyi olacağını açıklamak amacıyla I. İzmir İktisat Kongresinde özel sektöre yönelik yatırımların teşviki konusu önemli ölçüde dikkate alınmıştır.<sup>39 40 41</sup>

Cumhuriyetin gereksinim duyduğu özel sektörün girişim ve yatırımların üretimdeki payının artırılması amacıyla bunların teşvik edilmesinin benimsendiği I. İzmir İktisat kongresinden sonra, mevcut olan yasayı günün şartlarına uygun olarak yapılandırma çalışmaları yapılmış, fakat bu değişiklikler istenen düzeyde olmamıştır.<sup>42</sup> Ancak dönemin şartlarına rağmen başarılı olan “Teşvik-i Sanayi Kanunu” 1927 yılında eksikleriyle yeniden düzenlenerek “1055 Sayılı Teşvik-i Sanayi Kanunu” hazırlanmıştır. Bu yasada milli sanayi teşvik edilerek korunmasının sağlanması ve ihracata yönelik üretim yapan sanayi işletmelerinin kurulması yönünde girişimcilere destek verilmesi başlıca hedef olarak belirlenmiştir.<sup>43 44</sup>

Diğer yandan 22 Nisan 1930 tarihinde toplanan II. İzmir Sanayi Kongresinde “Milli Sanayimizin teessüs ve inkişafı çarelerini aramak ve göstermek” amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Daha önce uygulamaya alınan politikaların etkinliğinin artırılması için yapılan II. Kongre’de kalkınmada devlet merkezli paradigma

---

<sup>38</sup> Selen, s. 178.

<sup>39</sup> Selen, s. 79.

<sup>40</sup> Kepenek, Y., Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 31-33.

<sup>41</sup> Eser, s. 73.

<sup>42</sup> Karabıçak, M., Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 18, S. 3, 2013, ss.263-280, s. 265.

<sup>43</sup> Güvenli, O. / Chambers, N. / İnce, M., Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi Değerlendirilmesi ve İzlenmesi, Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı, Yayın No:2, İstanbul, 1997, s. 209-210.

<sup>44</sup> Yavan, N., Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz, Coğrafi Bilimler Dergisi, C. 10, S. 1, 2010, ss. 9-37, s. 32.

sürdürülmüş, özel teşebbüsü devlet kontrolü ve teşviki altına almaya, ekonomiyi planlamaya<sup>45</sup> dair görüşler benimsenmiştir.

1942 yılında yürürlük süresi dolan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yerine yeni bir düzenleme yapılmayınca, bu alandaki uygulayıcı kuruluşların dağınkılığına sebebiyet verilmiştir. 1945'leri izleyen dönemlerde ise, liberal bir ekonomi politikası anlayışıyla birlikte özel sektör yatırımlarının öncelik kazandığı görülmektedir. Söz konusu politika çerçevesinde özel kesimin kredi olanaklarının arttırılması, dış yardımların hazine kaynakları ile birleştirilerek ekonomiye aktarılması, dış ticaret politikası ile girişimcilerin yatırıma özendirilmesi, kamunun özel kesimin giremeyeceği büyük ölçekli yatırımlara girmesi, altyapı yatırımlarının hızlandırılması gibi politikalar neticesinde yatırımlarda ve buna bağlı olarak üretimde büyük artışlar kaydedilmiştir<sup>46 47</sup>

1932-1950 yılları arasını kapsayan bu dönem içerisinde bazı dönemlerde özel kesimi güçlendirici önlemler alındığı görülse de ekonomide devlet ağırlığı yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Devletçilik merkezli anlayışla Sümerbank, Etibank, Madencilik Bankası gibi önemli yatırımları gerçekleştirecek bankaların şeker, dokuma, kâğıt sanayi işletmelerinin kurulduğu, geniş ölçüde demiryolu, şose ve liman inşaatlarının gerçekleştirildiği görülmektedir. Ağır sanayi üretiminin arttığı ve dolayısıyla ithal oranının düştüğü ve dış ödemeler dengesinin lehte gelişmeler gösterdiği izlenmektedir. Bu, sanayileşme hamlesinin hızla geliştiği, birçok alt yapı yatırımlarının

---

<sup>45</sup> Bu dönemde;

-Birinci Beş Yıllık Sanayi Planıyla (BBYSP 1934-1938); "Devletin Ekonomik hayata yoğun bir şekilde girmesi öngörülmüş ve sanayi sektörünün geliştirilmesi ön plana alınmıştır. Sanayi sektörü için, özellikle dışalım konusu olan temel tüketim mallarının yerli üretimine (özellikle dokuma sanayine) öncelik verilmesi ve sanayi Kuruluşlarının ham madde ile işgücü kaynaklarına yakın bölgelerde kurulması planlanmıştır. Türkiye'de Devletçilik uygulamasının somut düzeyde başlangıcının özü, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının benimsenmesi ve uygulanmasıdır."

-1933'te başlayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planıyla "1936'da başlayan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaları başarıyla sürdürülürken, 21.5.1927 tarih ve 1039 Sayılı Muamele Vergisi Kanunu muhtelif tarihlerde yapılan ek ve tadillerle geliştirilerek 28.5.1940 tarihinde 3843 Sayılı kanun meydana getirilmiştir. Bu kanunun 9. maddesinin 1. Bendi, imal, alım-satım veya ihracı Devlet tekelinde bulunan mamul maddelerin teslimini, muamele vergisinden istisna etmiştir. Türkiye'de ihracatla ilgili vergi istisnası ilk defa 3843 Sayılı kanunda yer almıştır. Bu kanun 1956 yılına kadar yürürlükte kalmıştır."

<sup>46</sup> Organ, İ., Türkiye'de Uygulanan Teşvik Politikaları ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 1998, s. 30.

<sup>47</sup> Başol, K., Türkiye Ekonomisi, Anadolu Matbaası, 6. Baskı, İzmir, 1995, s.58.



gerçekleştirildiği çok önemli bir dönemdir. Dönemin koşullarına göre alınan önlemler, politika bazında günümüzdeki uygulamaların geliştirilmesine öncülük etmiştir.<sup>48 49</sup>

#### **D) 1950-1960 Dönemi Politikaları**

1950-1960 döneminde özel sektörü yatırım yapmaya özendirilmesine önem verilerek liberal ekonomi politikası takip edilmiştir. Özel sektörün yatırım yapma imkânını kolaylaştıran kredi imkânları arttırılmaya dış ticarete uygulanan politikalarla girişimcilerin yatırım yapmalarının özendirilmesine, tarım sektöründe üretimi arttırıcı fiyat politikaları uygulanarak yatırımların arttırılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda teşvik politikalarının uygulamaya geçirilmesi için aynı dönemde yasal düzenlemelere gidilmiştir.<sup>50</sup> Bu dönemde ilk yasal düzenleme 1950-1951 yılları arasında çıkan ve 1954 yılında daha geniş kapsamlı olarak değiştirilen “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” önemli bir gelişmedir. Aynı zamanda girişimcilere yatırımlar için uzun dönemde kredi imkânı sağlamak için “Türkiye Sınai Kalkınma Bankası” kurulmuştur.<sup>51</sup>

1950 ve sonrasında liberal bir ekonomi politikasının izlenmesi, özel kesimin kredi olanaklarının arttırılması, dış ticaret politikası ile girişimcilerin yatırım yapmaya özendirilmesi, kamunun özel kesimin girmeyeceği alanlarda büyük ölçekli yatırımlar yapması, altyapı yatırımlarındaki artış, tarım sektörünün üretimi özendirici fiyat politikaları ile desteklenmesi gibi uygulamalar sonucunda yatırımlarda büyük artışlar olmuştur.<sup>52</sup> 1950-1960 döneminde uygulanan teşvikler, tarım, madencilik, imalat, inşaat, taşımacılık, turizm gibi reel üretimle desteklenmemiştir. Dış yardımlar yoluyla özel kesimin kredi imkânları arttırılmış, merkez bankası yoluyla ekonomideki toplam para arzı arttırılarak genişletici para ve maliye politikaları uygulanmıştır. Yatırım teşvikleri alanında 1963 yılı, planlı döneme kadar herhangi bir düzenleme yapılmamıştır

---

<sup>48</sup> Oktay ve Chambers, s. 209-210.

<sup>49</sup> Yavan, N., Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz, Coğrafi Bilimler Dergisi, C. 10, S. 1, 2010, ss. 9-37, s. 32.

<sup>50</sup> Eser, s. 74; Aşıkoğlu, s. 12-14.

<sup>51</sup> Yavan, s.74.

<sup>52</sup> Aşıkoğlu, s. 15.

fakat bu dönemde çıkarılan yasal düzenlemeler günümüzdeki teşvik politikalarının temelini oluşturmuştur.<sup>53</sup>

### **E) 1960-1979 Dönemi Politikaları**

Yatırımları teşvik eden politikalar ciddi anlamda planlı dönemde başlamıştır. Türkiye'nin planlı döneme geçme nedenleri; 1950'li yıllarda takip edilen liberal politikaların ekonomik krizle sonlanması, hedeflenen ekonomik politikaların gerçekleşmemiş olması, özel sektörün istikrarlı ve güçlü ekonomi arayışları, dışardan kredi sağlayan alacaklıların tahsilatlarını yapabilmek adına baskı yapmalarıdır. Bu dönemde, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını hızlandırmak amacıyla 30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Uygulanan yasal düzenlemelerden ilki 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanun'unda yapılan değişikliktir. Buna göre yatırım indirimi konusu 19.02.1963 tarihinde 202 Sayılı yasayla birlikte teşvik mevzuatında yerini almıştır. Bu yasanın ardından, ihracatta vergi iadesi imkânı ise 27.06.1963 tarihli 261 Sayılı kanunla getirilmiştir. İthalattan alınan resim ve vergilerin taksitlendirilmesi ise 14.05.1964 tarihli 474 Sayılı yasa ile çıkarılmıştır. Uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanması ile Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve sanayi kuruluşlarının yatırım kredisi imkânını sağlamak için "Devlet Yatırım Bankası" ile "Sınai Yatırım ve Kredi Bankası" kurulmuştur.<sup>54 55</sup>

İkinci plan döneminde (1968-1972), sektörel ve bölgesel oranda yatırım indirimi oranı arttırılmış ve sanayi bölgesi kurulması için arazi istimlaki uygulaması, ihracatta vergi iadesi ve gümrük vergisi muafiyeti yasaları 933 Sayılı Kalkınma Planının Uygulanması Esaslarına Dair Kanun ile çıkarılmıştır. Yatırım projelerinin planlara uygunluğunu gösteren ve girişimciyi planlanan her teşvik için ayrı müracaat etme zorunluluğunu ortadan kaldıran 01.11.1969 tarih ve 6/12585 Sayılı kararname ile "Teşvik Belgesi" uygulaması getirilmiştir. Yatırım teşviklerine ilişkin bir başka önemli

---

<sup>53</sup> Selen, s. 201; Eser, s. 75.

<sup>54</sup> Akdeve, E. / Karagöl, E., Geçmişten Günümüze Türkiye'de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 37, 2013, ss. 329-350, s. 337.

<sup>55</sup> Selen, s. 202; Yavan, s.74; Eser, s. 75.

gelişme ise 10.03.1973 tarih ve 7/5821 Sayılı kararname ile orta ve uzun vadeli kredilere harç, resim ve vergi istisnası, ihracat garantili yatırımlar ve faiz farkı iadesidir. Türkiye’de 1980 yılına kadar benimsenen ithal ikamesine yönelik politikalar, 1980 yılından sonra, ihracata yönelik ve dışa açık sanayileşme politikası olarak uygulanmıştır.<sup>56 57</sup>

#### **F) 1980-2000 Dönemi Politikaları**

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde ekonomik yapıda önemli ve köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. Yatırım teşvikleri alanında bu zamana kadar en sistemli uygulama bu dönemde olmuştur bu kapsamda 24 Ocak 1980 tarihinde Türkiye’nin ekonomi politikası değişerek, bugüne kadar dışa kapalı, ithal ikamesine bağlı, korumacı sanayileşme politikasından, ülkenin ihtiyacına uygun her türlü malın ülke içinde üretilmesini sağlayan ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Bu kapsamda İhracata dönük teşvik paketleri hazırlanmıştır. Yeni kararlar doğrultusunda uygulanacak politikalarla Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) özelleştirilerek, kamu bütçesini zorlamayacak düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.<sup>58</sup>

1980 yılında teşvik politikaları alanında yapılan ilk çalışma, teşvik uygulamalarındaki kurumsal dağılımın giderilmesi olmuştur. Bu kapsamda, 1980 yılından önce; “Teşvik ve Uygulama Dairesi”, “Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı” bünyesinde iken “Ticaret Bakanlığı” bünyesinde devam etmiştir. Daha sonra Teşvik ve Uygulama Dairesi ikiye bölünerek “Yabancı Sermaye ile İhracat Şubesi” Ticaret Bakanlığına, “Proje Değerlendirme ve Gümrük Yatırım İndirimi Şubesi” ise, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na bağlanmıştır. 1980 yılında ise bu iki kurumda DPT’ye bağlanarak tek çatı altında toplanmıştır. 1980 yılı öncesinde uygulanan teşvik sisteminde gümrük vergileri, ithalatta yasaklar, kota ve lisans uygulamaları daha çok korumacılık sistemi ile dış ticarete devlet müdahalesi olarak uygulanmıştır. Dolayısıyla

---

<sup>56</sup> ATO, Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara, 2000, 9-10.

<sup>57</sup> Aşıkoğlu, s. 24; Yavan, s.76.

<sup>58</sup> Eser, s. 77; Akdeve ve Karagöl, s. 337; Eser, s. 76.

Ülkede planlı ekonomiden piyasa ekonomisine doğru bir geçiş görülmüştür. Devlet, reel kesime doğrudan müdahale etmek yerine dolaylı müdahalede bulunmuştur.<sup>59</sup>

1982 yılında “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” çıkarılarak yabancı sermaye teşvikleri de geçerli duruma getirilmiş, aynı yıl 2634 Sayılı “Turizm Teşvik Kanunu” uygulaması ile ülkemize gelen turist sayısında doğru orantılı olarak artış sağlanmıştır. Bununla birlikte aynı yılda döviz kredisi kullanan işletmelere, kredinin alınmasında ve geri ödenmesinde aynı döviz kurunun kullanılması garantisi getirilmiştir. Bu dönemde teşvik uygulamaları kapsamında bir diğer önemli gelişme 1985/10011 Sayılı karar ile Kaynak Kullanımı Destekleme Priminin uygulamaya getirilmesidir. Bu uygulama ile 1985-1991 yılları arasında karşılıksız hibeye dayalı yatırım teşvik aracı olmuştur. Özellikle sanayinin geliştirilmesi ve bununla birlikte yurt içi üretimde istikrarın sağlanması ön planda tutulmuştur.<sup>60</sup>

Geçiş dönemi olan 1980-1985 yılları arasında ithalatın liberalleştirilmesi eğilimi ön plana çıkmıştır. İthalatın liberalleştirilmesi süreci ile, ithal ikamesi yatırımların teşvikine yönelik uygulamalara son verilmiştir. Bu dönemde pek çok malın, gümrük ve ithalinden alınan istihsal vergisi yeniden düzenlenmiş, indirimler sağlanmıştır. İthalatın liberalizasyonu karşısında, ihracatın da daha gerçekçi kurlar üzerinden gerçekleştirilmesini sağlamak amacı ile ihracattaki vergi iadeleri de düşürülmüştür. Geçiş dönemindeki uygulamalar, özellikle geri kalmış bölgelerde uygulanmakta olan teşviklerin daha yüksek oranda sübvansede edilmesi şeklinde olmuştur. Bu bağlamda, yatırım indirim oranı artırılmış, arsa tedariki sırasında ödenen vergi ve resim harçlarda istisna getirilmiştir.<sup>61</sup>

1991 yılından itibaren uygun yatırımların %60'ına kadar %10 faiz olmak üzere Fon Kaynaklı Kredi (FKK) olarak uygulanmaya başlanmıştır. 1990/2805 Sayılı kararname ile yürürlüğe giren teşvik belgesi kapsamında yapılacak yatırımlara “Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu” kaynaklarından

---

<sup>59</sup> Aşıkoglu, s. 34-35; Duran, s. 37; Selen, s. 217; Yavan, s. 76; Aşıkoglu, s. 25-26.

<sup>60</sup> Selen, s. 206; Yavan, s. 78; Eser, s. 78-80; Akdeve ve Karagöl, s. 338.

<sup>61</sup> Uludağ, s. 276; Duran, s. 70.

kullandırılan düşük faizli bir kredidir. 1990'lara kadar DPT'ye bağlı olan "Teşvik ve Uygulama Dairesi", 1991 yılında Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanarak genel müdürlük olarak birleştirilmiştir. 1994 yılında Teşvik ve Uygulama Dairesi ikiye ayrılmış ve yatırımlara yönelik teşvikler, Hazine Müsteşarlığı'na; ihracata yönelik olanlar ise Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanarak günümüze kadar bu kurumsal yapı korunmuştur. Yabancı işletmelere yönelik teşvikler Hazine Müsteşarlığı bünyesindeki Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nce verilirken; yerli işletmelere yönelik yatırım teşvikleri ise Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nce verilmektedir.<sup>62</sup>

Türkiye 1995 yılında uluslararası düzeyde olan DTÖ'ne üyelik ve Gümrük Birliği Anlaşması ile ülkede 1996 yılından sonra yatırım teşvik yatırımlarında önemli gelişmeler olmuştur. Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği 1995/6525 Sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleştirilmiştir. DTÖ'ne üyelik kapsamında, mal ve hizmetlerin üretimini destekleme amacı güden ve devlet yardımları anlamını ifade eden Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşmaları imzalanmıştır. Anlaşmada, yasak sübvansiyonlar ve önlem alınabilir sübvansiyonlar olmak üzere iki tür sübvansiyon bulunmaktadır. Yasak sübvansiyon olarak, yerli malların üretiminin sağlanması anlayışına bağlı verilen destekler, önlem alınabilir sübvansiyon kapsamında ise, belirli malların üretimi ve belirli sektörlerin desteklenmesi sağlanmaktadır. Bu iki tedbir dışındaki bölgesel kalkınma, çevre koruma, geliştirme ve araştırmaya yönelik destekler dava edilemez tedbirlerdir. Bu kapsamda anlaşmada daha önceki dönemlerde uygulanan ihracata yönelik sübvansiyonlar yürürlükten kaldırılmıştır.<sup>63</sup>

Türkiye ile AB arasında gümrük birliğinin uygulanmasına ilişkin olarak 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan Ortaklık Konsey Kararı kabul edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye, teşvik mevzuatında AB ve DTÖ kurallarına uyum sağlayarak 1980'lerdeki devlet desteklerinden farklı bazı değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler kapsamında

---

<sup>62</sup> Sarıöz, Y., Türkiye'de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006, s. 103.

<sup>63</sup> Yılmaz, M., Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbir Soruşturması, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 361.

yatırım teşviklerinde sektörel seçicilik yerine, bölgesel gelişme ön planda tutulmuştur. Bununla birlikte bölgesel teşviklerde önemli düzeyde olumlu artış görülmüştür.<sup>64</sup>

1995-1999 yılları arasında da yatırım teşvikleri hakkında yapılan düzenlemelerin yanında özellikle Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) yapılan yerli ve yabancı yatırımların arttırılması konusunda çalışmalar arttırılmıştır. Bununla birlikte “Acil Destek Programı” uygulamaya alınarak özellikle Güneydoğu ve Doğu’da yatırımı yarım kalmış, ya da imkân yetersizliğinden hiç başlanmamış yatırımlar için düşük faizli yatırım ve işletme kredisi sağlanarak yatırımların yapılmasına destek sağlanmıştır. 2000’li yılların başında Türkiye’de meydana gelen ekonomik krizler, yatırım teşviklerinin uygulanmasında gecikmeler yaşanmasına, kaynak sıkıntısı çekilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda teşvik uygulama mevzuatında sürekli değişiklikler yapılması ve bürokrasi faktörü gibi nedenler yatırım teşviklerinden istenilen düzeyde verim alınmamasına neden olmuştur. Bununla birlikte 24.04.2003 tarihli 25088 Sayılı resmi gazetede yayınlanan 4842 Sayılı kanunla dar mükellefiyete tabi olanlarla birlikte vergiye tabi mükelleflerden zirai ya da ticari kazançları bilanço esasına göre belirlenenler faaliyetlerinde kullanmak üzere imal ettikleri amortisman ya da satın aldıkları mala tabi iktisadi kıymetlerin maliyetlerinin bölge ve sektör ayrımı olmadan gerçekleşen tüm yatırımlarda %40’ı ilgili kazançlarından yatırım istisnası olarak indirilmesi ve uygulanması kararı ile yatırım indirimi uygulanmaya başlanmıştır. 2004 yılında 5084 Sayılı kanun, 2009 yılında 15199 Sayılı kanun ve son olarak 2012 yılında 3305 Sayılı kanun ve 2016 yılında 9139 Sayılı karar yatırım teşvik sisteminde değişiklikler yapılarak uygulamaya alınmıştır.<sup>65</sup>

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de yatırımların teşvikinde üç ana dönemden söz edilebilmektedir; Birincisi 1913-1923 yılları arasındaki Cumhuriyet öncesi dönem, ikincisi 1923-1963 yılları arası devlet merkezli paradigmanın benimsendiği dönem, üçüncüsü de 1963 ve sonrasını kapsayan planlı dönemdir. Kalkınma bağlamında teşvik politikalarının geliştirilmesi ve devreye alınması 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulması ile başlamış olup beşer Yıllık dönemler

---

<sup>64</sup> Yavan, s. 79-81. Selen, s. 228.

<sup>65</sup> Yavan, s. 82; Eser, s. 80.

halinde Kalkınma Planları hazırlanmıştır. 1980-1990 ve 1990-2000 arası dönemde Türkiye’de sürdürülebilir nitelikte ve uzun vadeli bir teşvik sisteminin uygulanmadığını ifade etmek mümkündür. Diğer yandan 1999 ve 2001 yılında Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz ve sonrasındaki siyasi gelişmeler, kalıcı ve istikrarlı teşvik politikalarının devreye alınmasını 2009 yılına kadar geciktirmiştir. Türkiye’deki teşvik sisteminin politik ve yasal temelini oluşturan Kalkınma Planlarına göre gelişimi Tablo 1.1’de gösterilmiştir.

**Tablo 1.1 Planlı Dönem Teşvik Politikaları**

<b>Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)</b>	-Bölgesel olarak ekonomik bütünleşme amaçlanmıştır. -Zonguldak, Çukurova, Marmara gibi büyüme kutupları belirlenmiş ve bu bölgelere özel finansal teşvikler sağlanmıştır.
<b>İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)</b>	-Bu dönemde devlet, nüfus artış hızı ve onun ortaya çıkardığı sorunlar üzerine yoğunlaşmış bu nedenle teşvikler konusuna fazla önem verilmemiştir.
<b>Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)</b>	-Bölgesel farklılıkları gidermek için, kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY) tespit edilmiştir. - İllerde sektörlerle olan bağlantıları tespit edilmiş ve az gelişmiş yörelerde sanayileşme çalışmaları başlatılarak, teşvikler bu husus üzerinde yoğunlaşmıştır.
<b>Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979- 1983)</b>	-Sanayileşme çalışmalarına yönelik olarak sektör ve bölge bağlantılı güçlendirme çalışmalarına devam edilmiştir.
<b>Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)</b>	-Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmiştir.
<b>Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)</b>	-Teşvik politikalarının uygulanmasında sosyal idari ve finansal enstrümanların bir bütün halinde uygulanması benimsenmiştir. -Bölgelerin ve illerin sosyo-ekonomik özellikleri Avrupa Birliği ve uluslararası standartlara göre güncellenmiş ve bu doğrultuda bölge ve bölge altı düzeyde dengeli planlamalar gerçekleştirilmiştir. -Bu plan döneminde bölge planlaması yerine, bölgesel gelişmeye daha fazla önem verilmiştir. -Bu plan döneminde uygulanan teşvik politikalarının daha çok köylere yönelik finansal araçların artırılması ve bu amaca yönelik olarak özel fonların oluşturulması üzerinde durulmuştur.
<b>Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)</b>	- Bu dönemde bölgesel farklılıkların giderilmesi ve farklı rekabet gücünün geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. - Kalkınmada öncelikli yöreler politikasına devam edilmiş ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için acil destek programı uygulanmıştır. - Bu dönemde çağın değişen ekonomik ve sosyal gelişmeleri dikkate alınarak, küreselleşmeden ve onun ülkeye sağlayacağı avantajlardan yararlanmak temel hedeflerden birisidir. - Bu dönemde ekonomide toparlanma izleri görülmüş ve kalkınma planları içinde en olumlu gelişmelerin yaşandığı dönem olmuştur.
<b>Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)</b>	- Bu dönemde il gelişme planları doğrultusunda stratejik bölgesel planlama ve kümelenme faktörlerine yönelik politikalar üretilmiştir. - Plan bölgeler arası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması, istikrarlı bir şekilde ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülmesinin temin edilmesi ve ülkenin rekabet gücünün artırılmasını hedeflemektedir.

<p><b>Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Ekonomide yerel girişimciliğin geliştirilmesi ve içsel büyüme üzerinde durulmuştur.</li> <li>- Teşvik politikaları daha çok yerel dinamikleri harekete geçirmek amacıyla verilmiştir.</li> <li>- Bu plan döneminde uygulanan politikalar sonucu Türkiye’de girişimcilik artmıştır.</li> <li>- Bu dönemde Kırsal Kalkınma Projesine yer verilmiş ve Kalkınma Ajanslarının etkinliğinin artırılmasına yönelik destekler sağlanmıştır.</li> <li>- Teşvik uygulamalarının koordinasyonu sağlanarak, mükerrer uygulamalara son verilmesi ve teşvik politikalarının etkinliğinin takip edilmesine yönelik karar alınmıştır.</li> <li>- Teşvik uygulamalarında şeffaflık ve öngörülebilirlik sağlanması ve bürokrasinin azaltılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda sistemin AB ve DTÖ kurallarına uygun şekilde devam edilmesine yönelik politikalara devam edilmiştir.</li> </ul>
<p><b>Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Bu plan döneminde 2023 hedefleri çerçevesinde ülkenin genelini kapsayan istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanması aynı zamanda hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, çevrenin korunması, insani gelişmişlik, kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanımı gibi unsurları kapsayacak şekilde tasarlanmıştır.</li> <li>- Bu dönemde insan odaklı (beşerî sermaye) girişimciliğinin geliştirilmesi, iş bölümü ve iş birliğinin artırılmasına yönelik politikalar benimsenmiştir.</li> <li>- Teşvik kapsamı, destek araçları ve destek oranlarının artırılması, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük bölgeler lehine iyileştirilmesi sonucunda teşvik bölgesi alan Yatırımlar içinde bu bölgelerin oranı artırılmasına yönelik politikalar benimsenmiştir.</li> <li>- Türkiye için çok stratejik teknolojileri içeren yatırımların teşvik edilmesi amacıyla, kamu sektörünün altyapı yatırımlarının bir destek unsuru olarak kullanılmasına yönelik politikalara öncelik verilecektir.</li> </ul>
<p><b>On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- İstikrarlı ve güçlü ekonomi On Birinci Kalkınma Planının özünü oluşturmaktadır. Bu temelden hareketle rekabetçi üretim ve verimlilik temel ilkeler alınmış bu amaçla da nitelikli insan kaynağı, beşerî ve sosyal sermaye konularına sık sık vurgu yapılmıştır.</li> <li>- Plan dahilinde aynı zamanda teşvik politikalarının da yönünü tayin eden öncelikli sektörler belirlenmiştir. Kimya, ilaç, tıp, elektronik, otomotiv vb. öncelikli sektör olarak kabul edilmiştir.</li> <li>- Teşvik politikalarında belirlenen öncelikli sektörlere ek olarak öncelikli gelişme alanları denilerek “stratejik sektörler” belirlenmiştir. Bunlar tarım, savunma ve turizmdir.</li> <li>- Plan’da teşvik politikalarının tayininde öncelikli sektörler ve stratejik sektör ayrımı dikkat çekmekle birlikte teşvik uygulamalarının bu yönde olması gerektiği vurgulanmıştır.</li> </ul> <p>Plan, “nitelikli insan güçlü toplum” mottosuyla eğitim, sağlık, kadın, aile, çocuk ve dezavantajlı grupları merkeze almıştır.</p>

**Kaynak:** Çevik, K., Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikalarının İncelenmesi: TR61 Bölgesinde Sektörler Bazında Karşılaştırmalı Analiz, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019, s. 67; Gündüz, A. Y., Ekonomik Kalkınmada Teşviklerin Önemi: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.12, S.62, 2019, ss. 1326- 1332, s.1329.



### 3. 2009 Yılından İtibaren Uygulanan Teşvik Uygulama ve Politikaları

2009 yılında yapılan düzenlemeler daha önce çıkarılmış olan 2004 tarihli 5084 Sayılı Kanun'un yetersiz kalması nedeniyle, 2009 yılında yapılan düzenlemelerinde geliştirilmesi ve kapsamının genişletilmesi amacıyla değişmiş, daha sonra 2012 yılında yeni tür amaç, içerik ve niteliğe sahip düzenlemelere gidilmiştir. Dolayısı ile yürürlükten kaldırılan mevzuat hükümleri ile uygulamalar nedeniyle 2009 yılındaki teşvikler hakkında özet niteliğinde açıklamalar yapılmıştır.

Genel olarak beş yıllık kalkınma planları ve bunların teşvik yapısını kendi döneminin koşul ve gereklerine göre değişmektedir. Aşağıda ayrıntılarından bahsedileceği üzere son dönem teşvik politika ve uygulamaları yeni nesil sayılabilecek bir yaklaşım içermektedir. Bu amaçla 2009 yılından itibaren Türkiye geneli ve yatırımlar özelinde ayrı ayrı sistematik düzenlemelere gidilmiştir. Söz konusu düzenlemeler Tablo 1.2'de gösterilmiştir.

**Tablo 1.2 Türkiye'de Son Dönem Teşvik Politikalarının Kapsam ve Araçları**

Teşvik Kapsamı		
2009	2012	2016
Türkiye Geneli	Türkiye Geneli	Türkiye Geneli Yatırım ve Proje
Teşvik Araçları		
2009	2012	2016
Vergi İndirimi Yatırım Yeri Tahsisi Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası Faiz Desteği Sigorta Primi Desteği	Vergi İndirimi Yatırım Yeri Tahsisi Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası Faiz Desteği Sigorta Primi Desteği Gelir Vergisi Stopaj Desteği	Vergi İndirimi Yatırım Yeri Tahsisi Gümrük Vergisi Muafiyeti KDV İstisnası Faiz Desteği Sigorta Primi Desteği Gelir Vergisi Stopaj Desteği Enerji Desteği Ücret Desteği

Tablo 1.2'de görüldüğü üzere 2009 ve 2012 yıllarında teşviklerin kapsamı Türkiye geneli nitelikte iken 2016 yılından itibaren hem Türkiye geneli hem de yatırım ve proje destekli şekilde gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda, işsizliğin düşürülmesi ve yeni istihdam olanakları oluşturulması, bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması, özel yatırımlarda/girişimlerde artışın sağlanması amacıyla çeşitli yatırım teşvikleri devreye alınmıştır. Türkiye'de uygulanan teşvik sistemi 2009 yılında yeniden düzenlenmiş ve bu

sistem genişletilerek daha fazla yatırım alanının teşvikten yararlanması planlanmıştır. Bu kapsamda, rekabetin arttırılması, katma değer oluşturulması, yeni istihdam olanaklarının oluşturulması, ithalat ve ihracatta rekabetin geliştirilmesi gibi alanlar öncelikli olarak ele alınmıştır. 2012 yılından itibaren uygulanan yeni teşvik sistemi temelinde, gelişmemiş/az gelişmiş bölgelerde gerekli yatırımların ve kalkınmanın sağlanması ile stratejik ve teknolojik dönüşümü sağlayacak yatırımların desteklenmesi amaçlarını taşımaktadır. 2012 yılında yapılan düzenlemelerin devamı ya da uzantısı sayılabilecek teşvik politikalarını 2016 yılında yeniden ele alınarak önceki uygulamalardan farklı olarak daha fazla proje ve inovasyon tabanlı yatırımların teşvik edilmesi benimsenmiştir. Önceki teşvik uygulamalarının kapsamında yer almayan enerji ve ücret desteği de yine bu yıldan itibaren teşvik araçları kapsamına girmiştir.<sup>66 67 68</sup>

2009 yılından itibaren tahsis edilen teşvikler ve bunlara ilişkin politikaların bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amaçlanmış ve proje bazlı teşviklere yönelim olmuştur. Bu kapsamda rekabetçi sektörler, stratejik hedefler ve kalkınmada öncelikli bölgeler belirlenmiş, uygulanacak teşvik politikaları devreye alınmıştır.<sup>69</sup> 2009 yılından itibaren getirilen teşvik uygulama ve politikaları esasen Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (2007-2013) kapsamında; “AB’ye üyelik sürecinde uyum şartlarını tamamlamış, teknolojik donanımlı bir bilgi toplumuna dönüşen Türkiye vizyonu ve ‘2001-2023 Uzun Vadeli Strateji’ ilkeleri çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu plan, AB üyelik sürecinde takip edilen, uyum için stratejik çerçeve ve katılım öncesi ekonomik program gibi belgelerin yanı sıra, orta vadeli program ile diğer ulusal ve bölgesel plan ve programlar başta olmak üzere, kurumsal ve sektörel tüm strateji belgelerine dayanak teşkil etmektedir.”<sup>70</sup>

---

<sup>66</sup> Acar, O. / Çağlar, E., Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, TEPAV Yayını, İstanbul, 2012, s. 2-3.

<sup>67</sup> Altay, A. / Karabulut, Ş., Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 4, S. 4, ss. 189-202, s. 193.

<sup>68</sup> Kılınç S. B. / Doğru, B., TR 22 Düzey 2 Bölgesinin 2012 Yılı Teşvik Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, 2013, C.3, S.1, ss.13-20.

<sup>69</sup> Oyman, T., Isparta İlinde Teşvik ve Destek Alan İşletmelerde Memnuniyet Düzeyinin Ölçülmesi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2013, s. 13.

<sup>70</sup> DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara, 2006. (Resmî Gazete; Tarih 01.07.2006, Sayı: 26215).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın hazırlandığı dönemde dünya genelinde görülen 2008 Mali Krizi ve Türkiye'de iç siyasetteki sorunlar birtakım belirsizliklere neden olmuştur. Özellikle Küresel Kriz nedeniyle istikrarsızlıklar, belirsizlik ve güven ortamına ilişkin olumsuz beklentiler söz konusu olmuştur. Buna bağlı olarak, 2002-2006 döneminde yıllık ortalama yüzde 7,2 oranında artan GSYH, 2007-2012 döneminde yüzde 3,3 oranında büyümüştür.<sup>71</sup>

Bu dönemde teşvik mevzuatındaki en önemli gelişmelerden biri, teşvik uygulamalarının AB ile yapılan anlaşmaların şartlarına uyumlu olarak düzenlenerek, yetkili mercilere bildirimini sağlayan ve 23.10.2010 tarihli, 27738 Sayılı resmî gazetede yayımlanan 6015 Sayılı “Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun” un, yürürlüğe girmesidir. Bu çerçevede teşviklerde şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkesinin gereği olarak oluşturulan “Devlet Destekleri İzleme ve Denetleme Kurulu” çalışmalarına başlamıştır. Kurul, teşvik veren kuruluşlardan verinin toplanması, saklanması, raporlanması ve izlenmesini sağlamak gibi çalışmalar yürütmektedir.<sup>72</sup> Plan döneminde yaşanan bir diğer gelişme, AB'ye uyum süreci kapsamında, 25.01.2006 tarihli, 5449 Sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile, kalkınma ajanslarının kurulmasıdır. İdari yapısı merkezi hükümetten bağımsız olarak, faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği, belirli sınırlar içerisindeki bir bölgenin girişimcilik kapasitesini geliştirip arttırmak, böylelikle iktisadi kalkınmaya katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş olan Kalkınma Ajansları, Türkiye'de ilk kez Çukurova ve İzmir bölgelerinde faaliyete başlamıştır. 2008 yılında 8 adet, 2009 yılında da 16 adet kalkınma ajansının daha kurulması ile günümüzde 26 adet kalkınma ajansı faaliyette bulunmaktadır.<sup>73 74 75</sup>

---

<sup>71</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı (2013-2018), Ankara, 2013, s. 19.

<sup>72</sup> Serdengeçti, T., Türkiye'de Yatırım Teşvik Mevzuatı, Sorular ve Cevaplar Türkiye'de Yatırım Teşvik Mevzuatı, Ankara Sanayi Odası Yayınları, Ankara, 2017, s. 9-12.

<sup>73</sup> Sünel, O., 2000 Yılı Sonrası Bir Kamu Harcaması Olarak Yatırım Teşviklerinin Reel Sektör Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2015, s. 49.

<sup>74</sup> Avaner, T., BKA Siyasal Rejim Sorunu Yarattır mı? Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s. 243.

<sup>75</sup> Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik Sistemi, Yıllık Değerlendirme Raporu, Ankara, 2013, s. 10.

### A) 2009 Yılı Sonrası Teşvik Sisteminin Niteliği

29.01.2004 tarihinde kabul edilen 5084 Sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” unun amacı “bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırımları ve istihdam imkânlarını arttırmaktır.”<sup>76</sup> Aynı Kanun’un kapsamı ise “Vergi ve sigorta primi teşvikleri ile enerji desteği açısından Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 2001 yılı için belirlenen fert başına gayri safi yurt içi hâsıla tutarı, 1500 ABD Doları veya daha az olan iller ile bu iller dışında kalan ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan illeri, bedelsiz arsa ve arazi temini açısından (a) bendinde sayılan iller ile kalkınmada öncelikli yöreler kapsamındaki diğer illeri” dir.<sup>77</sup>

Dolayısıyla 5084 Sayılı kanunda yer almayan sektörel seçicilik, bu kanunda ön planda tutularak teşvik araçlarıyla desteklenmiştir. Bölgesel boyutta bölgelerin potansiyelleri ve gelişmişlik seviyeleri dikkate alınan çeşitli sektörler belirlenmiş ve yatırımcıların bu alanlara yatırım yapmaları teşvik edilmiştir. Ayrıca 2009/15199 Sayılı Kararın Ek 3’üne göre Büyük Ölçekli Yatırımlar (Tablo 1.3) çerçevesinde imalat, madencilik, tarım ve hizmetler öncelikli olmak üzere çok sayıda sektör desteklenme kapsamına alınmıştır.<sup>78</sup>

---

<sup>76</sup> 5084 Sayılı Kanun, md.1.

<sup>77</sup> 5084 Sayılı Kanun, md.2.

<sup>78</sup> 2009/15199 Sayılı Karar, Ek 4.

**Tablo 1.3 2009/15199 Sayılı Karara Göre Büyük Ölçekli Yatırımlar**

Sıra	Sektör
1	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı
1-a	Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı
1-b	Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı
2	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı
3	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları
6	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları
7	Elektronik Sanayi Yatırımları
7-a	LCD/Plazma Üretimi Yatırımları
7-b	Modül Panell Üretimi Yatırımları
7-c	Lazer Televizyon, Üç Boyutlu Televizyon ve OLED Televizyonlar ve benzer Televizyon Üretimi Yatırımları
7-d	Diğer Elektronik Sektörü Yatırımları
8	Tıbbi Alet. Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları
9	İlaç Üretimi Yatırımları
10	Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı Yatırımları
11	Makine İmalat Yatırımları
12	Madencilik Yatırımları Maden Kanunu'nda belirtilen metalik madenlerle ilgili nihai metal üretime yönelik izabe (cevher işleme) tesisleri ile bu tesislere entegre maden üretime yönelik (istihraç+işleme) Yatırımlar (AKÇT kapsamı ürünler hariç).

**Kaynak:** 2009/15199 Sayılı Karar, Ek 3.

5084 Sayılı Kanun'un başvuru sürelerinin dolmuş olması, yatırımlara yönelik teşviklerin herhangi bir sektör ve bölge ayrımı gözetmeksizin genel bir biçimde uygulanması ve 2008 yılı içerisinde yaşanan küresel mali krizin etkisi ile 2009 yılı ve sonrası için bölgesel ve sektörel öncelikler ile teşvik uygulama stratejisinin yeniden belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır.<sup>79</sup> Bu dönemin dönüm noktasını, 2009 yılında uygulamaya konulan "yeni yatırım teşvik sistemi" oluşturmaktadır. Yeni teşvik sistemi ile Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir sektörel-bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Bu model ile illerin özelliklerini ve potansiyelini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistem olarak ortaya konmuştur.<sup>80</sup>

<sup>79</sup> Eser, s. 80-85.

<sup>80</sup> Yavan, s.113-117.

2009/15199 Sayılı Karar ile Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri ve Kararda belirtilen sektörel, bölgesel ve ölçeksel öncelikler dikkate alınarak mal ve hizmet üretimine, Ar-Ge ve çevre koruma faaliyetlerine yönelik yatırımların çeşitli teşvik tedbirleri ile desteklenmesini öngören yeni yatırım teşvik sistemi yürürlüğe girmiştir.<sup>81</sup> Yeni teşvik sisteminin amacı, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine katkı sağlamaktır.<sup>82</sup>

2009/15199 Sayılı Karar ile gelen teşvik sistemi; 1) Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki, 2) Sektörel- Bölgesel Yatırım Teşvik Sistemi ve 3) Genel Yatırım Teşvik Sistemi olmak üzere üç bileşenden oluşmaktadır. Bölgesel anlamda ise dört bölgeye tanınan teşvikler gelişmişlik düzeyine bağlı olarak birinci bölgeden dördüncü bölgeye doğru sınıflandırılmaktadır (Tablo 1.4). Bu teşvik sistemi kendi içerisinde gelişmişlik düzeylerine bakarak bölge bazında sınıflandırılmış yedi farklı teşvik aracının yer aldığı bir sistemden oluşmaktadır. Bölgesel teşvik sisteminde teşvik edilecek sektörler,<sup>83</sup> bölge potansiyelleri ve yatırım ölçek büyüklükleri dikkate alınıp tespit edilmiş bir anlamda Türkiye'nin bölgesel yatırım haritası oluşturulmuştur. 2009 yılında çıkarılan yeni yatırım teşvik sistemi ile teşvikler Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü standartları ile büyük ölçüde uyumlu hale getirilmiştir.<sup>84</sup> 2009/15199 Sayılı Karar'a göre teşvik uygulamaları hakkında aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

---

<sup>81</sup> Eser, s. 80-85.

<sup>82</sup> Karakurt, A., Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 2, 2010, ss. 143-163, s. 158.

<sup>83</sup> Ayrıntılar için Bkz. 2009/15199 Sayılı Karar Ek-2.

<sup>84</sup> Yavan, s.113-117.

**Tablo 1.4 2009/15199 Sayılı Karar Kapsamında İllerin Bölgesel Dağılımı**

1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyon	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edime	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		
8 il	13 il	12 il	17 il	16 il	15 il

**Kaynak:** 2009/15199 Sayılı Karar Ek-2'ye göre.

### **B) 2009/15199 Sayılı Karara Göre Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki**

2009/15199 Sayılı Kararda getirilen sistem, yüksek teknoloji ve sermaye gerektiren, Türkiye'nin teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artıracak, ülkeyi üretim yapısını ve uluslararası rekabet bakımından ileri aşamaya götürecektir. Bu sistemde özellikle büyük ölçekli yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye kazandırılması hedeflenmekte olup, bölge farkı gözetmemektedir.<sup>85</sup> Büyük ölçekli yatırımların teşvikinde belirlenen sektördeki yatırımlar, özel ve yoğunlaştırılmış teşviklerle desteklenmektedir.<sup>86</sup> Büyük ölçekli yatırımları teşvik kapsamında 50 milyon TL ve üzerinde olup aynı zamanda Ar-Ge, teknoloji ve inovasyon içeriği yüksek sektörlerin teşvik edilmesine ilişkin sabit yatırımlar hedeflenmiştir.<sup>87</sup> 2009/15199 Sayılı Kararın 2/b maddesinde Ek 2'sinde gösterilen "5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanun'unun 32/A

<sup>85</sup> Yavan, (2010), s. 95- 97.

<sup>86</sup> Eser, s. 141.

<sup>87</sup> Demirhan, P., Yatırımların Teşvikine Yönelik Kamu Taşınmazları Tahsisleri ve Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 96-98.

maddesinde belirtilen 50 milyon Türk Lirasının üzerindeki Yatırımlar”<sup>88</sup> vergi ve benzeri teşvik kapsamında değerlendirilmiştir.

Yine Karar’ın 4/1., 2., 3., maddesinde büyük Ölçekli Yatırımlar bakımından “(1) Yatırımın, destek unsurlarından yararlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının I inci ve II nci bölgelerde bir milyon Türk lirası, III üncü ve IV üncü bölgelerde ise beşyüzbin Türk lirası tutarında olması gerekir. Ancak, büyük ölçekli yatırımlar, bölgesel yatırımlar ile genel teşvik sisteminden yararlanacak yatırımların varsa ekli listelerde her bir konuya yönelik olarak belirlenen yukarıdaki tutarların üzerindeki asgari sabit yatırım ve/veya asgari kapasite şartlarını sağlaması gerekir. (2) Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda finansal kiralamaya konu makine ve teçhizata ait toplam tutarın her bir finansal kiralama şirketi için asgari ikiyüzbin Türk lirası olması gerekir. (3) Bu Kararın 12. maddesi kapsamında sadece taşınma desteklerinden yararlanacak tesisler için asgari sabit yatırım tutarı aranmaz” denmemektedir.<sup>89</sup>

### **C) 2009/15199 Sayılı Karara Göre Bölgesel Yatırımların Teşviki**

Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve bölgesel farklılıkların giderilmesi bütün ülkelerin önemle üzerinde durduğu bir konudur. Gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde farklılıkların giderilmesi politikalarının yanında bölge ve kalkınma kavramları bir bütün değerlendirilmiş ve bölgesel kalkınma çalışmalarında alternatif politika arayışlarını gündeme getirmiştir.<sup>90</sup> Bölgesel kalkınma kavramı çerçevesinde, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek bölgesel potansiyelin değerlendirilmesi, küresel rekabet güçlerinin artırılması, bölgelerin kırsal ve kentsel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların giderilmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.<sup>91</sup>

<sup>88</sup> 2009/15199 Sayılı Karar, md. 2/b.

<sup>89</sup> 2009/15199 Sayılı Karar, md. 4.

<sup>90</sup> Engin, M., Türkiye’de Yatırım Teşvik Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2019, s. 56.

<sup>91</sup> Özker, N. / Biniş, M., Vergi Uygulamalarında Bölgesel Kalkınma Hedefleri ve Bölgesel Mali Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S. 19, 2010, ss. 491-508, s. 493.



Türkiye’de 2009 yılına kadar uygulanan teşvik sistemlerinin hepsinde bölgesel desteklerde sektörel öncelikler gözetilmemiştir. 2009 yılından sonra illerde desteklenecek yatırımlara sağlanan destekler sektör bazında değerlendirilmesinin amacı, bölgeler arasında rekabet güçlerinin ve gelişme düzeylerinin birbirinden farklı olması ve her bir bölgede uygulanan teşvik uygulamalarının farklı etkilerinin olmasıdır. Dolayısıyla bölgelerde sektör ayrımı ön planda tutularak bölgesel ve sektörel bazda desteklenecek yatırım konuları belirlenmiştir. Yatırım konuları, 2002/4720 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)-Düzyey II bölgeleri esas alınarak oluşturulmuştur. Bu durumun en önemli özelliği ise, 2009/15199 Sayılı kanunla gelen teşviklerin bölgesel olarak uygulanması açısından yeni bir bölge tanımı getirmesidir.<sup>92</sup>

Ayrıca genel anlamda teşvik programıyla ilgili olarak Tablo 1.5 de gösterildiği üzere 2009’da uygulanmaya başlanan teşvik paketinde destek unsurları için yedi araç kullanılmış, Türkiye dört bölgeye ayrılarak bölgesel teşvikler sunulmuştur. KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyeti büyük yatırımlara sunulduğu gibi dört bölgede faaliyette olan yatırımcılara sunularak genel teşvik politikalarının içinde yer almıştır.

**Tablo 1.5 Bölgesel Teşvik Türlerine Göre Araçların Dağılımı**

Teşvik Araçları	Genel	Bölgesel				Büyük Yatırım	Ar-Ge ve Çevre
		1.	2.	3.	4.		
Gümrük Vergi Muafiyeti	+	+	+	+	+	-	-
KDV İstisnası	+	+	+	+	+	+	+
Vergi İndirimi	-	+	+	+	+	+	+
Yatırım Yeri Tahsisi	-	+	+	+	+	+	-
Sigorta, Pirim, İşveren Desteği	-	+	+	+	+	+	-
Faiz Desteği	-		+	+		-	+
Taşınma Desteği	-		+				

**Kaynak:** Yavan, (2012), s. 104.

<sup>92</sup> Eser, s. 136; Acar ve Çağlar, s. 3.

Teşvik sisteminde bölgesel desteklerin yanında, 2009/15199 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararının Ek-3 kısmında yer alan 12 önemli sektörde 50 milyon TL üzerindeki büyük yatırımlarında desteklenmesi öngörülmüştür.<sup>93</sup> Bununla birlikte söz konusu yatırımları yapanlar veya mevcut yatırımlarında kapasite artıran vb. için teşvik belgesi düzenlenmesi yapılmıştır. Bu kapsamda “Teşvik belgesi düzenlenebilmesi için gerçek kişiler, adi ortaklıklar, sermaye şirketleri, kooperatifler, iş ortaklıkları, kamu kurum ve kuruluşları (genel ve özel bütçeli kurum ve kuruluşlar, il özel idareleri, belediyeler ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların sermaye bileşimindeki hisse oranları %50’yi geçen kurum ve kuruluşlar) ve kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler ve vakıflar ile yurt dışındaki yabancı şirketlerin Türkiye’deki şubeleri müracaat edebilir”<sup>94</sup> denilmiştir.

#### **D) 2009/15199 Sayılı Karara Göre Genel Yatırımların Teşviki**

2009/15199 Sayılı Karara göre bu teşvik sistemi, genel teşvik sisteminden teşvik edilmeyecek yatırım konuları dışında, asgari yatırım tutarlarına ulaşılması koşuluyla ülke çapındaki bütün yatırımlarda uygulanabilecek bir mahiyettedir. Genel teşvik sisteminde bölgesel teşvikler ile büyük ölçekli yatırım projelerinden faydalanamayan yatırımlar KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti vb. vergi teşvik unsurlarıyla desteklenmektedirler.<sup>95</sup> Çevre koruma ve Ar-Ge çalışmalarıyla ilgili yatırımlara faiz desteği sağlanması öngörülmektedir. Taşınma teşviki ise başta Çin olmak üzere Uzakdoğu ülkelerinden kaynaklanan yoğun rekabet ortamında deri, hazır giyim ve tekstil sektörleri ihracatında, üretiminde ve istihdamında önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla ilgili piyasalardaki firmaların 2010 yılı sonuna kadar üretim tesislerini I. ve II. derecedeki bölgelerden, IV. derecedeki bölgelere taşınmaları ve asgari 50 kişilik istihdam sağlamaları halinde, firmalara bedelsiz arsa tahsisi, kurumlar vergisi indirimi,

<sup>93</sup> 2009/15199 Sayılı Karar, Ek 3.

<sup>94</sup> Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No:2009/1), Resmî Gazete, Tarih: 28.07.200 ve Sayı: 27302.

<sup>95</sup> Yavan, (2012), s. 101.

sigorta primi işveren hissesinin ve nakliye giderlerinin karşılanması gibi desteklerden faydalanma imkânı sunulmuştur.<sup>96 97</sup>

#### **4. 2012 Yılından İtibaren Uygulanan Yeni Teşvik Uygulama ve Politikaları**

2012 yılında yeniden düzenlenen teşvik sistemi bir önceki düzenlemenin yapıldığı 2009 yılına göre köklü ve kapsamlı hale getirilmiştir. 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile teşviklerde bölgeselleşmeye gidilmiştir. Bu karara ek olarak 20.06.2012, 10.04.2014, 08.05.2014 ve 25.09.2014 tarihlerinde adet uygulama tebliği de Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Bununla birlikte 2012/1 numaralı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulamasına İlişkin Tebliğ” ile kararın uygulamasına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir. Tablo 1.6’da gösterildiği üzere 13/10/2012 tarih ve 2012/3802 ile 15/02/2013 tarih ve 2013/4288 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Kararlar 2017/10111 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla bazı değişiklikler yapılmıştır.

Tablo 1.6’da da görüldüğü üzere yeni döneme ilişkin Bakanlar Kurulu Kararlarını şu şekilde özetlemek mümkündür; Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında 15.6.2012 tarihli ve 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 19.6.2012 tarihli ve 28328 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Alınan Karar; 32 madde, 2 geçici madde ve 5 adet ekten oluşmaktadır. 19.6.21012 tarihli ve 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nın çeşitli maddelerinde; 2/10/2012 tarihli ve 2012/3802 Sayılı, 28/1/2013 tarihli ve 2013/4288 Sayılı, 27/5/2013 tarihli ve 2013/4763, 27/1/2014 tarihli ve 2014/6058 Sayılı, 30/6/2014 tarihli ve 2014/6588 Sayılı, 15/12/2014 tarihli ve 2014/7273 Sayılı, 16/3/2015 tarihli ve 2015/7496 Sayılı, 20/8/2015 tarihli ve 2015/8050 Sayılı, 9/11/2015 tarihli ve 2015/8216 Sayılı, 29/2/2016 tarihli ve 2016/8715 Sayılı, 7/9/2016 tarihli ve 2016/9139 Sayılı, 13/2/2017 tarihli ve 2017/9917 Sayılı ve 24/4/2017 tarihli ve 2017/10111 Sayılı

---

<sup>96</sup> Emre, s. 141.

<sup>97</sup> Akdeve ve Karagöl, s. 338.

Kararname hükümleri ile değişiklik ve düzenleme yapılmıştır. Teşvik mevzuatındaki değişimler 2017 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'nin gereksinimlerine göre değişiklik veya düzenlemelerle devam etmiştir. Bu kapsamda; 17.08.2017 tarihli ve 2017/10585 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile başlamak üzere ve daha sistem değişikliğini müteakiben Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile devam etmiştir.

**Tablo 1.6 2012/3305 Sayı Karardaki Değişiklikler**

Bakanlar Kurulu Kararı		Yayımlandığı Gazete	
Karar Tarihi	Karar Sayısı	Tarihi	Sayısı
15.06.2012	2012/3305	19.06.2012	28328
Bakanlar Kurulu Kararında Değişiklik Yapan Düzenlemeler			
02.10.2012	2012/3802	13.10.2012	28440
28.01.2013	2013/4288	15.02.2013	28560
27.05.2013	2013/4763	30.05.2013	28662
27.01.2014	2014/6058	09.05.2014	28995
30.06.2014	2014/6588	06.08.2014	29080
15.12.2014	2014/7273	05.03.2015	29286
16.03.2015	2015/7496	08.04.2015	29320
20.08.2015	2015/8050	27.08.2015	29458
09.11.2015	2015/8216	19.11.2015	29537
29.02.2016	2016/8715	08.04.2016	29678
07.09.2016	2016/9139	05.10.2016	29848
13.02.2017	2016/9917	22.02.2017	29987
24.04.2017	2017/10111	03.05.2017	30055
17.07.2017	2017/10585	17.08.2017	30157
25.12.2017	2017/11175	30.12.2017	30286 (3.Mükr.)
16.10.2017	2017/11133	20.01.2018	30307
17.01.2018	2018/11297	22.02.2018	30340
09.04.2018	2018/11651	28.04.2018	30405
14.05.2018	2018/11816	22.06.2018	30456
04.06.2018	2018/11930	22.06.2018	30456
13.09.2018	91	14.09.2018	30535
08.11.2018	323	09.11.2018	30590
27.02.2019	798	28.02.2019	30700

**Kaynak:** 2017/10111 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı; EY, 2019; ATSO, 2019.

### A) Yeni Teşvik Sistemine Geçiş

2009/15199 Sayılı Kararla yürürlüğe giren yeni teşvik sistemi daha sonra 15.06.2012 tarihli ve 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlükten kaldırılmış, söz konusu teşvik sistemi bütün olarak birbirine benzemekle beraber, sistemin belirttiği yatırım çeşitleri ve bölgelerin ayrımı olarak birtakım değişiklikler görülmektedir. Bu teşvik sisteminin diğer teşvik sisteminden farklı olması nedeniyle, 2009/15199 Sayılı Kararla başlayan ve 2012/3305 Sayılı Kararla devam eden bu teşvik sisteminden bu çalışmada yeni teşvik sistemi olarak bahsedilmiştir.

2012 yılından itibaren uygulamaya konulan yatırım teşvik uygulamalarının en genel amacı devlet müdahaleleri ile ülke ekonomisinin gelişimini ve bireylerin refah seviyesini yükseltmektir. Ekonomik kalkınma sürecinde ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasında günümüz ekonomi politik konjonktüründe teşvik uygulamaları gereklilik arz etmektedir.

Bu kapsamda birçok amaca yönelik olsa da Türkiye’de 2012/3305 Sayılı Kararla uygulamaya konulan teşvik sisteminin amacı Karar’ın birinci maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir; “kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.”<sup>98</sup> Bu amaç kapsamında Karar’ın 4. maddesinde açıklandığı üzere verilecek teşvik sistemi ve destek unsurları 5 ana başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar Tablo 1.7’de gösterilmiştir.

---

<sup>98</sup> 2012/3305 Sayılı Karar, md. 1.

**Tablo 1.7 2012/3305 Sayılı Karara Göre Teşvik Sistemi ve Destek Unsurları**

Unsur	Kapsam	Teşvik ve Destek
Teşvik Sistemi	Genel, bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımların teşviki uygulamalarından oluşur.	Tüm bölgeler için 2012/3305 Karar'ın EK-4'üne göre.
Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile 2012/3305 Karar'ın EK-4'ünde yer alan teşvik edilmeyecek yatırım konuları ve teşviki için EK-4'te öngörülen şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, 5 inci maddede belirtilen sabit yatırım tutarları ve üzerindeki yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın aşağıdaki destek unsurlarından yararlandırılabilir.	a) Gümrük vergisi muafiyeti. b) KDV istisnası. c) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için). ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi inşaat yatırımları için).
Bölgesel Teşvik Uygulamaları	2012/3305 Karar'ın EK-2B'de iller itibarıyla karşılıklarında numaraları belirtilen sektörler, EK-2A'da ilin bulunduğu bölgedeki şartları sağlamaları halinde aşağıdaki desteklerden yararlandırılabilir	a) Gümrük vergisi muafiyeti. b) KDV istisnası. c) Vergi indirimi. ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği. d) Yatırım yeri tahsis. e) Faiz desteği (3'üncü, 4'üncü, 5 inci ve 6'ncı bölgelerdeki Yatırımlar için). f) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek Yatırımlar için). g) Sigorta primi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek Yatırımlar için).
Büyük Ölçekli Yatırımlar	2012/3305 Karar'ın EK-3'ünde belirtilen asgari tutarları sağlayan yatırım konuları aşağıdaki desteklerden yararlandırılabilir.	a) Gümrük vergisi muafiyeti. b) KDV istisnası. c) Vergi indirimi. ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği. d) Yatırım yeri tahsis. e) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek Yatırımlar için). f) Sigorta primi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek Yatırımlar için).
Stratejik Yatırımlar	2012/3305 Karar'ın 8. maddesinde kriterleri sağlayan Yatırımlar bölge farkı gözetilmeksizin aşağıdaki desteklerden yararlandırılabilir.	a) Gümrük vergisi muafiyeti b) KDV istisnası. c) Vergi indirimi. ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği. d) Yatırım yeri tahsis. e) Faiz desteği. f) KDV iadesi. g) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için). ğ) Sigorta primi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

**Kaynak:** 2012/3305 Karar, md. 4.

Tablo 1.7'de görüldüğü üzere 2012/3305 Sayılı Karar ile uygulanmaya başlayan teşvik sistemi; 1- Genel Teşvik Uygulamaları 2- Bölgesel Teşvik Uygulamaları 3- Öncelikli Yatırımların Teşviki 4- Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki 5- Stratejik

Yatırımların Teşviki olmak üzere 5 gruptan oluşmaktadır. Her bir grup kendi içerisinde işletmecilik, yatırım ve hukuki boyutuyla ayrı birer çalışma olacak derinliğe ve kapsama sahip olduğundan ana hatları ile açıklanmıştır.

## **B) Genel Teşvik Uygulamaları**

Genel teşvik uygulamaları, asgari yatırım tutarı üzerindeki ve stratejik, büyük ölçekli ve bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından herhangi birinin yatırım konuları dışında kalan ve destek kapsamına girmeyen bütün yatırımlar, bölge ve konu ayrımı yapılmaksızın genel teşvik kapsamında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte her il için asgari yatırım tutarı sabit tutarda belirlenmiştir. Buna göre yatırım projelerinin genel teşvik uygulamalarından faydalanabilmesi için asgari yatırım tutarı, birinci ve ikinci bölgeler için 1.000.000 TL, diğer bölgeler için ise 500.000 TL olması gerekmektedir.<sup>99</sup> Diğer yandan Karar'ı diğer dönem uygulamalarında farklı hale getiren başlıca özellik tüm illeri kapsamı ve destek/teşvik olanaklarının geniş olmasıdır. Bu genişleme, teşvik mevzuatında karşılaştırmalı olarak Tablo 1.8'de gösterildiği şekildedir.

---

<sup>99</sup> T.C. Ekonomi Bakanlığı, Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012-2013), Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013, s. 7-10.

**Tablo 1.8 Destek Aracı Çeşitleri ve Destek Aracı Unsurlarındaki Değişim**

<b>Destek Aracı Çeşitleri</b>				
	5084 Sayılı Kanun	5035 Sayılı Kanun	2009/15199 Sayılı Karar	2012/3305 Sayılı Karar
	4	4	5	8
Kapsam	36 İl	49 İl	81 İl	81 İl
Bölgesel Kalkınma unsuru	-	-	+	+
Sektörel Odaklılık	-	-	+	+
Teknolojik Dönüşüm Teşviki	-	-	+	+
Ar-Ge Yatırımlarının Teşviki	-	-	-	+
Yatay Alanların Teşviki	-	-	-	+
Kümelenmenin Teşviki	-	-	-	+
Stratejik Sektörlerin Desteklenmesi	-	-	-	+
Yatırım Aşamasında Finansal Destek	-	-	-	+
<b>Destek Unsurları</b>				
	5035 Sayılı Kanun	5084 Sayılı Kanun	2009 / 15199 Sayılı Karar	2012 / 3305 Sayılı Karar
Vergi İndirimi	-	-	+	+
Enerji Desteği	+	+	-	-
Yatırım Yeri Tahsis	+	+	+	+
Gümrük Vergisi Muafiyeti	-	-	+	+
KDV İstisnası	-	-	+	+
Faiz Desteği	-	-	+	+
Sigorta Primi Desteği	+	+	+	+
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	+	+	-	+
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	-	-	-	+
KDV İadesi	-	-	-	+

**Kaynak:** Onat, A. / Alevli, B. / Kolay, M., Yatırım Teşvik Sistemi Değerlendirme Raporu, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016, s. 2; TEPAV, Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ankara, 2012, s. 10.

2012/3305 Sayılı Karar paralelinde özeti yukarı da verilen mevzuat düzenlemelerinin genel amaçlarını ve stratejisini şu şekilde sıralamak mümkündür; “Kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine; Üretim ve istihdamın artırılmasına; Uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine; Uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına; Bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına; Kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile; Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir.”<sup>100</sup>

<sup>100</sup> 2012/3305 Karar, md. 1.



Bahsedilen amaçlar çerçevesinde Karar doğrultusunda mevzuat gelişmeleri şu şekildedir;<sup>101 102 103 104 105</sup>

Bakanlar Kurulu'nun 28.1.2013 tarihli ve 2013/4288 Sayılı Kararı'nın 2 nci maddesi ile 15.6.2012 tarihli ve 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'ın "Diğer Desteklerden Yararlanma" başlıklı 29 uncu maddesi yeniden düzenlenmiş, aynı Karar'ın 3 üncü maddesiyle de 2012/3305 Sayılı Karar'ın EK-4 Sayılı ve "Teşvik Edilmeyecek Veya Teşviki Belirli Şartlara Bağlı Yatırım Konuları" başlıklı ekinin I/B/4 sırası; "Doğal gazaya dayalı elektrik üretimi yatırımları (19.6.2012 tarihinden önce Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan lisansı alınmış yatırımlar hariç)" şeklinde değiştirilmiştir.<sup>106</sup>

15.6.2012 tarihli ve 2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın yürürlüğe girmesini müteakip, Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'ın Uygulanmasına İlişkin 2012/1 No'lu Tebliğ, 20.06.2012 tarihli ve 28329 Sayılı Resmî Gazetede<sup>107</sup> yayımlanarak yayımı tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararname hükümlerinde yapılan değişikliklere paralel olarak 2012/1 No'lu Tebliğ hükümlerinde; 2014/1, 2014/2, 2014/3, 2016/1, 2016/2, 2016/3, 2017/1, 2018/1 No'lu Tebliğ hükümleriyle değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapılmıştır. 2012/3305 Karar ile yatırım yeri tahsisini düzenleyen 16. maddesinin 1. fıkrası; "Ekonomi Bakanlığınca yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için, 29.6.2001 tarihli ve 4706 Sayılı Kanun'un Ek 3. maddesi çerçevesinde Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslara

---

<sup>101</sup> Serdengeçti, s. 5-11.

<sup>102</sup> 2017/1 No'lu Tebliğ, Resmî Gazete: 26.07.2017.

<sup>103</sup> 2012/1 No'lu Tebliğ, Resmî Gazete: 22.06.2012.

<sup>104</sup> 2016/9495 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Resmî Gazete: 29900/26.11.2016.

<sup>105</sup> 2016/9596 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Resmî Gazete: 29945/11.01.2017.

<sup>106</sup> 2013/4288 Sayılı Karar, md.2.

<sup>107</sup> Ayrıntılı Bilgi İçin Bakz. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2012/1), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120620-8.htm> , Erişim Tarihi 03.02.2020.

göre yatırım yeri tahsis edilebilir” hükmünü taşımaktadır. Madde hükmü çerçevesinde, Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan “Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar” 03.09.2009 tarihli ve 27338 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Söz konusu Usul ve Esasların bazı maddelerinde; 2012 yılında Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda yapılan değişikliklere paralel olarak Maliye Bakanlığınca da yeni düzenlemeler yapılarak, 16.10.2012 tarih ve 28443 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında 2012/3305 Sayılı Karar ile bu Karar’ın bazı maddelerini değiştiren ve yeni düzenlemeler getiren Kararname hükümleriyle, bu Karar’ın Uygulanmasına İlişkin 2012 /1 No’lu Tebliğ hükümlerinde; 2014/1, 2014/2, 2014/3, 2016/1, 2016/2, 2016/3 ve 26 Temmuz 2017 tarihli Resmi Gazete ’de yayımlanarak aynı tarihte yürürlüğe giren 2017/1 No’lu Tebliğ hükümleriyle yapılan değişiklikler ile yeni düzenlemeler ve Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar hükümleri de dikkate alınarak yürürlükteki Yatırım Teşvik Mevzuatı Soru ve Cevap formatı şeklinde hazırlanarak yatırımcılara faydalı olacak şekilde düzenlenmiştir.

Yatırımlara Proje Bazlı Devlet Yardımı Verilmesine İlişkin 17/10/2016 tarih ve 2016/9495 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 26/11/2016 tarihli ve 29900 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yayımlandığı 26/11/2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Cazibe Merkezleri Programının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında 28/11/2016 tarih ve 2016/9596 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 11/1/2017 tarihli ve 29945 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yayımlandığı 11/1/2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2016/9596 Sayılı Kararın amacı, Cazibe Merkezleri Programı kapsamında; imalat sanayi ile çağrı merkezi ve veri merkezi yeni yatırım projeleri ile imalat sanayinde yer alan yarım kalmış ya da yatırımı tamamlanarak işletme sermaye yetersizliği nedeniyle işletmeye geçememiş veya kısmen geçmiş yahut başka sebeplerle faaliyet göstermeyen tesislerin yeniden ekonomiye kazandırılması için sağlanacak yatırım ve işletme dönemi desteklerini kapsar. Cazibe Merkezleri Programının uygulandığı iller 28/11/2016 tarih ve 2016/9596 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nın 1 No’lu Ekinde gösterilmiştir. Bu iller;

1.Adiyaman 2.Ağrı 3.Ardahan 4.Batman 5.Bayburt 6.Bingöl 7.Bitlis 8.Diyarbakır 9.Elazığ 10.Erzincan 11.Erzurum 12.Gümüşhane 13.Hakkâri 14.Iğdır 15.Kars 16.Malatya 17.Mardin 18.Muş 19.Siirt 20.Şanlıurfa 21.Şırnak 22.Tunceli 23.Van, şeklinde sıralanmıştır.

### C) Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Her bölgede desteklenecek sektörler, bölgenin potansiyeli ve yerel ekonomik ölçek büyüklükleri doğrultusunda belirlenirken, sağlanacak desteklerin yoğunluğu bölgelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Asgari sabit yatırım tutarı her sektör ve bölge için ayrı ayrı belirlenmektedir. Bölgesel teşvik uygulamasında ülke, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre ayrılmıştır. Her ne kadar bölge olarak adlandırılmış olsa da bunun coğrafi bölge olarak anlaşılması gerekir. Bunun sebebi ise aynı coğrafi bölgede olmakla birlikte farklı bölgelerde yer alan illerin bulunmasıdır.<sup>108</sup>

Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve bölgesel farklılıkların giderilmesi bütün ülkelerin önemle üzerinde durduğu bir konu olup teşvik, plânlama ve hükümet politikaları yaşamsal bir öneme sahiptir.<sup>109</sup> OECD'ye göre bu amaçla yerel ve bölgesel kaynakların teşvik politikalarıyla harekete geçirilmesi gerekmektedir.<sup>110</sup> Teşvik sistemi ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklı biçimlerde uygulansa da bölgesel dengesizliği doğrudan etkileyen bir konudur.<sup>111</sup> Gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerde farklılıkların giderilmesi politikalarının yanında bölge ve kalkınma kavramları bir bütün değerlendirilmiş ve bölgesel kalkınma çalışmalarında teşvik odaklı politika arayışlarını gündeme getirmiştir. Bu konuda Avrupa Birliği genelinde devreye alınan çeşitli

<sup>108</sup> Gümüş, E., Son Değişiklikler Çerçevesinde Yeni Teşvik Sistemi, ISMMO Mali Çözüm Dergisi, Ocak-Şubat, 2013, ss.89-132, s. 97.

<sup>109</sup> Robertson, R., Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev., Ü. H. Yolsal), Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 28-30.

<sup>110</sup> OECD, How Regions Grow? Policy Brief, <https://www.oecd.org/regional/searf2009/42576934.pdf> , 2009, s. 1-7, Erişim Tarihi 08.03.2020.

<sup>111</sup> Dinler, Z., Bölgesel İktisat, 5.Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2001, s. 283.

sektörlerde ve geniş bir çapta teşvik programı örnekleri vardır.<sup>112</sup> Bölgesel kalkınma kavramı çerçevesinde, yerel dinamiklerin harekete geçirilerek bölgesel potansiyelin değerlendirilmesi, küresel rekabet güçlerinin artırılması, bölgelerin kırsal ve kentsel gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların giderilmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırılması hedeflenmektedir.<sup>113</sup>

Türkiye’de bölgesel desteklerden yararlanacak yatırım konuları, ilgili kamu kurumları ile özel sektör kuruluşlarının görüş ve önerileri doğrultusunda gözden geçirilmiş ve destek sistemi kapsamındaki bölgesel teşviklerden yararlandırılacak yatırım konuları sektörel olarak il bazında yeniden düzenlenmiştir. 2012/3305 Sayılı Kararla yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararında teşvik uygulanacak olan bölgeler ve ilgili bölgelerin yararlanacakları teşvik unsurları Tablo 1.9’ da gösterilmiştir.

**Tablo 1.9 Bölgesel Teşviklerin Unsurları**

Destek Unsurları			Bölgeler					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV istisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi indirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz Desteği	İç Kredi		YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi				1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl
Gelir Vergisi Stopajı Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

**Kaynak:** 2012/3305 Sayılı Karar; Ekonomi Bakanlığı, s.4; Buyrukoğlu, s. 72.

<sup>112</sup> European Commission, EU regional and urban development, [https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development\\_en](https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development_en) , 2009, Erişim Tarihi 08.03.2020.

<sup>113</sup> Eser, s. 136; Özker / Biniş, s. 493.

Tablo 1.9’da yer alan unsurlarla ek olarak bu teşvik sisteminde bir takım özellikli yatırımlara da öncelik vermiştir. Bu kapsamda, daha önceki teşvik sistemlerinin hiçbirinde destek sağlanmayan, ulaştırma, eğitim, rüzgâr tüneli, uluslararası fuar alanı, test merkezleri, havacılık, uzay ve savunma alanındaki yatırımlar, KOSGEB ve TÜBİTAK’ın desteklediği araştırma-geliştirme projeleriyle geliştirilen ürünlerin üretimi öncelikli yatırım statüsünde sayılmış ve herhangi bir bölge ayrımı yapılmaksızın desteklenmesine öncelik verilmiştir.<sup>114</sup>

#### **D) Öncelikli Yatırımların Teşviki**

Yeni teşvik sisteminde belirlenmiş olan bazı yatırım konuları öncelikli olarak tanımlanmıştır. Bu konularda yapılacak olan yatırımlara ayrıcalıklı bir uygulama getirilmiştir. Öncelikli yatırımların teşviki bölge ayrımı yapılmadan belirlenen konularda beşinci bölgeye tanınan teşviklerden yararlanılmasını öngören bir teşvik türüdür. Öncelikli yatırım konuları için verilen desteklemeler Bakanlar Kurulu’nun belirlediği bazı sektörler için geçerlidir. Yatırım bölgesine bakılmaksızın bu tür yatırımlarda 5. Bölge teşviklerinden yararlanılacakken, 6. Bölgede olması durumunda ise bu bölgenin sağlamış olduğu desteklerden yararlanılacaktır. 5. Bölge için belirlenen ve yatırımın bölgesine bakılmaksızın faydalanılacak 2012/3305 Sayılı Karar uyarınca destek konuları şunlardır;

Özel sektörde gerçekleştirilecek olan lise, ortaokul, ilkokul, okul öncesi, gündüz bakımevi ve kreş yatırımları, maden işleme ya da maden istihraç yatırımları; savunma sanayi müsteşarlığından alınacak proje onayı doğrultusunda gerçekleştirilecek yatırımlar; en az 50 bin m2 alanı bulunan fuar alanı yatırımları, termal turizmi konusunda ve kültür ve turizm koruma ve geliştirme bölgelerinde desteklerden yararlanabilecek özellikteki turizm konaklama tesisleri, şehir içi yük taşımacılığı veya şehirlerarası yolcu ve/veya yük taşımacılığına yönelik özel sektör tarafından yapılacak olan demiryolu yatırımları; yük ve/veya yolcu taşımacılığı ve deniz yolu taşımacılığı ile ilgili yatırımlar; rüzgâr tüneli, test merkezleri ve bu özellikteki yatırımlar; geri dönüşüm

<sup>114</sup> Gökmen, S. / Kartaloğlu, E., Yeni Teşvik Sistemi, İSMMMO Yayınları, İstanbul, 2012, s. 45.

yoluyla atık ısıdan enerji üretimine dönük yatırımlar; enerji verimliliği ile ilgili yatırımlar; 3213 Sayılı “Maden Kanunu” nda<sup>115</sup> yer alan madenlerin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme izni ve ruhsatı kapsamında girdi olarak kullandığı elektrik üretimi yatırımları; motorlu kara sanayi alanında gerçekleştirilecek 20 milyon TL tutarındaki otomotiv elektroniği, aktarma aksamları/organları ve motor aksamları, 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ve asgari 300 milyon TL faaliyetlere yönelik yatırımlar; KOSGEB, TÜBİTAK ve Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen Ar-Ge çalışmaları sonucunda elde edilen ürünlerin üretimi; Maden Kanun’una göre düzenlenmiş geçerli “arama ruhsatı veya sertifikasyona” sahip yatırımcıların ruhsatlı sahalarda yapacakları yatırımlar; OECD teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknolojik yatırım sınıfında bulunan ürünlerle ilgili yatırımlar; karbon elyaftan mamul kompozit üretimine ya da doğrudan karbon elyaf üretimi ile ilgili yatırımlar; asgari 50 milyon TL tutarındaki yer altı doğal gaz depolama yatırımları ve sıvılaştırılmış doğal gaz yatırımları.”<sup>116</sup>

### **E) Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki**

2012/2205 Sayılı BKK, Ek-3 uyarınca Türkiye’nin teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artırma ve uluslararası rekabet üstünlüğü elde etme amacına yönelik olarak bu amaçlara hizmet edecek 12 sektörün bölgesel gelişmişlik düzeyine göre farklı şekillerde teşvik edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla, bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından daha avantajlı olan büyük ölçekli yatırımların teşviki uygulaması kullanılmaktadır. Yapılan bir yatırımın büyük ölçekli yatırım teşvikinden yararlanabilmesi için aşağıdaki sayılan sektörlerde ve minimum miktarlarda yatırım yapılmış olması ön şart olarak koşulmuştur. Buna göre;

- Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatına yapılan en az 1 milyar TL,
- Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, liman ve liman hizmetleri ile havalimanı ve motorlu kara taşıtları ana sanayiine yapılan en az 200 milyon TL,

<sup>115</sup> 3213 Sayılı Maden Kanunu, “Maden Teşvik Tedbirleri”, md. 9.

<sup>116</sup> Altay / Karabulut, s. 196; Serdengeçti, s. 67; Engin, s. 71.

- Motorlu kara taşıtları yan sanayi, demiryolu ve tramvay lokomotifleri ve/veya vagon imalatı, transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri, elektronik sanayi, tıbbi alet, hassas ve optik aletler imalatı, ilaç üretimi, hava ve uzay taşıtları ve/veya parçaları imalatı, makine imalatı ve nihai metal üretimine yönelik yapılan en az 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar büyük ölçekli yatırımlar olarak değerlendirilmektedir.<sup>117</sup>

#### **F) Stratejik Yatırımların Teşviki**

2012/3305 Sayılı Karar'da yer alan üçüncü teşvik mekanizması da stratejik yatırımların artırılmasına yöneliktir. Bu kapsamda desteklenecek yatırımların stratejik olarak ifade edilmesinin sebebi ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve nihai ürünleri ikame edecek üretimin yapılmasını sağlama amacından kaynaklanmaktadır. İthal ikamesine yönelik katma değeri yüksek ürünlerin yurtiçi üretiminin artırılması hiç şüphesiz ki cari denge üzerinde oldukça olumlu etki yapacaktır. Ancak stratejik yatırımlara yönelik teşviklerden yararlanabilecek yatırımların dört temel şartı taşınması aranmaktadır. Buna göre:<sup>118</sup>

- Sabit yatırım miktarı 50 milyon TL'den fazla olan,
- Yatırım sonrası üretilecek ürünün ithalat miktarı yurtiçi üretiminden fazla olan,
- Rafineri ve petrokimya yatırımları hariç olmak üzere yatırım sonucunda yüzde 40'tan fazla katma değer oluşturan,
- Üretilecek ürünün son bir yılda en az 50 milyon Dolar 'lık ithalat değeri olan yatırımlar stratejik yatırımlara yönelik teşvikler kapsamına girmektedir.

Bunların dışında öncelikli yatırımlar kapsamında sabit yatırım tutarları 3 milyar TL'yi aşan yatırımlar stratejik yatırım olarak kabul edilmiş ve bu yatırımlara verilecek faiz desteğinin 700 bin TL'yi aşamayacağı karara bağlanmıştır. Stratejik yatırımlara yönelik teşvikler KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi

<sup>117</sup> 2012/2205 Sayılı BKK, Ek-3.

<sup>118</sup> İTO, s. 37; Ekonomi Bakanlığı, s. 7-8.

işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, KDV iadesi, sigorta primi desteği (6. bölge), gelir vergisi stopajı desteği (6. bölge) avantajlarından yararlanmaktadır.<sup>119</sup>

## II. Genel Olarak Teşvik Türleri

Birinci bölüm içerisinde aktarılan teşvik türleri hakkında bütüncül bir görünüm ortaya koyabilmek üzere genel olarak teşvik türlerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

*Kâra Dayalı Mali Teşvikler*; Kurum kazancı ve karlarının üzerinden alınacak olan vergi üzerinden indirim yapılması veya yapılacak olan yatırımdan sağlanacak kazançların artırılmasını sağlamak amacıyla belirli bir süre kazançlarının vergilenmemesi şeklinde uygulanabilir.

*Sermaye ve Yatırıma Dayalı Mali Teşvikler*; Hızlandırılmış yıpranma payı, yeniden-yatırım ve yatırım indirimi şeklinde uygulanabilmektedir. Ayrıca yabancı sermayenin ülke içine transferi üzerine konu olabilecek sermaye transferi vergisinin alınmaması bu türde bir mali teşvik sınıflandırmasına uygun düşmektedir.

*Emeğe Dayalı Mali Teşvikler*; İşçi sayısı ve sosyal güvenlik katkısının azaltılması emekle ilgili harcamalara dayalı kazançlardan yapılan vergisel indirimlerin artırılması şeklindedir. Ayrıca yabancı uyruklu çalışanların gelirleriyle ilgili vergilemede indirim yapılması da bu kapsama dâhil edilebilir.

*Satışa Dayalı Mali Teşvikler*; Firmaların yıllık toplam satış hacimlerine bakılarak belirli tutarın üzerinde satış sağlayan firmaların ödeyecekleri kurumlar vergisi tutarından indirip sağlanması durumu da satışa dayalı mali teşvikler içinde yer alır.

*İthalata Dayalı Mali Teşvikler*; Üretim için kullanılacak olan sermaye mallarında, makine parçaları, ham madde ve teçhizat üzerinde gümrük muafiyeti ve belirli ithal mallarda yapılabilecek olan vergi indirimi uygulamaları şeklinde sağlanmaktadır.

---

<sup>119</sup> İTO, s. 37; Ekonomi Bakanlığı, s. 7-8.



*İhracata Dayalı Mali Teşvikler;* İhracat ve gümrük vergisi iadesi, ihracattan sağlanan kazançlarda vergi indirimi, üretim sonucu veya döviz vasıtasıyla kazanılmış gelir için vergi indirimi, ihracat performans artışına bağlı olarak firmalara sağlanan, iç piyasaya satışlarda vergi indirimi durumu, ihracatta gelir vergisi indirimi, ihracatta denizaşırı harcamaları azaltmak ve yatırımlarla ilgili indirimlerin sağlanması şeklinde sağlanmaktadır.

*Diğer Özel Harcamalara Dayalı Mali Teşvikler;* Pazarlama ve tanıtım gibi faaliyetler için yapılan harcamalar için gelir vergisi indirimi uygulamalarını içermektedir. Bunun yanı sıra kurumlar vergisi indirimi de sağlanmaktadır. Örnek verilecek olursa firmanın yurtdışındaki fuarlara katılımıyla yapacağı masrafların karşılanmasına yönelik nakdi yardım veya kazanç vergilerinden indirim şeklinde uygulamalar bu sınıflandırmaya uygun düşmektedir.

*Katma Değere Dayalı Mali Teşvikler;* Gelir vergisi indirimi veya üretilen ürünün içeriğine dayalı krediler ile değer kazançlarında gelir vergisi indirimi şeklinde uygulanmaktadır. Ayrıca yapılacak üretimden sağlanan ürün üzerinde meydana getirilen ilave değer vergilendirilmemesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

*Ülke Dışı Mali Teşvikler;* Ülke sınırları dışında faaliyet gösteren yatırımcılar için vergi indirimi sağlanması şeklinde uygulanmaktadır. Vergilemenin şahsilik ilkesine bağlı olarak yapılacak sınır ötesi faaliyetlerle ilgili olarak devletin vazgeçmiş olduğu gelirlerinin yer aldığı mali teşvik türü olarak da ifade edilebilir.<sup>120</sup>

---

<sup>120</sup> Yavan, s.37.

## İKİNCİ BÖLÜM

### ENERJİ TÜRLERİ, DÜNYA VE TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÖRÜNÜMÜ

#### I. Enerji Kavramı

Enerjinin günümüz ülke ekonomilerinin üretim gücünde önemli girdilerden biri olması ülkelerin refah düzeylerine etki etmektedir. Bu nedenle enerji, ülke refahında, ekonomik ve sosyal kalkınmada hayati derecede önemi olan bir noktadadır. Diğer yandan enerji, tüm insanlığın ortak ve temel ihtiyacıdır. Günümüz dünyasında enerji hayatın her aşamasında temel girdi olarak görülmektedir. Enerji kaynakları fosil kaynaklar, nükleer enerji kaynakları ve yenilenebilir enerji kaynakları olarak sınıflandırılabilir. Bu kaynaklar içerisinde yenilenebilir enerji, sürdürülebilir ve temiz bir enerji kaynağı olması, dünya genelinde kısmen homojen bir dağılım göstermesi gibi nedenlerden dolayı öne çıkmaktadır. Fosil enerji kaynaklarının belirli bölgelerde toplanması, kullanımını neticesinde çevre kirliliğine neden olması ve orta-uzun vadede tükeneceği düşüncesi, ilgili kaynakları riskli hale getirmektedir.

Enerji sözcüğü Eski Yunan dilinden gelmekte olup “işe dönüştürülen”, “iş yapma kabiliyeti” gibi anlamında kullanılmıştır. Sözcük, köken olarak “aktif” anlamına gelen “ev (en)” ve “iş” anlamına gelen “εργον (ergeon)” kelimelerinden “energeon” şeklinde türetilmiştir.<sup>121</sup> Genel olarak fiziksel kaynakların kullanımından elde edilen güç şeklinde kabul edilmektedir.<sup>122</sup> Bir durum fonksiyonu olarak vurgulanan enerji, fiziksel bir sistemin yapabileceği iş miktarı veya ısı transferi miktarını belirler.<sup>123</sup> Enerji, insan yaşamında ve üretiminde en temel girdilerden biridir. Enerji, günümüzde uluslararası platformda Ekonomik, siyasal, toplumsal, sosyal, teknoloji, askeri ve kalkınma bağlamındaki gelişmeleri doğrudan etkileyen ve yön veren bir öneme sahiptir. Bu önem,

---

<sup>121</sup> Ubelacker, E., Enerji: Neden ve Nasıl, (Çev. Ali Ulvi Erdoğan), Tudem Yayınları, İzmir, 2005, s. 4.

<sup>122</sup> Karluk, S. R., Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm, 11. Bs., Beta Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 239.

<sup>123</sup> Kaya, D. / Öztürk, H., Sanayide Enerji Yönetimi ve Enerji Verimliliği, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2014, s. 1.

enerji sektörünün diğer sektörlerle arasında bulunan yapısal bağılıktan ve Ekonomik büyüme üzerinde oynadığı rolden kaynaklanmaktadır.<sup>124 125</sup>

Daha önce ifade edildiği üzere yakıt ve enerji kavramları ise birbirinden farklı anlamlara gelmektedir. Enerji üretiminde kullanılan girdiler başlangıçta kömür, petrol ve türevleri vb. olan yer altı kaynaklarından elde edilmekte iken daha sonra bunlara rüzgâr, güneş, su vb. unsurlar eklenmiştir. Bu nedenle enerji kaynakları kendi içinde sınıflandırılmıştır.<sup>126 127</sup>

Enerji kaynakları yenilenebilir ve yenilenemez olmak üzere iki ana grupta değerlendirilmektedir. Yenilenemez kaynaklar fosil yakıtların elde edildiği petrol, kömür, doğal gaz ile nükleer enerji kaynaklarıdır. Bunlar doğada kıt olduğunu kullandıkça tükenmekte aynı zamanda çevresel zararlı etkilere de neden olmaktadır.<sup>128</sup> <sup>129</sup> Yenilenebilir enerji kaynakları ise fosil tabanlı yakıtlar dışında kalan çok daha temiz ve sürdürülebilir kaynaklardır.<sup>130</sup> 6094 Sayılı Kanun'a göre yenilenebilir enerji kaynakları (YEK), "Hidrolik, rüzgâr, güneş, jeotermal, biyokütle, biyokütleden elde edilen gaz (çöp gazı dahil), dalga, akıntı enerjisi ve gel-git gibi fosil olmayan enerji kaynakları" dır.<sup>131</sup> Enerji kaynaklarının türlerine göre genel sınıflaması Şekil 2.1'de gösterilmiştir.

---

<sup>124</sup> Bayraç, H. N., Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 10, S.1, 2009, ss. 115-142, s. 117.

<sup>125</sup> Kılıçaslan, E., 'Enerji Savaşları', Enerji Diplomasisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 87.

<sup>126</sup> Özil, E., Elektrik Enerjisi Teknolojileri ve Enerji Verimliliği, İstanbul, TESAB Yayınları, 2013, s. 33-34.

<sup>127</sup> Demir, M., Enerji İthalatı Cari Açık İlişkisi, VAR Analizi ile Türkiye Üzerine Bir İnceleme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, S.9, 2013, ss. 2-27, s. 28.

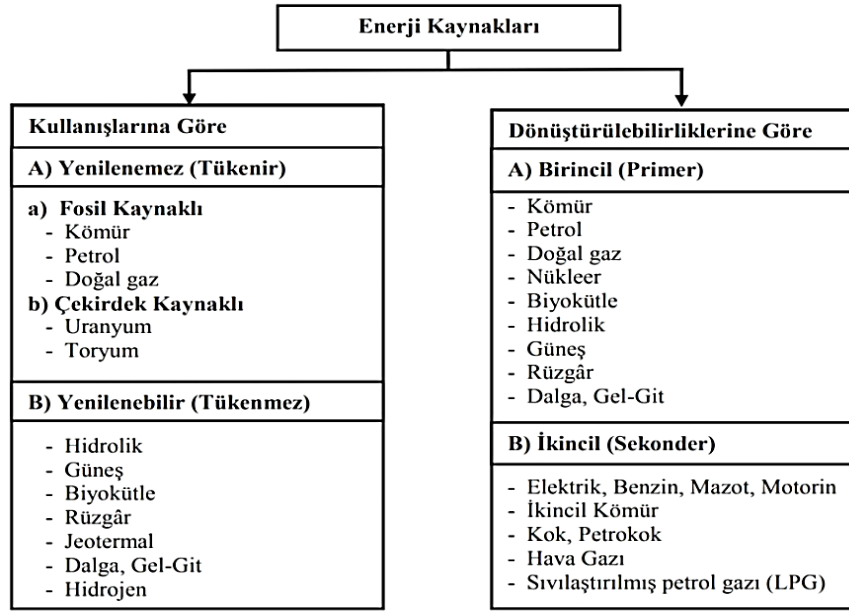
<sup>128</sup> IEA, Energy Statistics Manual, IEA/OECD Publications, International Energy Agency, France, 2005, s. 17-18.

<sup>129</sup> ETKB, Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2017, s. 15.

<sup>130</sup> IEA, s. 17.

<sup>131</sup> 6094 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, R.G. 08/01/2011, Sayı: 27809, md. 1.

**Şekil 2.1 Enerji Kaynaklarının Türlerine Göre Genel Sınıflaması**



**Kaynak:** Kavcıoğlu, Ş., Enerji Sektöründe Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi: (Promethee Yöntemi İle), 2. Bs., Seçkin Yayınları, İstanbul, 2015, s. 7.

Dünya enerji tüketiminde kaynak paylarına bakıldığında, “13,5 milyar TEP küresel enerji tüketiminin %89,6’sı fosil yakıtlar ile karşılanırken %10,4’ü yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanmaktadır. Fosil yakıtlar içinde küresel birincil enerji arzı içinde en yüksek pay %34,2 ile petrole aittir. Bu kaynağı sırasıyla %27,6 ve %23,4 ile kömür ve doğal gaz izlemektedir. Yenilenebilir enerji üretiminde ise küresel toplam 2.195 GW kurulu gücün 1.194 GW’ı (%6,8) hidro enerjiye aittir. Bu kaynağı 539 GW kurulu güç ile rüzgâr enerjisi izlemektedir.”<sup>132</sup> Türkiye’ye bakıldığında “2018 yılında elektrik üretiminin, %37,3’ü kömürden, %29,8’i doğal gazdan, %19,8’i hidrolik enerjiden, %6,6’sı rüzgârdan, %2,6’sı güneşten, %2,5’i jeotermal enerjiden ve %1,4’ü diğer kaynaklardan elde edilmiştir. 2019 yıl sonu itibariyle kurulu güç 90.720 MW olup elektrik enerjisi üretim santrali sayısı, 2019 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 8.069’a (lisanssız santraller dahil) yükselmiştir. Mevcut santrallerin 669 adedi hidroelektrik, 68 adedi kömür, 262 adedi rüzgâr, 52 adedi jeotermal, 330 adedi doğal gaz, 6.435 adedi güneş, 253 adedi ise diğer kaynaklı santrallerdir.”<sup>133 134</sup>

<sup>132</sup> Bingül, A., Enerji Bağımlılığının Türkiye Ekonomisine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2018, s. 8.

<sup>133</sup> ETKB, Türkiye Enerji Görünümü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik>, Erişim Tarihi 20.01.2020.

## II. Enerji Türleri

### 1. Yenilenemez Enerji Kaynakları

#### A) Petrol

Çağımızın en önemli ve en stratejik fosil yakıtı olan petrol, büyük çoğunluğu karbondan oluşan, içerisinde hidrojen ve az miktarda da kükürt gibi maddeler bulunan hidrokarbonlardır. Bu hidrokarbonlar atmosferik basınç ve sıcaklık koşullarında sıvı halde bulunurlar. Eğer gaz halinde olurlarsa o zaman doğal gaz olarak isimlendirilirler.<sup>135</sup> Petrol, yenilenemez kaynak olduğundan tüketildiği sürece yeni rezervler dahil edilmesi gereken enerji emtiasıdır. Petrole yönelik talebe cevap verilebilmesi adına tüketilen rezervler yerine yeni petrol aramalarının yapılması ve bulunan rezervlerinde üretime alınması gerekmektedir. Petrol, yeraltında bulunan organik moleküllerin değişim geçirerek sıvıya dönmesi sonucu ile ortaya çıkan sıvının kayaçların arasındaki boşluklarda birikmesine denir.<sup>136 137 138</sup>

Petrol, özellikle ulaşımda esas enerji kaynağı durumuyla dünya birincil enerji tüketimi içinde en yüksek paya karşılık gelmektedir. Petrol, dünya enerji talebinin %32,6'sını, doğal gaz ise %23,7 karşılar. Petrolü izleyen doğal gaz ve kömür ise büyük oranda elektrik üretimi için kullanım alanı bulur. Elektrik üretiminde bütün birincil enerji kaynakları kullanılır. Petrolün elektrik üretimindeki payı ise giderek azalmaktadır. Petrol daha çok ulaştırma sektörü tarafından talep edilen bir kaynaktır. 2014 yılı ile diğer enerji türlerine göre petrolün taşıma sektöründeki kullanım miktarı

---

<sup>134</sup> Türkyılmaz, O. / Bayrak, Y., “Elektrik Üretimi: Mevcut Durumu ve Analizi”, Türkiye'nin Enerji Görünümü 2018, İçinde, ss. 51-77, Makina Mühendisleri Odası Yayın No: MMO/691, Ankara, 2018, s. 52-53.

<sup>135</sup> Sevim, C., Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, Nisan 2015, s.202.

<sup>136</sup> Erdoğan, S., Arz Güvenliği Bakışı ile Türkiye'de Enerji Politikaları, Ankara, Orion Kitabevi, 2016, s.49-50.

<sup>137</sup> Gerekan, B., Petrol Elde Etme Sürecinde Arama, Geliştirme, Terk Etme Faaliyetlerinin Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi. Mali Çözüm Dergisi, C. 24, S. 121, 2014, ss. 55-76, s.58.

<sup>138</sup> Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 2016, Ankara, s. 9.

%94 oranındadır. 2035 yılına kadar süreçte bu oran %89 seviyesine düşmesi beklenmektedir.<sup>139</sup>

Petrole ilişkin çıkarma, işleme ve dağıtım konusunda 3305 Sayılı Karar'a göre bu tür faaliyetler "Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki" kapsamında değerlendirilmiş, "Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı" ve "Rafine edilmiş petrol ürünleri (LPG dahil) ile nükleer yakıt imalatı (Madencilik yatırımları hariç)" başlığı altında ele alınmıştır. Karar'ın Ek 4'ünde belirtildiği üzere dağıtım yatırımları ile akaryakıt istasyonu yatırımları teşvik edilmeyecek konular arasına alınmış ya da bunların teşviki ilgili bakanlıkların etüt ve onaylarına tabi olmak kaydıyla şarta bağlı yatırım konusu kapsamına alınmıştır.<sup>140</sup>

## **B) Doğal gaz**

Petrolün türevi olarak kabul gören doğal gaz: havadan hafif, yanıcı, kokusuz, renksiz bir gazdır. Esasen Etan (C<sub>2</sub>H<sub>6</sub>) ve Metan (CH<sub>4</sub>) olmak üzere hidrokarbon çeşitlerinden oluşur. Genellikle petrol ile beraber yer altında veya gaz deposu şeklindeki boşluklarda bulunur. Kaynağından çıktığı saf haliyle, işleminden geçirilmeksizin kullanım alanı bulabilen doğal gaz, sıvılaştırılarak tankerlerle veya boru hatlarıyla taşınır. Klasik yakıtlar sınıfından hidrokarbon tabanlı Enerji kaynağı durumundaki doğal gazın oluşum konusu hakkında değişik görüşler mevcuttur. Fakat genel düşünce, diğer fosil yakıtlar gibi doğal gazında hayvansal ve bitkisel atıkların yeraltında yüksek sıcaklık ve basınçta kimyasal dönüşüm görmesiyle oluştuğudur. Diğer bir deyişle, organik kökenli olduğudur. Doğal gaz; gözenekli kayaçların arasına sıkışmış durumda ya da serbest durumda renksiz, kokusuz, hafif gazdır. Çoğunlukla petrol alanlarında mevcuttur.<sup>141 142</sup>

<sup>139</sup> Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, s. 4-5.

<sup>140</sup> 2012/3305 Karar, Ek-4.

<sup>141</sup> Akpınar, E. / Başbüyük, A., Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğal Gaz International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish, C. 6, S. 3, 2011, ss. 119-136, s. 121.

<sup>142</sup> Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, s. 4-5.

Doğal gazın içinde bulunduğu diğer enerjilere göre üstünlükleri vardır. Bunlar; havayı kirletmez ve atık maddeler meydana getirmediği için daha çevrecidir. Elektrik enerjisinden sonra en verimli enerji kaynağıdır. Dünya da kanıtlanmış olarak 186,9 trilyon m<sup>3</sup> doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Bununla birlikte henüz statüsü belirlenmemiş olan Hazar Denizi bölgesinde ve buzulların erimesiyle ortaya çıkacak sahaların altında da doğal gaz bulunma ihtimali vardır. Yine bunlara ek olarak özellikle Akdeniz’de doğal gaz yatakları varlığına inanılmakta ve başta Türkiye olmak üzere Mısır, İsrail ve Yunanistan bu bölgede kaynak arama faaliyetleri yürütmektedir.<sup>143</sup> Doğal gaz konusundaki yatırımlar da bir önceki başlıkta yer aldığı üzere ilgili Karar’a göre petrol ile benzerdir.

### **C) Kömür**

İnsanlık tarihinin en önemli fosil yakıtlarından bir tanesi olan kömür, bir damar halinde bulunan katı ve karbon bakımından zengin bir kayadır. Kömürün bileşenleri hidrojen, oksijen, kükürt ve azot elementleridir. Kömürün oluşumu milyonlarca yıl sürmektedir. Daha önce bataklık olan yerlerde yer alan bitki ve hayvan türlerinin yok olması veya ölmesi sonucu kalıntıların yer kürenin derinliklerine çekilmesiyle milyonlarca yıl boyunca ısı, basınç ve mikrobiyolojik etkilere uğraması sonucunda oluşmaktadır.<sup>144</sup>

Kömür, değişik fiziksel ve kimyasal özellikleri bulunan heterojen içeriklerde oluşur, kahverengiden siyaha kadar değişen sedimentler, yanabilen kayadır. Kömür, esas olarak karbon, hidrojen ve oksijen gibi elementlerin birleşmesi ile oluşmuştur. Kömürleşme, genellikle gel-git düzlükleri ile lagün kıyısı bataklıklardan oluşur. Dünyadaki kömür sahaları 2000 metreye kadar etüt edilir ve rezervi hakkında hesaplar

---

<sup>143</sup> Balbay, A., Doğal Gaz Enerjisi ve Konut Isıtmada Kullanımının Deneysel Araştırılması: Siirt İli Örneği, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, C. 4, S. 1, 2015, ss. 26-34, s. 27.

<sup>144</sup> Sevim, s. 210.

yapılıp değerlendirilir. Fakat iktisadi açıdan üretim alanları genellikle 600 metre ve daha altındadır.<sup>145</sup>

Kömürlerin niteliklerine göre sınıflandırılmasında temel nokta kömürleşme derecesi diğer adıyla “rank” derecesidir. Rank, ısı ve basınca bağlı olarak kömürün kalitesinin saptanması önemli olup, turbodan başlayarak adım adım linyit, alt bitümlü kömür, taşkömürü, antrasit ve grafit kadar kömürler sınıflandırılmaktadır.<sup>146</sup> Kömürün kullanıldığı alanlar yoğun biçimde elektrik üretimi, demir-çelik sanayi, çimento sektörü, ısınma ve diğer endüstri tesisleri olmaktadır. Diğer kullanım alanları alümina rafineleri, kâğıt fabrikaları, kimya ve ilaç fabrikaları olmuştur. Kömür öteki birincil enerji kaynaklarıyla kıyaslandığında ciddi olumlu yönlere sahiptir. Kömür rezervleri öteki klasik enerji kaynaklarına benzer dünyada sınırlı bölgelerde bulunmamakla, her tarafa dağılmış çok sayıda ülkede üretilmektedir. Kullanılışı, depolanışı ve ulaştırılması yönünden güvenilir klasik enerji kaynağıdır.<sup>147</sup>

Türkiye’de kömür işletmeciliği ve ticari kullanımında 2012/3305 Sayılı Karar kapsamında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 Sayılı Maden Kanunu’nun 2/4-b maddesi 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları 2013/4288 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile teşvik kapsamına alınmıştır. KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi muafiyeti/istisnası, yatırım yeri tahsisi gibi pek çok konuda teşvik sağlanmıştır.<sup>148</sup>

---

<sup>145</sup> TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Enerji ve Kömür Raporu, TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Ankara, 2015, s. 28-30.

<sup>146</sup> Üçışık, E., Enerji Coğrafyası Kapsamında Türkiye’de Linyit, Doğu Coğrafya Dergisi, C. 20, V. 33, 2015, ss. 135-160, s. 8-9.

<sup>147</sup> Devlet Planlama Teşkilatı, Enerji Ham Maddeleri (Linyit, Taş Kömürü, Jeotermal) Çalışma Grubu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2009, s. 9.

<sup>148</sup> Bkz. Bakanlar Kurulu Kararı, Karar Sayısı: 2013/4288, R. G. 15.02.2013/28560.



## D) Nükleer Enerji

Nükleer Enerji, 1879 yılında uranyum ve toryumun keşfi ile başlayan ve 1934 yılında atomun parçalanması ile devam eden sürecin sonucudur. Bu süreçte atomun parçalanması sonucu ortaya çıkan ısı enerjisine nükleer enerji denilmektedir. Ortaya çıkan enerji oldukça verimli ve diğer kaynaklarla karşılaştırıldığı zaman daha fazla bir enerjiyi ortaya çıkarmaktadır.<sup>149</sup> Uranyum doğadan zengin olarak bulunan bir kaynaktır. Özellikle fosil yakıt dünyanın belli bölgelerinde var iken nükleer enerjinin kaynağı olan uranyum hemen hemen her bölgede mevcuttur. Ancak uranyumda diğer fosil yakıtlar gibi tükenebilir. Bazı çalışmalarda her ne kadar nükleer enerji de yenilenebilir enerji olarak gösterilse de aslında nükleer enerji kaynakları olan uranyum ve toryum yenilenemez kaynaklardandır.<sup>150</sup>

Dünya genelinde elektrik üretiminin %11'i nükleer enerjiden elde edilmektedir. İlk olarak nükleer enerjiden elektrik elde edilmesine 1950 yılında ABD'de başlanmıştır. Nükleer enerjiye yoğun ilgi özellikle 1970-1980 yılları arasında oluşmuştur.<sup>151</sup> IAEA'ya (2018) göre dünya nükleer reaktör/santral sahibi olan ülkelerin sayıları Tablo 2.1'de gösterilmiştir.

---

<sup>149</sup> T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2017, s.10.

<sup>150</sup> Koç, E. / Şenel, M. C., Dünyada ve Türkiye'de Enerji Durumu-Genel Değerlendirme, Mühendis ve Makina, C. 54, S. 639, 2013, ss. 2013, ss.33-44, s. 33.

<sup>151</sup> Muradov, E., Almanya'nın Nükleer Enerji Politikasını Etkileyen Faktörler, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi, C. 10, S. 38, 2012, ss. 105-111, s.109.

**Tablo 2.1 Dünyada Nükleer Reaktör Sayıları**

Ülke	İşletmede Olan	Kapasite [MW]	Enerjideki Payı [%]
Arjantin	3	1633	4.7
Ermenistan	1	375	25.6
Belçika	7	5918	39.0
Brezilya	2	1884	2.7
Bulgaristan	2	1966	34.7
Kanada	19	13554	14.9
Çin	46	42858	4.2
Çekya	6	3932	34.5
Fransa	58	63130	71.7
Finlandiya	4	2784	32.4
Almanya	7	9515	11.7
Macaristan	4	1902	50.6
Japonya	42	39752	6.2
Güney Kore	24	22444	23.7
Meksika	2	1552	5.3
Hollanda	1	482	3.0
Pakistan	5	1318	6.8
Romanya	2	1300	17.2
Rusya	37	28177	17.9
Slovakya	4	1814	55.0
Slovenya	1	688	35.9
Güney Afrika	2	1860	4.7
İspanya	7	7121	20.4
İsveç	8	8613	40.3
İsviçre	5	3333	37.7
Ukrayna	15	13107	53.0
İngiltere	15	8923	17.7
ABD	99	99680	19.3
Hindistan	22	6255	3.1
İran	1	915	2.1
Toplam	457	401837	NA

**Kaynak:** PRIS, Nuclear Share of Electricity Generation in 2018, <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/NuclearShareofElectricityGeneration.aspx>, Erişim Tarihi 11.03.2020.

Tablo 2.1’de görüldüğü üzere günümüzde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’nın (IAEA) Temmuz 2018 verilerine göre 31 ülkede toplam 457 nükleer reaktör faaliyet göstermekte olup ayrıca 17 ülkede de 57 nükleer santralin inşaatı devam etmektedir. Türkiye’de ise 2004 yılında yatırım kapsamına alınan Mersin-Akkuyu Nükleer Santral Projesi Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A. Ş. (TETAŞ), Mersin Akkuyu mevkiinde nükleer enerji santrali kurma amacıyla 2008 yılında bir teklif çağrısında bulunmuştur. Dört adet 1200 Mw kapasiteli reaktör kurulumu için çalışmalar başlatılmıştır. Lehte ve aleyhte pek çok görüş ileri sürülen santralin kurulumu için 12 Mayıs 2010 tarihinde, Rusya Federasyonu Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında yaklaşık 20 milyar Dolar bedelli “Akkuyu Sahasında Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İş birliği Anlaşması” imzalanmıştır. 13 yılda tamamlanması planlanan

santralin modeli de 60 yıl ömürlü Rusya’da bulunan AES-2006 Novovoronejskaya-2 santralidir.<sup>152</sup>

Bir diğer proje olan ve Şubat 2008’den bu yana, Karadeniz kıyısındaki Sinop’ta 1,7 milyar Euro’luk bir nükleer teknoloji merkezi ile ikinci bir nükleer santral kurmak için hazırlık çalışmaları Sinop ilinde halen devam etmektedir. Mayıs 2013’te Japonya ile imzalanan anlaşma gereğince ve Nisan 2015’te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanması uygun bulunması ile 4 adet Fransız-Japon ortak tasarımı ATMEA-1 tipi nükleer reaktör (ünite) kurulması için hazırlık çalışmaları başlamıştır.<sup>153</sup>

Anlaşma gereğince, proje şirketi Japon Mitsubishi Heavy Industry “MHI” ve Ithochu şirketleri ile Fransız ENGIE şirketinden oluşan konsorsiyum ile %49 oranında hisseye sahip olacak EÜAŞ ortaklığında kurulacak olup, Sinop santralinin kurulumu, işletimi ve sökülmesine dair sorumluluk, proje şirketine ait olacaktır.<sup>154 155</sup> Yaklaşık 22 milyar dolara mal olacak projenin 10 yıl sürmesi planlanmış hesaplanmış, Rus anlaşmasına benzer şekilde, Japon liderliğindeki konsorsiyuma 11,80 MGWH elektrik alım garantisi verilmiştir. Günümüzde, halen proje şirketi kurulması çalışmaları devam etmektedir. Türkiye, üçüncü bir nükleer enerji santrali kurma çalışmalarına devam etmektedir. 13 Haziran 2017’de, üçüncü nükleer Enerji santrali fizibilite çalışmalarının uygulanması için EUAS, Westinghouse EC ve SNPTC (Çin Devlet Enerji Teknolojileri Şirketi) tarafından bir bildiri uzlaşısı imzalanmış, üçüncü nükleer enerji santrali için yer seçimi çalışmaları devam etmektedir.<sup>156</sup>

Nükleer santraller daha doğrusu nükleer reaktör kurulumu ve işletilmesi için devletlerarasında anlaşmalar imzalanarak yatırımlara ilişkin iç uygulamalarının dışında

---

<sup>152</sup> Akkuyu Nükleer Santrali, [www.akkunpp.com](http://www.akkunpp.com) Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) (2020), Resmî web sitesi, bilgilendirme metni, <http://www.akkunpp.com/060611-3> , Erişim Tarihi 17.02.2020.

<sup>153</sup> T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. Türkiye’nin Nükleer Santral Projeleri: Soru-Cevap. Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Yayın Serisi, Ankara, 2016, s. 18.

<sup>154</sup> EPDK, Doğal Gaz Piyasası 2017 Yılı Sektör Raporu. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2018.

<sup>155</sup> T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, s. 18.

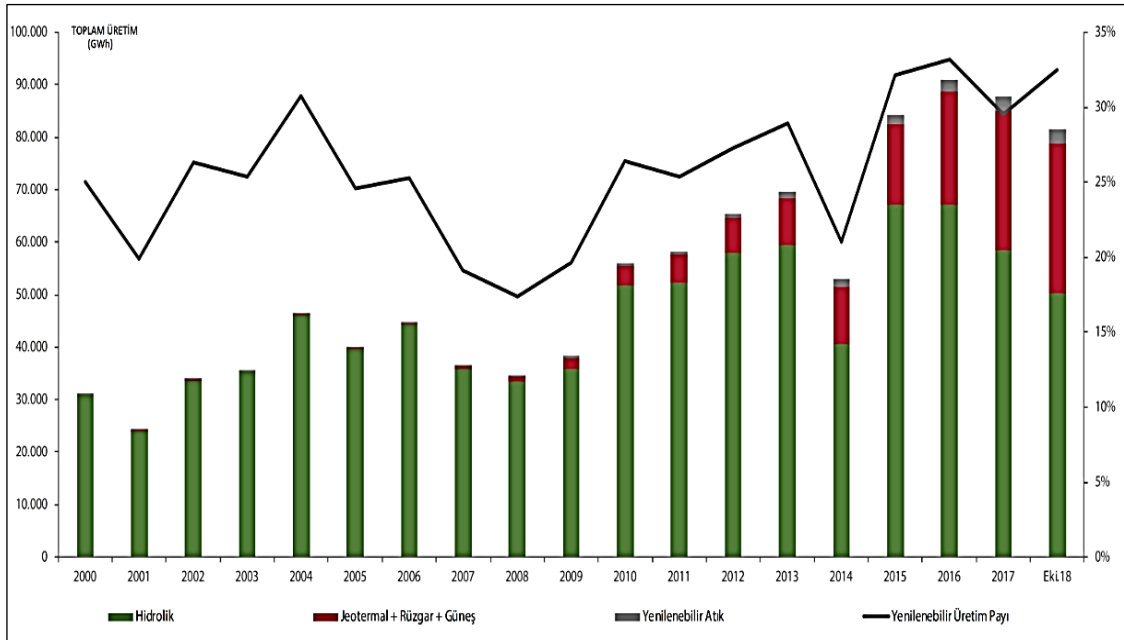
<sup>156</sup> T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, s. 18-19.

çıkılmaktadır. Örneğin Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasında; Türk Dışişleri Bakanlığının 16/8/2010 tarihli ve HUMŞ/182338 Sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 Sayılı Kanun'un 3'üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 27/8/2010 tarihinde anlaşma imzalanmıştır. Bu tür anlaşmalar Anayasanın 90. maddesine göre kanun hükmündedir. Ancak yine aynı maddeye göre, usulünce yürürlüğe konulmuş antlaşmalar aleyhine, anayasaya aykırılığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamayacağını belirterek antlaşmalara ayrı bir önem atfetmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere iptal davasının konusu "usul" yönündendir.

## 2. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Yenilenebilir enerji kaynakları türlerine ilişkin açıklamalar Şekil 2.2'de yapılmış olmakla birlikte öncelik bu alanda Türkiye'nin durumu hakkında kısa bir özet verilmesinde fayda olduğu düşünülmektedir.

Şekil 2.2 Türkiye Yenilenebilir Enerji Üretim Göstergeleri



**Kaynak:** TSKB, (2018), s. 50.

Şekil 2.2' de görüldüğü üzere Türkiye'de özellikle 2009 yılından sonra yenilenebilir enerji konusunda önemli gelişmeler kaydedildiği görülmektedir.

Türkiye'nin yenilenebilir enerji üretimindeki toplam kurulu güç kapasitesi 2009 yılında 15,5 GW iken 2015 yılı itibarıyla bu rakam 31,7 GW seviyelerine getirilerek bu alanda gözle görülür bir ilerleme yaşanmıştır. 2016 yıl sonu itibarıyla ise Türkiye'nin yenilenebilir enerji toplam kurulu gücü 34,2 GW olarak kayıtlara geçmiştir. 2017 yılından itibaren artış söz konusudur. Güneş enerjisinden elektrik üretimi yapan santral kapasitesi özellikle son dört yılda lisanssız yatırımlar dahil olmak üzere toplam 4.850 MW'a ulaşmıştır. Bu kapasitenin 2.588 MW'ı sadece 2017 yılında devreye girmiştir. Eylül 2018 itibarıyla Türkiye'deki güneş santrallerinin %98'i 1 MW kurulu gücün altında olan lisanssız santrallerdir.<sup>157</sup>

Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması (YEKDEM) yenilenebilir enerji tesislerine teşvik sağlamak ve bunların genişletilmesi için birtakım avantajlar sağlamak üzere kurgulanmıştır. Bu avantajların başında, santralin üretime geçtikten sonraki ilk 10 yıl boyunca Yenilenebilir Enerji Kanunu kapsamında Dolar bazında garantili fiyatlardan elektrik satış hakkına sahip olması gelmektedir. Ayrıca santral kurulumunda yerli ekipman kullanılması durumunda, söz konusu ekipmanın cinsine göre, ilk 5 yıl boyunca garantili alım fiyatına ilave olarak ve yerlilik oranına nispetle yerli ekipman teşviki sağlanmaktadır.<sup>158</sup>

### **A) Güneş Enerjisi**

Güneş, enerji kaynaklarının en önemlisi, birinci sırada yer alan ve diğer enerji kaynaklarının ham maddesidir. Bütün enerji kaynakları ya doğrudan ya da dolaylı yollardan güneş enerjisine bağlı olarak meydana gelmiştir. Güneş enerjisinin birçok avantajı bulunmakta olup bunların en başında sürdürülebilir enerji kaynağı olması gelmektedir. Bununla birlikte ucuz olmasının yanı sıra enerji üretimi esnasında fotovoltaiıklar sera gazı üretmezler, kırsal kesimlerin elektriğe ulaşmasını hızlandırır ve

---

<sup>157</sup> TEİAŞ, Türkiye Elektrik Sistemi Kuruluş ve Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, TEİAŞ, [www.teias.gov.tr/yukdagitim/Kuruluguc.xls](http://www.teias.gov.tr/yukdagitim/Kuruluguc.xls), Erişim Tarihi 02.03 2020.

<sup>158</sup> TSKB, Ankara, 2018, s. 50.

gelişmekte olan ülkelerin yaşam kalitelerini önemli derecede arttırmasına katkı sağlamaktadır.<sup>159 160</sup>

Güneş enerjisi pasif ısı, güneş termal, elektrik üretimi ve yoğunlaştırılmış güneş enerjisi olmak üzere üç şekilde kullanılmaktadır. Fotovoltaik güneş teknolojisi ile enerji üretimi; güneş ışığının, piller yolu ile depolanıp ve gerekirse tüketilmesi yöntemidir. Güneş pilleri, yüzeylerine gelen güneş ışığını direkt elektrik enerjisine dönüşümünü sağlayan yol iletkenleridir. Isıl güneş teknolojisi sisteminde; ısı elde edilir ve elde edilen ısı direkt ya da elektrik üretimi amaçlı kullanılır. Bu sistem kendi içinde ikiye ayrılır. Bunların ilki olan güneş kolektörü, güneş ışınlarını absorbe etme yolu ile ısı enerjije dönüştürerek bir akışkana transferi için tasarlanmış araçtır. Diğer, yoğunlaştırıcı kolektör sistemleri ise daha fazla sıcaklık düzeyine varmak amacı ile kullanılır. Odaklanmış termal güneş enerjisi santralleri; yenilenebilir ısı enerjisi veya elektrik enerjisinin üretiminde kullanılmaktadır. Odaklanmış güneş enerjisi santralleri sistemleri aynalar ile bağımlı güneş izleme sistemleri yoluyla büyük ölçekteki zemine gelen ışınları tek ve küçük bir alana odaklanmasını sağlar. Odaklanmış gün ışığı böylelikle klasik enerji santralleri için ısıyı üretmek amacıyla kullanılmış olmaktadır.<sup>161 162</sup>

## B) Rüzgâr Enerjisi

Rüzgâr enerjisi yenilenebilir enerji kapasitesi açısından en geniş kullanıma sahip kaynakların başında gelmektedir. Ayrıca rüzgâr enerjisi elektrik üretiminde önemli bir etkidir ve elektrik talebini karşılamada gelişen bir role sahiptir. 2015 yılında Danimarka'nın toplam enerji üretiminin neredeyse yarısı rüzgâr enerjisi tarafından karşılanmıştır. Almanya'nın bazı bölgelerinde bu oran yüzde 60'a çıkmaktadır.

---

<sup>159</sup> İraz, R. / Altınışık, İ. / Peker, H., Güneş Enerjisi Yatırımlarına Yönelik Teşvikler ve Türkiye'deki Durum. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, C. 13, S. 1, 2010, ss.69-78, s. 71-72.

<sup>160</sup> Ergün, S. / Atay, P. M., Nükleer Enerji ve Türkiye'ye Yansımaları, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 1, S. 2, 2012, ss. 34-58, s. 38.

<sup>161</sup> Kapluhan, E., Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Güneş Enerjisinin Dünyadaki ve Türkiye'deki Kullanım Durumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, S. 29, 2014 ss. 70-98, s. 74-76.

<sup>162</sup> Çukurçayır, A. / Sağır, H., Enerji Sorunu, Çevre ve Alternatif Enerji Kaynakları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 20, 2008, ss. 257-278, s. 261.

Uruguay, Portekiz, İrlanda ve İspanya’da ise yüzde 15 civarlarındadır. Diğer taraftan dünyanın en büyük rüzgâr enerjisi üreticilerinden biri olan ve bu enerjiyi dış piyasalara satan ABD’de ülke içerisinde rüzgâr enerjisinden üretilen elektriğin oranı yüzde 4,5’te kılırken, Çin’de ise bu oran yüzde 3,2 civarlarındadır. Ülkeler yıllar itibarıyla elektrik üretiminde rüzgâr enerjisi kullanım oranlarını giderek arttırmaktadır. IEA verilerine göre 2050 yılına gelindiğinde dünya üzerinde kullanılan elektriğin yüzde 18’lik kısmının rüzgâr enerjisi tarafından sağlanacağı tahmin edilmektedir.<sup>163 164</sup>

Rüzgâr enerjisi; çevre üzerine olumsuz etkisi yok denecek kadar az olan yenilenebilir ve çevre dostu bir enerji kaynağıdır. Fosil yakıtlarla elektrik enerjisi üretmenin neden olduğu çevresel hiçbir sorun, rüzgâr enerjisinde yoktur. Yapılan araştırmalarda, 500 KW’lık bir rüzgâr türbininin 57.000 ağacın yaptığı CO2 temizleme işine eşdeğer bir iş yaptığı belirlenmiştir. Ayrıca, dünya genelindeki elektrik enerjisi ihtiyacının sadece %10’luk kısmının 2025 yılına kadar rüzgâr enerjisinden sağlanması durumunda atmosfere salınan CO2” emisyonunun yılda 1.41 gigaton azaltacağı öngörülmektedir.<sup>165</sup>

### **A) Jeotermal Enerji**

Jeotermal enerji yerkürenin derinliklerindeki magma ve kayalarda radyoaktif ile oluşan sıcaklıktan üretilen bir enerji türüdür. Diğer bir deyişle jeotermal enerji, yeryüzünün çok derinliklerindeki sıcak tabakalardan yeryüzüne yayılmış ve yerkürenin iç ısısı şeklinde tanımlanmaktadır. Jeotermal bir model, ısı kaynağı, ısıyı yer altında yeryüzüne götüren akışkan ve bu akışkanın dolaşımını sağlayan nitelikte geçirimli kayalar ile oluşmaktadır. Yer küreden iç derinliklere gidildikçe sıcaklık yükselir. Eğer

---

<sup>163</sup> Şentürk, A., Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Bağlamında Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Avrupa Birliği (AB) Ye Türkiye Örneği Üzerine Bir Değerlendirme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep, 2018, s. 28.

<sup>164</sup> Kaya, K. / Şenel M. C. / Koç, E., Dünyada ve Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Değerlendirilmesi, *Technological Applied Sciences*, C. 13, S. 3, 2018, ss. 219-234, s. 227.

<sup>165</sup> Aydın, İ., Balıkesir’de Rüzgâr Enerjisi. *Eastern Geographical Review*, C.18, S. 29, 2013, ss. 29-50, s. 33.

jeotermal bölgelerde sıcak kayalar ile yüksek sıcaklıktaki yer altı suları öteki bölgelere göre yakın durumlarda ise söz konusu alan jeotermal bölge şeklinde gösterilir.<sup>166</sup>

Jeotermal enerji, jeolojik yapıya bağlı olarak oluşan, doğrudan ya da başka enerji türlerine dönüştürülerek yararlanılabilen, yeryüzüne su, buhar ve gaz ile de taşınabilen yer kabuğunun ulaşılabilir derinliklerindeki doğal kaynağın ısı enerjisidir. Jeotermal kaynakların kullanım alanları, gelişen teknolojiye bağlı olarak çeşitlenmiş ve yaygın bir hal almıştır. Jeotermal enerji, doğrudan veya elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Jeotermal enerji; ısıtma uygulaması, endüstride, kimyasal madde üretiminde ve elektrik enerjisi üretiminde kullanılmaktadır.<sup>167</sup> Tablo 2.2’de dünyada ve Türkiye’de jeotermal enerji kurulu gücü listesi gösterilmiştir.

**Tablo 2.2 Ülkelere Göre Dünyada Jeotermal Enerji Kurulu Gücü Listesi**

	Ülke	Tarih	Kurulu Güç (MW)
1	ABD	Aralık 2018	3.639
2	Endonezya	Aralık 2018	1.948
3	Filipinler	Aralık 2018	1.868
4	Türkiye	Ocak 2019	1.303
5	Yeni Zelanda	Aralık 2018	1.005
6	Meksika	Aralık 2018	951
7	İtalya	Aralık 2018	944
8	İzlanda	Aralık 2018	755
9	Kenya	Aralık 2018	676
10	Japonya	Aralık 2018	542
11	El Salvador	Mart 2016	205
12	Kosta Rika	Mart 2016	204
13	Nikaragua	Mart 2016	109
14	Rusya	Mart 2016	97
15	Papua Yeni Gine	Mart 2016	56
16	Guatemala	Mart 2016	42
17	Almanya	Aralık 2016	38
18	Portekiz	Mart 2016	29
19	Çin	Mart 2016	27
20	Şili	Temmuz 2017	24
21	Etiyopya	Mart 2016	8
22	Avusturya	Aralık 2016	1
	Toplam	44374	14.471

**Kaynak:** [www.enerjiatlasi.com](http://www.enerjiatlasi.com), Ülkelere Göre Jeotermal Enerji, <https://www.enerjiatlasi.com/ulkelere-gore-jeotermal-enerji.html>, Erişim Tarihi 11.03.2020.

<sup>166</sup> Çanka K., F. / Kılıç, M. K., Jeotermal Enerji ve Türkiye, Mühendis ve Makina, C. 54, S: 639, ss. 45-56, s. 47.

<sup>167</sup> Akkuş, İ. / Alan, H., Türkiye’nin Jeotermal Kaynakları, Projeksiyonlar, Sorunlar ve Öneriler Raporu, Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, 2016.



Tablo 2.2'ye ek olarak jeotermal enerji, enerji üretimi açısından en verimli yenilenebilir enerji kaynaklarından biridir. MW kapasitesi açısından rüzgâr ve güneşe kıyasla daha fazla elektrik üretimi sağlanabilmektedir. Dünyada jeotermal enerji kapasitesi açısından lider ülke ABD olup ABD 3,4 GW kapasite ile dünya kapasitesinin %29,4'üne sahiptir.<sup>168</sup>

## B) Biyokütle

Biyokütle, 100 yıllık periyottan daha kısa sürede yenilenebilen, karada ve suda yetişen bitkiler, hayvan artıkları, besin endüstri ve orman ürünleri ile kentsel atıklar içeren tüm organik maddeler olarak tanımlanabilir. Ana bileşenleri karbonhidrat bileşikleri olan bitkisel ve hayvansal kökenli tüm doğal maddeler biyokütle enerji kaynağı, bu kaynaklardan elde edilen enerji ise biyokütle enerjisi olarak tanımlanır. Biyokütle enerjisi üç temel alanda kullanılmaktadır. Bunlar; elektrik, ısıtma ve ağırlıklı olarak ulaşım amaçlı kullanılan biyoyakıt üretimidir.<sup>169</sup>

Yenilenebilir enerji kaynakları içerisinde ulaşım ihtiyacını karşılayabilmek için sadece biyokütle; sıvı yakıt veya biyodizele çevrilebilmektedir. Biyodizel; kanola, ayçiçek, soya, aspir gibi yağlı tohum bitkilerinden elde edilen bitkisel yağların veya hayvansal yağların bir katalizör eşliğinde kısa zincirli bir alkol ile reaksiyonu sonucunda açığa çıkan ve yakıt olarak kullanılan bir üründür. Biyodizel, herhangi bir dizel motorunda kullanılabilir. Biyoetanol ise şeker pancarı, mısır, buğday ve odunsular gibi şeker, nişasta ve selüloz özlü tarımsal ürünlerin fermantasyonu ile elde edilen ve benzinle belirli oranlarda harmanlanarak kullanılan alternatif bir yakıttır. Biyogaz, organik Bazlı atıkların (Hayvansal, bitkisel ve endüstriyel atıklar) oksijensiz ortamda fermantasyonu sonucu ortaya çıkan renksiz-kokusuz, havadan hafif, parlak mavi bir alevle yanan bileşiminde, metan, karbondioksit, hidrojen sülfür, azot ve hidrojen bulunan bir gaz karışımıdır.<sup>170</sup>

<sup>168</sup> Tiftikçigil, B. / Yesevi, Ç. G., Türkiye'nin Enerji Görünümü Stratejileri ve İlişkileri, Derin Yayınları, İstanbul, 2015, s. 84-86.

<sup>169</sup> Acaroğlu, M., Alternatif Enerji Kaynakları. Nobel Yayın Dağıtım Yayın Ankara, 2007, s. 87.

<sup>170</sup> T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2016, s. 27-30.

### C) Hidroelektrik Enerji

Hidroelektrik enerji, göllerde ve set çekilmiş barajlarda potansiyel enerji biçiminde; nehir vb. akarsularda, denizlerin boğazlarında ve gel-gitlerin bulunduğu sularda kinetik enerji biçiminde ortaya çıkmaktadır. Baraj duvarının arkasında biriktirilmiş halde duran su, durgun durumda iken yükseklik ile potansiyel bir enerjiye sahip olmaktadır. Adı geçen su kütesinin türbin çarkına doğru hareket etmesi sonucunda hareket durumundaki su kütlesi, kinetik enerjiye sahip olur.<sup>171</sup> Bir ülkede ülkenin sahip olduğu hidroelektrik potansiyeli incelendiğinde üç farklı potansiyel çeşit görmekteyiz. Bunlar; brüt teorik hidrolik potansiyel, teknik hidrolik potansiyeli, ekonomik hidrolik potansiyeli. Hidroelektrik santraller, sudaki potansiyel enerjiden yararlanarak bulunan enerjiyi türbinler yolu ile mekanik enerjiye ve jeneratörlerden yararlanarak da elektriğe dönüştürür. Hidroelektrik santraller düşüşlerine, kurulu güçlerine, depolama durumlarına, baraj gövde tiplerine göre sınıflandırılmaktadır.<sup>172</sup>

Hidroelektrik santralleri (HES) iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar biriktirmeli ve biriktirmesiz santrallerdir. Biriktirmeli santraller yani barajlar yüksek maliyet gerektirmektedir. Bu yöntemle oluşturulan barajlarda sadece elektrik enerjisi elde edilmez. Aynı zamanda içme suyu ve sulama suyu olarak da kullanılır. Biriktirmesiz santraller ise eğimli bir nehir veya akarsu üzerine kurularak suyun yüksekten düşürülmesiyle elektrik enerjisi elde edildikten sonra tekrar su yatağına bırakılır. Su gücü yenilenebilir enerji kaynakları içerisinde kullanılan en büyük kaynak olarak kendini göstermektedir. Su gücünden elektrik elde edilmesi dünyada yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu denli tercih edilmesinin sebebi ise verimliliğinin yüksek olması ve maliyetinin nispeten daha düşük olmasıdır.<sup>173 174</sup>

---

<sup>171</sup> Şekkeli, M. / Keçecioglu, Ö. F., Hidroelektrik Santrallerin Türkiye'deki Gelişimi ve Kahramanmaraş Bölgesi Örneği, KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi, C.14, S. 2, 2011, ss. 19-26, s. 20.

<sup>172</sup> Gökdemir, M. / Kömürcü M. / Evcimen, T., Türkiye'de Hidroelektrik Enerji ve HES Uygulamalarına Bakış, Türkiye Mühendislik Haberleri, S. 471, 2012, ss.18-26, s. 18.

<sup>173</sup> Karagöl E. T. / Kavaz, İ., Dünyada ve Türkiye'de Yenilenebilir Enerji, SETA Analiz, S. 197, 2017, Ankara, s.15.

<sup>174</sup> Karakoyun, Y. / Yumurtacı, Z., Hidroelektrik Santral Projelerinde Çevresel Akış Miktarının ve Çevresel Etkinin Değerlendirmesi, Tesisat Mühendisliği, S. 138, 2013, ss. 1-16, s. 1-2.

## D) Dalga ve Deniz Enerjisi

Rüzgâr, denizler ve okyanusların yüzeyinde dalgalara neden olarak okyanus veya deniz akıntılarını sürükler. Gelgit etkileri okyanus akıntıları ile birlikte yüzeyde dalgaların yükselmesi ve alçalmasına yol açar. Gelgit ve dalgalar sürdürülebilir enerji temini beklentisi oluşturmaktadır. Dalgalardaki enerji, rüzgârın deniz yüzeyi üzerinden geçmesiyle üretilir. Böylece rüzgâr tarafından deniz yüzeyinde oluşan sürtünme, dengesizliklere dönüşmektedir. Deniz suyunun yükselip alçalması dalga olarak bilinmektedir. Dalgalar okyanus ve deniz gibi su birikintileri üzerinde hareket ederler. Dalganın yarattığı enerji kaynağı, kıyı bölgesine gelmeden önce en güçlü rüzgâr yönlendirmelerinin büyük deniz alanı üzerinde geçtiği yerde en fazladır. Gelgit akıntılarının enerji dönüşüm fiziği, yüzeysel olarak rüzgârın kinetik enerjiye dönüşümüne çok benzerdir. Bu nedenle, gelgit enerjisinden elektrik elde etmek için kullanılan cihazlar, rüzgâr türbinleri ile benzerlik göstermektedir.<sup>175</sup>

## III. Dünya' da Enerjinin Görünümü

Enerji talebinin önem kazanması, bir taraftan endüstriyel faaliyetlerin sürekliliği ile yoğunluk kazanırken diğer taraftan ise haberleşme ve ulaşım sistemlerinin büyük bir bölümünün işlenmesini sağlayan elektrik enerjisi sayesinde olmuştur.<sup>176</sup> Enerji kaynakları doğada çeşitli şekillerde bulunmaktadır. Bunlar nükleer, fosil kökenli ve yenilenebilir olmak üzere üç ana başlık altında incelenmektedir. Fosil kaynakları, kömür, petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu kaynaklar geleneksel enerji üretim ham maddeleridir.<sup>177 178</sup>

<sup>175</sup> Aydın, L., Enerji Ekonomisi, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 221-222.

<sup>176</sup> Pamir, N., Dünyada ve Türkiye'de Enerji, Türkiye'nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları, Metalurji, s. 45, 2003, [https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134\\_73100.pdf](https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134_73100.pdf) , Erişim Tarihi 03.02.2020.

<sup>177</sup> Ağaçbiçer, G., Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Türkiye Ekonomisine Katkısı ve Yapılan Swot Analizler. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2010, s. 5.

<sup>178</sup> International Energy Agency, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2018> , Erişim Tarihi 25.03.2020.

Günümüzde doğal gaz ve petrol ihtiyacının artması beraberinde birçok sorunu da getirmiş ve bu artış dünya üzerinde yükselen petrol fiyatları, rekabet, petrol ambargoları, politik istikrarsızlıklar, jeopolitik konum ve enerji arz güvenliğinin uluslararası boyutunun yanı sıra ülkelerin enerji politikalarında global bir düzlemde yürütmesini de zorunlu kılmaktadır. Bütün enerji kaynaklarını özellikle de petrolün sağlanmasında ithalatçı olan sanayileşmiş ülkeler ve gelişen enerji hizmetlerinden yararlanmak isteyen gelişmekte olan ülkelerde enerji güvenliğinin sağlanması ve enerji politikalarının oluşturulması en önemli konu haline almıştır.<sup>179</sup>

“Dünya birincil enerji tüketiminin artmasına neden olan temel etkenlerin başında nüfus ve gelir artışı gelmektedir. Nüfus artışının gelişmekte olan sanayi ve kentleşmelere bağlı olarak küresel enerji talep artışına önemli miktarda etki edeceği öngörülmektedir. Yapılan senaryolara göre, 2040 yılına kadar olan dönemde fosil yakıtların paylarının nispeten azalmasına rağmen bu yakıtlar hakim kaynaklar olmaya devam edecektir.”<sup>180</sup> “Nükleer enerjinin birincil enerji kaynakları içindeki payının artacağı öngörülmekte, yenilenebilir enerji kaynaklarının 2040 yılındaki payının %16,1 olacağı beklenmektedir. Mevcut politikalar senaryosuna göre küresel elektrik talebinin 2040 yılına kadar yıllık ortalama %2,3 olmak üzere %80 oranında artacağı beklenmektedir. Yenilenebilir kaynakları yıllık ortalama %9,8 büyüme payları ile en hızlı büyüme oranına sahip enerji kaynaklarıdır. Nükleer enerji yıllık ortalama %2,3 ve hidroelektrik yıllık ortalama %1,8 büyüme oranına sahip olacaktır. Bu üç kaynağın büyüme oranı, toplam birincil enerjinin büyüme oranından daha fazladır. Fosil yakıtlar arasında en fazla büyüme oranına sahip olan kaynak yıllık ortalama %1,5 büyüme oranı ile doğal gazdır. Doğal gazı sırasıyla yıllık ortalama %0,4 ve %0,2 büyüme oranları ile petrol ve kömür izlemektedir.”<sup>181</sup> <sup>182</sup> Genel olarak dünyada kullanılan enerji kaynakları tür bakımından birincil kaynak olan yenilenemez enerji ağırlıklıdır. Dağılım

---

<sup>179</sup> Aydın, L., Enerji Ekonomisi ve Politikaları, Seçkin Yayıncılık. Ankara, 2016, s. 28-30.

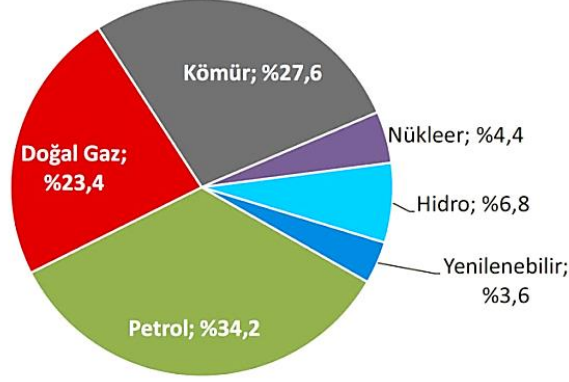
<sup>180</sup> International Energy Agency, 2018.

<sup>181</sup> Enerji Bakanlığı, Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2017, s. 2-3.

<sup>182</sup> KPMG, Enerji, Sektörel Bakış- Enerji – 2019, s. 4. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2019/03/sektorel-bakis-2019-enerji.pdf> , Erişim Tarihi 15.01.2020.

bakımından sırası ile petrol %34,2, kömür %27,6, doğal gaz %23,4, hidrolik enerji ve yenilenebilir kaynaklar %10,4 ve nükleer enerji %4,4'lük paya sahiptir (Şekil 2.3).<sup>183</sup>

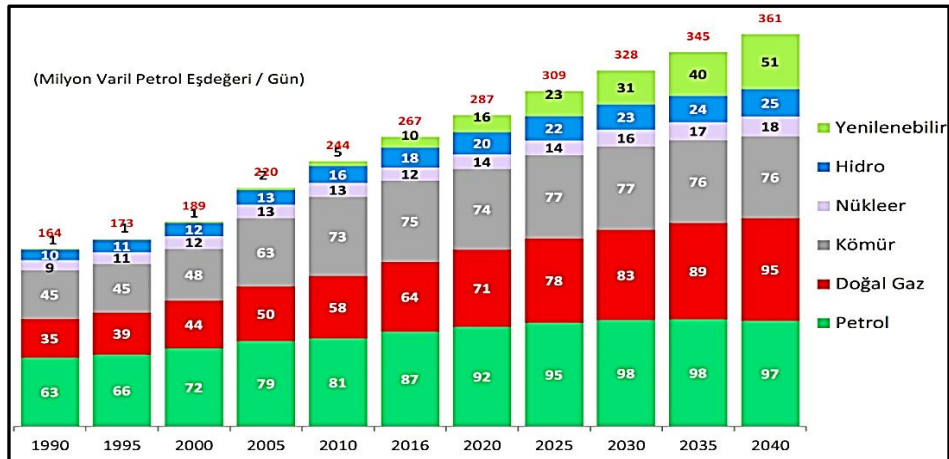
**Şekil 2.3 Küresel Enerji Tüketim Oranları**



**Kaynak:** Koç, A. / Yağlı H. / Koç Y. / Uğurlu İ., Dünyada ve Türkiye’de Enerji Görünümünün Genel Değerlendirilmesi, Mühendis ve Makine, C.59, S. 692, 2018, ss. 86-114, s. 88-90

Şekil 2.3’de gösterilen Enerji tüketim paylarına ek olarak çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından (Uluslararası Enerji Ajansı, ABD Enerji Enformasyon İdaresi, BP, Exxon Mobil vb.) yapılan çeşitli projeksiyonlara göre, petrol ve doğal gazın birincil enerji tüketimi içindeki paylarını uzun dönemde de koruyacakları öngörülmektedir (Şekil 2.4).

**Şekil 2.4 1990- 2040 Kaynak Bazında Dünya Enerji Talebi**

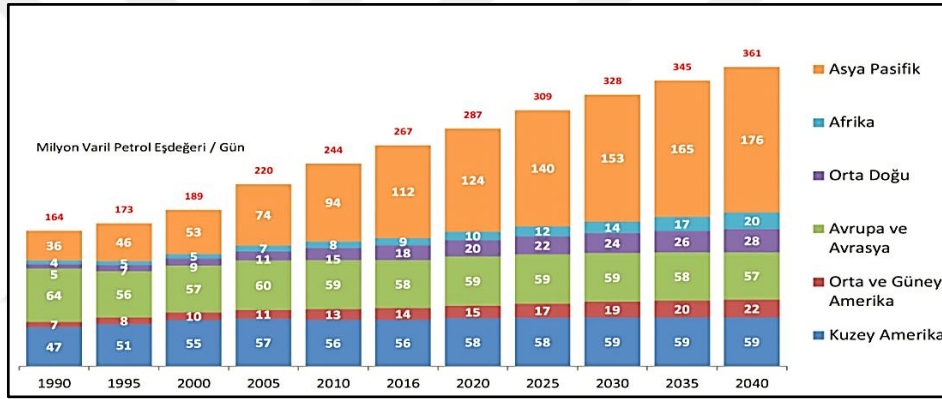


**Kaynak:** Türkiye Petrolleri,2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2018, s. 4.

<sup>183</sup> [www.Enerji.gen.tr](http://www.Enerji.gen.tr), Enerji Kaynakları, <https://www.enerji.gen.tr/enerji-kaynaklari.html> , Erişim Tarihi 17.01.2020.

Şekil 2.4'e göre "uzun dönemli enerji projeksiyonları değerlendirildiğinde, OECD dışı ülkelerin tüketimindeki artış dikkat çekmektedir. Oransal değerlendirmede, Afrika enerji talebi 2040 yılına kadar yıllık %3,5 artış öngörüsü ile dikkat çekerken, miktarsal değerlendirmede, enerji talebi 1,56 katına çıkan Asya Pasifik bölgesi öne çıkmaktadır. 2016-2040 döneminde talep artışının üçte ikisinin Asya Pasifik bölgesinden gelmesi beklenmektedir. OECD dışı ekonomilere bakıldığında enerji talebinin Hindistan'da yıllık %4,2 artması, Çin'de ise yıllık %1,5 artması beklenmektedir. Çin'in yoğun sanayileşme sürecinin 2020'lerin ortalarına kadar tamamlanması ile enerji talep artış hızında düşüş yaşanacağı öngörülmektedir.<sup>184</sup>

**Şekil 2.5 Bölge Bazında Enerji Talep Miktarları**



**Kaynak:** Türkiye Petrolleri, 2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2018, s. 6.

Şekil 2.5'de 2016 yılında elektrik üretiminde en fazla kömür kullanıldığı görülmektedir (%39). 2040 yılına doğru petrolün elektrik üretimindeki payının %1 oranına düşmesi beklenmektedir. Petrol, daha çok ulaştırma sektörü tarafından talep edilmektedir. 2015 yılında, 2,37 milyon ton petrol ulaştırma sektöründe tüketilirken, 2040 yılında bu rakamın 2,70 milyon tona çıkması beklenmektedir. Petrol talebinin ulaştırma sektörü talebinin %84'ünü karşılayacağı öngörülmektedir.<sup>185</sup>

<sup>184</sup> Türkiye Petrolleri, (2018), s. 4.

<sup>185</sup> KPMG, Enerji, Sektörel Bakış- Enerji - 2019, s. 4. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2019/03/sektorel-bakis-2019-enerji.pdf>, Erişim Tarihi 15.01.2020.

“Nüfus artışı, kentsel gelişim ve sanayileşme ile birlikte dünyada enerji tüketimi gün geçtikçe artmaktadır. Dünya nüfusunun 2040 yılında 1,6 milyarlık bir artış ile 9 milyar seviyesine ulaşması beklenmektedir. Bu durum, daha fazla insana enerji arzı sağlanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Dünya ekonomisinde ise önümüzdeki yirmi yıllık süreçte yaklaşık %3'lük büyüme beklenmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı'nın yaptığı çalışmalara göre şu anda 14 milyar ton eşdeğer petrol (TEP) olan dünya birincil enerji talebi (eğer mevcut enerji tüketim hızı, politikalar devam ederse) önümüzdeki 20 yıl içerisinde %45 oranında bir artış ile 20,3 Milyar TEP seviyelerine ulaşacaktır. En fazla enerji tüketen ülkeler arasında ilk sırayı Çin almaktadır. Türkiye ise 2015 yılı sonu itibariyle 129,3 milyon TEP birincil enerji tüketimi ile 19. sırada kendisine yer bulmaktadır.”<sup>186 187 188</sup>

“Dünya fosil enerji kaynakları rezervleri hızla azalmakta olup özellikle petrol ve doğal gaz rezervleri kritik seviyelere yaklaşmaktadır. Dünyadaki toplam petrol rezervleri 1,7 trilyon varil civarında olup bu miktar, yaklaşık 51 yıllık tüketimi karşılamaktadır. Dünya doğal gaz rezervi 2015 yılı sonunda 187 trilyon m3 olarak belirlenmiş olup bu miktar küresel üretimi 53 yıl gibi bir süre boyunca karşılamak için yeterlidir. Dünya kömür rezervleri küresel üretimi 114 yıl boyunca karşılamaya yeterli olup tüm yakıtlar arasında en yüksek rezerv üretim oranına sahiptir. Amerika en fazla yerel rezerve sahip ülke olup, arkasından Rusya ve Çin gelmektedir. Enerji yatırımları bakımından dünya enerji talebini karşılamak için küresel enerji yatırımları her yıl artış göstermektedir. Enerji sektörüne 2016 ile 2040 yılları arasında küresel ölçekte toplam 66,5 trilyon Dolar yatırım yapılacağı tahmin edilmektedir. Elektrik üretiminde yenilenebilir kaynakların oranı her geçen gün artmaktadır. Bu kaynakların AB bölgesinde kullanımına baktığımızda önemli artışlar dikkat çekmektedir. Eurelectric tarafından yayınlanan verilere göre 2015 yılında AB'de elektriğin %29'u yenilenebilir enerji kaynaklarından %56'sı ise düşük karbon kaynaklarından üretilmiştir.”<sup>189 190</sup>

---

<sup>186</sup> GAZBİR, Dünyada ve Türkiye'de Enerjinin Durumu, Türkiye Doğal Gaz Dağıtıcıları Birliği Derneği, Ankara, 2018, s. 2.

<sup>187</sup> KPMG, s. 5.

<sup>188</sup> Koç, A., Dünyada ve Türkiye'de Enerji Görünümünün Genel Değerlendirilmesi, Mühendis ve Makina, C.59, S. 692, 2018, ss. 86-114, s. 88-90.

<sup>189</sup> Enerji Bakanlığı, s. 8-10.

<sup>190</sup> Koç, s. 88-90.

“Dünya petrol rezervinin ise yaklaşık olarak yarısı Orta Doğu bölgesinde, %19’u Güney ve Orta Amerika bölgesinde, %18’i Venezuela’da, %16’sı ise Suudi Arabistan’da bulunmaktadır. Petrol üretim değerlerinde ABD, Suudi Arabistan ve Rusya başı çeken ülkeler olup bu üç ülkenin dünya üretimindeki payı ise %38’4’dür. Dünya doğal gaz rezervi ise, yaklaşık 187 trilyon m<sup>3</sup> ’dür. Bu rezervin %42,8’i Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. İran ve Katar bu bölgede önemli rezervlere sahip ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Avrupa ve Avrasya bölgesi rezerv açısından %30,4 ile ikinci sırada yer almaktadır. Kuzey Amerika Bölgesi dünya üretiminin %28,1’ini karşılarken bu oran Avrupa ve Avrasya’da 27,8 Orta Doğu’da ise %17,4’dür. Son olarak kömüre bakıldığında, en fazla kullanılan enerji kaynağı durumunda olup önümüzdeki yıllarda da stratejik önemini koruyacaktır. Dünya kömür rezerv bilgisine göre yaklaşık 892 milyar ton kesinleşmiş kömür rezervi bulunmakta olup rezervin %57,1’ine karşılık gelen 509 milyar ton kömür ABD, Rusya ve Çin’de bulunmaktadır.”<sup>191 192</sup>

#### **IV. Türkiye’de Enerjinin Görünümü**

##### **1. Elektrik Enerjisi**

2019 yıl sonu itibarıyla Türkiye’nin yıllık elektrik enerjisi talebinin 315,2 milyon MWH olacağı tahmin edilmektedir. Buna paralel olarak kurulu güç potansiyelinin ise 93 bin MW3 seviyesine yaklaştırılması için gerekli çalışmalar sürdürülmektedir. Kurulu gücün kaynaklara göre dağılımı incelendiğinde fosil yakıtlar ile yenilenebilir kaynakların yaklaşık aynı oranda oldukları dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye’de özellikle yenilenebilir enerji alanındaki politikaların olumlu bir sonucu olarak kendini göstermektedir.<sup>193</sup>

<sup>191</sup> Enerji Bakanlığı, s. 8-10.

<sup>192</sup> European Bank, Enerji Sektörü Stratejisi - Taslak Eylül 2018, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pth3g20U-j8J:https://www.ebrd.com/documents/osg/draft-energy-sector-strategy-turkish.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> , Erişim Tarihi 17.02.2020.

<sup>193</sup> Kılıç, R. / Urgan, N., Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelmenin Ülke Ekonomisine Etkileri ve Türkiye’nin Enerjideki Dışa Bağımlılığının Azaltılmasına Yönelik Katkıları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 47, 2016, ss. 148-166, s. 149-150.



“Türkiye’nin özellikle petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlarda neredeyse tamamen dışa bağımlı yapısı devam etmektedir. Bu durum Türkiye ekonomisi ve enerji arz güvenliği üzerinde baskı unsuru oluşturmayı sürdürmektedir. Ancak Türkiye’nin söz konusu riskleri minimum seviyeye indirme noktasında birtakım stratejileri de bulunmaktadır. Bunların ilki kaynak ülke çeşitlendirmesi yapmak kaydıyla enerji arz güvenliğini arttırmaktır. Bu politika çerçevesinde doğal gazda Rusya’ya olan yaklaşık yüzde 50 oranındaki bağımlılık 2019’un ilk üç çeyreği itibarıyla yüzde 35 seviyelerine gerilemiştir. Bununla beraber Azerbaycan ile ortaklaşa yapılan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ile Azeri gazının ülkeye girişi artırılmıştır. Ayrıca sıvılaştırılmış doğal gaz gibi alternatifler sayesinde Türkiye türev piyasalardan gaz tedarikini arttırmaya devam etmiştir. İkinci olarak Türkiye’nin petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerinin yoğunlaştırılması sayılabilir. İçeride ve dışarıda petrol ve doğal gaz arama çalışmalarını sürdüren Türkiye bu sayede bahsi geçen kaynaklarda yoğun bir şekilde dışa bağımlı olan yapısını değiştirmeyi hedeflemektedir.”<sup>194 195</sup>

“2019 yılı Eylül ayı itibarıyla Türkiye’de toplam kurulu gücünün %48,4’ü yenilenebilir enerji ve %61’i yerli kaynaklarla elektrik üreten santrallerden oluşmaktadır. 2018 yılı sonunda 5,4 GW civarında kurulu güce sahip olan lisanssız santraller 2019 yılı Eylül ayı sonunda 5,9 GW’a ulaşmıştır. 2019 yılı ilk dokuz ay içerisinde 2,2 GW civarında gerçekleşen kurulu güç artışının büyük bir çoğunluğu yerli kaynaklardan elektrik üreten santrallerden meydana gelmektedir. 1,1 GW’lık kurulu güç artışı lisanslı yerli kömür santrallerinden sağlanmakta iken toplam artışın 0,53 GW’lık kısmını güneş enerjisi santralleri (GES) oluşturmaktadır. Devreye alınan santrallerin geriye kalanının ise 165,7 MW’lık kısmı hidroelektrik santralleri (HES), 388,1 MW’ı rüzgâr enerjisi santralleri (RES), 437,1 MW’ı da biyokütle, atık ısı ve jeotermal enerji santralleridir. Bu dönemde doğal gaz santrallerinin kurulu gücünde 549,7 MW’lık bir azalma gerçekleşmiştir (Şekil 2.6).”<sup>196 197</sup>

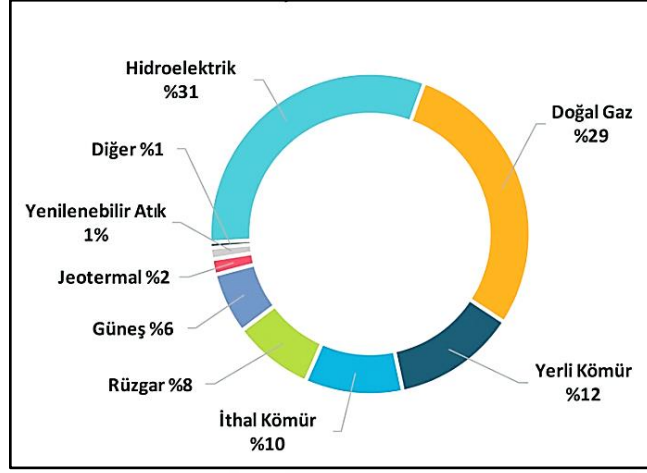
<sup>194</sup> Kavaz, İ., Türkiye’nin Enerjide Gelecek Vizyonu, SETA Perspektif, S. 252, ss. 1-5, s. 2.

<sup>195</sup> Koç, A. / Yağlı, H. / Koç, Y. / Uğurlu, İ., Dünyada ve Türkiye’de Enerji Görünümünün Genel Değerlendirilmesi, Mühendis ve Makina, C. 59, S. 692, 2019, ss.86-114, s. 90.

<sup>196</sup> Bektaş, B. / Hakyemez, C. / Yanık, E. / Kavak, K., Enerji Sektörel Görünüm, Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası, 2019, Ankara, 2019, s. 9.

<sup>197</sup> ETKB, s. 1-14.

**Şekil 2.6 Türkiye’de Kaynak Türüne Göre Kurulu Güç Dağılımı**



**Kaynak:** Bektaş, B. / Hakyemez, C. / Yanık, E. / Kavak, K., Enerji Sektörel Görünüm, Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası, 2019, Ankara, 2019, s. 9.

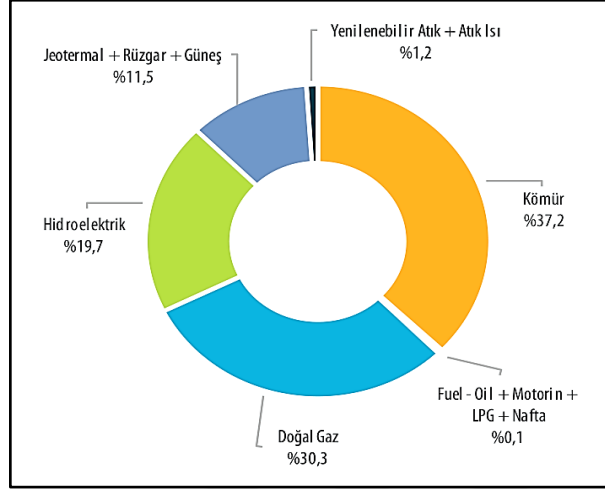
2017 yılında Türkiye toplam kurulu gücü içinde %46 olan yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üreten santrallerin oranı, 2018 yılı sonunda ve 2019 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla sırasıyla %48 ve %48,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Toplam 43,9 GW kurulu güce ulaşan yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üreten santrallerin %64,8'i HES'lerden, %16,8'i RES'lerden ve %12,7'si GES'lerden oluşmaktadır. 2019 yılı ilk 9 ayı içerisinde 567 adet lisanslı ve lisanssız GES ve 13 adet lisanslı ve lisanssız RES devreye girmiştir. Aynı dönemde Türkiye'deki toplam biyokütle enerjisi santrali (BES) sayısı 236'ya ve jeotermal enerjisi santrali (JES) 52'ye ulaşırken HES sayısı 669'a yükselmiştir. Kurulu güçteki payı %60,8 iken Elektrik Üretim A.Ş.'ye (EÜAŞ) ait santrallerin payı %20,9 olmuştur. 2019 yılı Eylül ayı itibarıyla ise serbest üretim şirketleri toplam kurulu gücün %66,5'lik kısmını oluştururken, bu şirketleri %21,6 ile Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ) santralleri, %3,8 ile İşletme Hakkı Devredilen (İHD) santraller, (hangi ve kimlere) %1,5 ile Yap-İşlet (Yİ) santralleri, %0,2 ile Yap-İşlet-Devret (YİD) santralleri ve %6,5 ile lisanssız santraller takip etmektedir. 2010-2018 yılları arasında kurulu gücün elektrik talebinden daha fazla büyüdüğü gözlenmektedir.<sup>198 199 200</sup> Türkiye'nin kaynaklara göre elektrik üretimi dağılımı Şekil 2.7'de gösterilmiştir.

<sup>198</sup> Bektaş, vd., s. 10.

<sup>199</sup> Koç, vd., s. 91.

<sup>200</sup> KPMG, s. 11.

**Şekil 2.7 Türkiye’de Kaynak Türüne Göre Brüt Elektrik Üretimi**



**Kaynak:** Bektaş, Hakyemez, Yanık ve Kavak, s. 10.

Şekil 2.7’de görüldüğü üzere Türkiye’de kaynak türüne göre brüt elektrik üretiminde ilk sırada kömür kullanılmaktadır. Bunu doğal gaz ve hidroelektrik santralleri izlemektedir. Buna göre kömürün çevreye olan zararı ve doğal gazın ithal edilmek durumundan dolayı nükleer enerji bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir. Tablo 2.3’e elektrik Enerji ve piyasasına ilişkin eski ve yeni mevzuat düzenlemeleri gösterilmiştir.

**Tablo 2.3 Elektrik Mevzuatı**

Tarih	Sayı	RG Tarih	RG Sayı	Konu
<b>6446 Güncel Elektrik Piyasası Kanunu ve İlişkili Dokümanlar</b>				
14.02.2019	Kanun No/7164	28.02.2019	30700	Son Hali-28/02/2019
14.02.2019	Kanun No/7164	28.02.2019	30700	Değişiklik-28/02/2019
02.07.2018	KHK/703	09.07.2018	30473	Eski Versiyon-02.07.2018
02.07.2018	KHK/703	09.07.2018	30473	Değişiklik-02.07.2018
28.04.2018	30405			Eski Versiyon-28.04.2018
28.04.2018	30405			Değişiklik-28.04.2018
27.03.2018	30373 (2. Mükerrer)			Değişiklik-27.03.2018
27.03.2018	30373			Eski Versiyon
05.12.2017	30261			Değişiklik-05.12.2017
01.07.2017	30111			Değişiklik-01.07.2017
18.05.2017	6446			Eski Versiyon
04.06.2016	6719			Değişiklik-04.06.2016
14.03.2013	6446			Eski Versiyon
14.03.2013	6446			Eski Versiyon-14.03.2013
14.03.2013	6446			Eski Versiyon
14.03.2013	6446			İlk Versiyon

<b>6408 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile Özel Tüketim Vergisi Kanun'unda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun</b>				
31.01.2013	6408			Son Versiyon
<b>4628 Elektrik Piyasası Kanunu (Eski)</b>				
20.02.2001	4628			İlk Versiyon
<b>5346 (Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun)</b>				
14.02.2019	Kanun No/7164	28.02.2019	30700	Son Versiyon
14.02.2019	Kanun No/7164	28.02.2019	30700	Değişiklik
17.06.2016				Eski Versiyon-17.06.2016
17.06.2016	5346			Değişiklik-17.06.2016
04.07.2012	6353			Değişiklik-04.07.2012
04.07.2012				Eski Versiyon-04.07.2012
10.05.2005	5346			İlk Versiyon
<b>5346 (Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun)</b>				
Tarih	Sayı	RG Tarih	RG Sayı	Konu
14.02.2019	Kanun No/7164	28.02.2019	30700	Son Versiyon
14.02.2019	Kanun No/7164	28.02.2019	30700	Değişiklik
17.06.2016				Eski Versiyon-17.06.2016
17.06.2016	5346			Değişiklik-17.06.2016
04.07.2012	6353			Değişiklik-04.07.2012
04.07.2012				Eski Versiyon-04.07.2012
10.05.2005	5346			İlk Versiyon

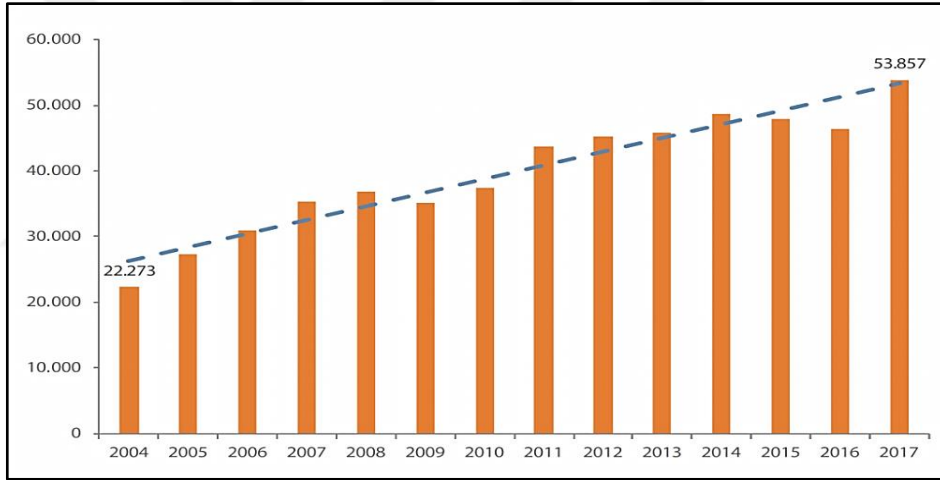
**Kaynak:** T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Elektrik Piyasası Mevzuat Listesi, <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/23-2-3/mevzuat> , Erişim Tarihi 20.03.2020.

## 2. Doğal Gaz

Türkiye doğal gaz tüketimi; nüfus, sanayileşme ve kentleşme ile doğru orantılı bir şekilde büyümektedir. Türkiye'nin doğal gaz üretiminin tüketime oranı ekseriyetle %2'nin altında olmakla beraber bu oran 2017 yılında %0,66 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında 969 milyon m3 civarında olan doğal gaz üretimi, 2017 yılında 354 milyon m3 seviyesine gerilemiştir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %99,44'lere yükselmiştir. Türkiye'de doğal gaz 7 ilde üretilmiştir. 2017 yılı toplam doğal gaz üretiminin %50'den fazlası Tekirdağ'da gerçekleşmiş, Tekirdağ'ı %23,7 ile İstanbul ve %14,8 ile Kırklareli izlemiştir. 2013 yılında ithalatın yaklaşık %98'i beş ülkeden karşılanmış, 2017 yılında ise bu beş ülkenin ithalattaki payı %91,3'e gerilemiştir. Türkiye'nin doğal gaz ithalatını sağladığı ülkeler arasında ilk sırayı %51,9 ile Rusya alırken, Rusya'yı %16,7 ile İran, %11,8 ile Azerbaycan, %8,4 ile Cezayir ve %2,4 ile Nijerya izlemektedir. Çevresinde yüksek doğal gaz rezervine sahip

ülkeler olmasına rağmen Türkiye yaklaşık 18,5 milyar m<sup>3</sup>'lük rezervi ve düşük üretimi ile yıllık tüketiminin %1'ini bile karşılayamamaktadır. 2008 yılında gerçekleşen 969 milyon m<sup>3</sup>'lük üretim sonrasında sürekli azalma eğiliminde olan üretim miktarı, 2017 yılında 354 milyon m<sup>3</sup> seviyesinde gerçekleşmiştir. 2017 yılındaki 53,9 milyar m<sup>3</sup>'lük doğal gaz tüketimi, bir önceki yıla göre yaklaşık %15 oranındaki artış ile Türkiye tarihinin en yüksek tüketimi olmuştur. Bu artışın önemli bir nedeni, 2017'de hidroelektrik santrallerin ortalamanın çok altında üretim gerçekleştirmesi nedeniyle, doğal gaz santrallerinin açığı kapatmak için beklenenden fazla çalışmasıdır. Doğal gazın elektrik üretimi içindeki bu rolü, farklı mekanizmaların hayata geçirilmesi hususunu gündeme getirmektedir.<sup>201 202</sup>

**Şekil 2.8 Türkiye Doğal Gaz Tüketimi (milyar m<sup>3</sup>)**



**Kaynak:** Hacımale, s. 32.

Tablo 2.4'e doğal gaz enerji ve piyasasına ilişkin eski ve yeni mevzuat düzenlemeleri gösterilmiştir.

<sup>201</sup> Hacımale, A., Sektörel Görünüm: Enerji Aralık 2018, TSKB, Ankara, 2018, s. 32.

<sup>202</sup> Bektaş, vd., s. 18.

**Tablo 2.4 Doğal gaz Mevzuatı**

Tarih	Sayı	RG Tarih	RG Sayı	Konu
<b>4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu</b>				
21.03.2018	7103	27.03.2018	30373	Son Versiyon-27.03.2018
21.03.2018	7103	27.03.2018	30373	Değişiklik
01.07.2017	30111			Değişiklik
04.06.2016	6719			Değişiklik
04.06.2016	4646			Eski Versiyon
10.09.2014	6552			Değişiklik
30.05.2013	6491			Değişiklik
04.07.2012	6353			Değişiklik 04/07/2012
02.07.2012	6352			Değişiklik
13.02.2011	6111			Değişiklik
09.07.2008	5784			Değişiklik
23.01.2008	5728			Değişiklik
25.05.2007	5669			Değişiklik
16.06.2005	5367			Değişiklik
08.07.2003	4918			Değişiklik
18.04.2001	4646			Eski Versiyon
18.04.2001	4646			İlk Versiyon
4628 (Eski Elektrik Piyasası Kanunu)				

### 3. Petrol

2018 yılı Türkiye üretilebilir petrol rezervi, 366 milyon varil olarak kaydedilmiş olup rezervlerin ağırlıklı kısmı Türkiye'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Yeni keşifler yapılmadığı, mevcut üretim miktarı dikkate alındığında, kalan üretilebilir ham petrol rezervinin yaklaşık 18 yıllık ömrü bulunmaktadır. Türkiye petrol arama çalışmalarının yaklaşık %50'si ve petrol üretiminin yaklaşık %75'lik kısmı gaz ve petrol arama ve üretim firması Türkiye Petrolleri A.O. (TPAO) tarafından gerçekleştirilmektedir. 2018 yılında ülke çapında 51 adet arama ve tespit kuyusu, 56 adet üretim kuyusu olmak üzere toplam 107 adet kuyu açılmıştır.<sup>203</sup>

Türkiye'nin 2018 yılı ham petrol üretimi yaklaşık 2,8 milyon ton olarak kaydedilmiştir. Türkiye ham petrol üretimi dünya ham petrol üretiminin %0,1'i seviyesindedir. 2018 yılında toplam rafineri üretimi 2017 yılına göre %13,6 azalmış ve 25 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. (TÜPRAŞ); İzmir, İzmit, Kırıkkale ve Batman'da bulunan dört petrol rafinerisi ile

<sup>203</sup> Hacımale, 2018, s. 50.

faaliyetlerine 37 farklı ürünün üretimi ile devam etmiştir. Türkiye'nin petrol ürünlerindeki dışa bağımlılığını azaltması ve cari dengeye pozitif katkı sağlaması beklenen STAR Rafineri 2018 yılı Ekim ayında devreye girmiştir. Rafinaj kapasitesi 10 milyon ton olan STAR Rafineri' de petrokimya sektörü ham maddeleri olan nafta, ksilen ve reformat ile cari açığın önemli kalemlerini oluşturan dizel, jet yakıtı, sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) ve petrokok gibi petrol ürünlerinin üretimi 2019 yılı itibarıyla devam etmektedir. STAR Rafineri'nin faaliyetlerine başlamasının da etkisi ile 2019 yılının ilk 7 aylık döneminde toplam petrol ürünleri üretimi bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %39,2 oranında artarak 13,4 milyon tondan 18,7 milyon tona yükselmiştir. Yine aynı dönemde petrol ürünlerinin toplam ithalatı %17,7 oranında, ihracatı ise %77,0 oranında artmıştır.<sup>204</sup>

### Şekil 2.9 Türkiye'nin Petrol Ürünleri Satış, İthalat ve İhracatı

Ürün Türü	2018 Yurtiçi Satışlar (Tüketim) (ton)			2018 Toplam Arz (Rafineri Üretimi + İthalat)	2018 Toplam Talep (Yurtiçi Satışlar + İhracat)
	Rafineri Satışları	Dağıtıcı Akaryakıt Satışları	Dağıtıcı ve İTIS3 İhrakiye Satışları		
Benzin Türleri	2.252	2.326.856	812	4.684.112	4.769.778
Motorin Türleri	-	23.196.298	380.586	23.041.237	23.722.846
Fuel-Oil Türleri	76.209	283.710	-	614.758	595.749
Havacılık Yakıtları	128.572	-	1.152.103	5.267.978	5.155.584
Denizcilik Yakıtları	-	-	43.805	1.776.331	1.829.355
Toplam	207.034	25.806.864	1.577.306	35.384.416	36.073.313

**Kaynak:** Hacımale, 2018, s. 35.

Şekil 2.9'da aktarılan bilgilere ek olarak Türk petrol mevzuat düzenlemeleri "petrol ve LPG" düzenlemelerini kapsamaktadır. Bunlar Kanun, Yönetmelik ve Tebliğlerden oluşmaktadır. Bu alandaki kanunlar ve diğer mevzuat düzenlemeleri Tablo 2.5'de gösterilmiştir.

<sup>204</sup> Hacımale, s. 50, Koç, vd., s. 91; KPMG, s. 11.

**Tablo 2.5 Petrol Mevzuatı**

<b>PETROL KANUNU VE KHK</b>		
Yayın Tarihi	Sayı	Konu
28.02.2019	7164	Maden Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
30.05.2013	6491	Türk Petrol Kanunu
10.11.2011	KHK/662	Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik
31.03.2007	5607	Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu
13.03.2005	5307	Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanun
20.12.2003	5015	Petrol Piyasası Kanunu
<b>MADEN KANUNLARI</b>		
Yayın Tarihi	Sayı	Konu
28.02.2019	7164	Maden Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
15.06.1985	3213	Maden Kanunu
18.05.2017	7020	Maden Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
04.06.2016	6592	Maden Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun
03.06.2007	5686	Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu
11.03.1954	6309	Maden Kanunu
28.02.1906	...	Maden Nizamnamesi
06.06.1901	...	Taş Ocakları Nizamnamesi
01.01.1858	...	Arazi Kanunu
<b>YÖNETMELİKLER</b>		
Petrol Piyasası Lisans Yönetmeliği		
Teknik Kriterler Hakkında Yönetmelik		
Teknik Kriterler Hakkında Yönetmelik Ek 1		
Ulusal Marker Uygulamasına İlişkin Yönetmelik		
Petrol Piyasası Fiyatlandırma Sistemi Yönetmeliği		
Denetimler ile Ön Araştırma ve Soruşturmalarda Takip Edilecek Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik		
Denetimler ile Ön Araştırma ve Soruşturmalarda Takip Edilecek Usul ve Esaslar Ekleri		
Enerji Piyasası Bildirim Yönetmeliği		
Enerji Sektöründe Kullanılan Endüstriyel Kontrol Sistemlerinde Bilişim Güvenliği Yönetmeliği		
<b>TEBLİĞLER</b>		
Petrol Piyasasında Sigorta Yükümlülükleri Hakkında Tebliğ		
Madeni Yağların Ambalajlanması ve Piyasaya Sunumu Hakkında Tebliğ		
Benzin Türlerine Etanol Harmanlanması Hakkında Tebliğ		
Motorin Türlerine Biodizel Harmanlanması Hakkında Tebliğ		
Akaryakıt Haricinde Kalan Petrol Ürünlerinin Yurt İçi ve Yurt Dışı Kaynaklardan Teminine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ		
Akaryakıt Haricinde Kalan Petrol Ürünleri Tebliğ Eki		
5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanun'unun 19 Uncu Maddesi Uyarınca 2019 Yılında Uygulanacak Para Cezaları Hakkında Tebliğ		
<b>KURUL KARARLARI</b>		
Ocak 2020 itibariyle yaklaşık 70 adet kurul Kararı mevcuttur.		

**Kaynak:** ADER, Petrol ve LPG Piyasaları Mevzuatı, Akaryakıt Ana Dağıtım Şirketleri Derneği (Ader), Ankara, 2020; MAPEG, Petrol Mevzuatı, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2019; EPDK, Petrol Piyasası Mevzuatı, T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Ankara, 2019.



#### 4. Yenilenebilir Enerji

2000 yılında 27,3 GW seviyesinde olan Türkiye kurulu gücünün %41'lik kısmını hidroelektrik santraller oluşturmuştur. Ancak söz konusu tarihte Türkiye'nin elektrik portföyünde hidrolik hariç yenilenebilir kaynaklı elektrik üretimi yok denecek kadar az bir yer tutmuştur. 2000'li yılların başında elektrik üretiminde fosil kaynaklara bağımlılık ve özellikle doğal gaz santralleri üzerinden gündeme gelen arz güvenliği endişeleri, başta yenilenebilir kaynaklar olmak üzere tüm yerli kaynakların elektrik üretimi için değerlendirilmesi arayışlarını hızlandırmıştır. 2005 yılında çıkarılan ve zaman içinde güncellenen mevzuatla birlikte yenilenebilir enerji kaynaklı elektrik üretimi desteklenmiştir. Piyasa serbestleştirilmesiyle birlikte elektrik alanında rol alan özel sektör, yenilenebilir enerji santrallerine de ilgi göstermiştir. Söz konusu gelişmelerle birlikte Türkiye'nin yenilenebilir enerji kurulu gücü, 2000-2017 yılları arasında sürekli artış kaydederek 2018 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 41 GW seviyesine yükselmiştir. Ancak hızla büyüyen elektrik talebine paralel biçimde doğal gaz ve kömür santrali yatırımlarının da artması nedeniyle, toplam kurulu güç içerisindeki yenilenebilir payı sınırlı seviyede artarak %47 oranına yükselmiştir.<sup>205</sup> Rüzgâr enerjisi santralleri kurulu gücü 2007 yılındaki 146 MW seviyesinden 2018 yılı Eylül ayı itibarıyla 6.762 MW seviyesine yükselmiş, YEKDEM sonrası özel sektör eliyle yapılan yatırımlar özellikle İzmir, Balıkesir, Manisa, Hatay, Çanakkale bölgelerinde yaygınlaşmıştır. Jeotermal Elektrik Santral Yatırımcıları Derneği'nin yayımladığı rapora göre, küresel jeotermal kurulu güç kapasitesi 14.060 MW seviyesindedir. Dünya sıralamasında 4. sırada bulunan Türkiye'de ise 2007 yılında 100 MW seviyesinde olan kurulu güç 2015 yılında büyük bir sıçrama göstererek 2018 yılı Eylül ayında 1.199 MW'a ulaşmıştır. Güneş enerjisinden elektrik üretimi yapan santral kapasitesi geçtiğimiz son dört yılda lisanssız yatırımlar dahil olmak üzere toplam 4.850 MW'a ulaşmıştır. Bu kapasitenin 2.588 MW'ı sadece 2017 yılında devreye girmiştir. Eylül 2018 itibarıyla Türkiye'deki güneş santrallerinin %98'i 1 MW kurulu gücün altında olan lisanssız santrallerdir. 2000 yılında yenilenebilir enerji santrallerinde üretilen elektrik Türkiye toplamının %25'lik kısmını oluştururken 2018 yılı Eylül sonu itibarıyla %33 seviyesine yükselmiştir.<sup>206</sup>

<sup>205</sup> Hacımale, s. 50, Koç, vd., s. 91; KPMG, s. 11.

<sup>206</sup> Hacımale, s. 50, Koç, vd., s. 91; KPMG, s. 11.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### TÜRKİYE'DE ENERJİ YATIRIMLARINDA YABANCILAR İÇİN MEVZUAT VE TEŞVİKLER

#### I. Yabancı Yatırımın Önemi

Ülkelerin iktisadi ve mali hayatını devam ettirebilmesi için sermaye, tasarruf, işgücü gibi kaynakları sağlaması ve bunları etkin ve verimli bir şekilde kullanması gerekmektedir. Söz konusu kaynakların tedarik sürecinde öncelikle iç kaynaklarından karşılanması ekonomik denge açısından çok büyük önem arz etmektedir. Artan küreselleşme sürecinde sermaye ve kaynak yapısı ülkelerin yatırımları yönlendirme, yönetim, sermaye transferi aşamalarında farklı oran ve tutarlarda paylaşılmaktadır. Bu durumda ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları başta olmak üzere sermaye ihtiyacı, yatırımlara dönüştürülecek derecede tasarruf yetersizliği, teknoloji ve yetkin işgücü eksikliğine sebep olmaktadır. Bu kapsamdaki eksiklikler ülkeleri dış kaynak aramaya yöneltmekte, yatırımları oluşturacak altyapı ve gerekli düzenlemeleri yapma ihtiyacına zorlamaktadır. Bu noktada dış kaynak ihtiyacını karşılama sürecinde yabancı yatırım kavramı ortaya çıkmaktadır. Yabancı yatırım, bir ülkenin belirli bir süre içinde kaynaklarına ve ekonomik gücüne ilave edebileceği, ileride değişik biçimlerde ödemek üzere diğer ülkelerden sağlayacağı mali ve teknolojik kaynaklardır.<sup>207 208</sup>

Yatırıma yönelik yabancı akımlar dış kaynak sağlayan yabancı sermayedar vasıtasıyla doğrudan doğruya kendisi o ülkede fiziki bir yatırımı gerçekleştirir ya da ortaya çıkan üretim biriminin yani muhatap şirketin sahibi olur. Söz konusu durumda bir fiziki yatırım yapmadan sadece o ülkede hâlihazırda mevcut ve kendi ekonomik hedef ve beklentilerine uygun bulduğu bir firmanın hisselerini satın alır. Bu durum dışında ayrıca üretim sürecinin hiçbir aşamasında yer almayacak şekilde menkul kıymetlere de dolaylı yatırım, portföy yatırımı yatırım da yapabilir. Aynı şekilde yabancıların bir ülkede gayrimenkul satın alması şeklindeki yatırımlar da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Zira bu yolla yapılan yatırımlar da tıpkı portföy yatırımları gibi

<sup>207</sup> Seyidoğlu, H., Uluslararası İktisat, 18. Basım, İstanbul: Güzem Yayınları, 2013, s. 643.

<sup>208</sup> Kurtaran, A., Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. C.10, S. 2, 2007, ss. 367-382, s. 368.

yabancılara ülke varlıkları üzerinde mülkiyet hakkı sağladığı gibi karşılığında ülkeye döviz getirmektedir.<sup>209 210</sup>

Devletlerin yabancı yatırım mevzuatlarında yabancı unsur belirlenirken iki kriter dikkate alınmaktadır. Bunlar, yatırım yapan kişinin vatandaşlığı veya yerleşim yeri kriteridir. Devletler tarafından seçilen kritere göre yatırımın, yabancı yatırım olup olmadığı belirlenmektedir. 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nda bu iki kriter birlikte kullanılmıştır. Yabancı yatırım hem yabancı Devletlerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişilerin hem yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının yapmış olduğu yatırımlar olarak kabul edilmiştir.<sup>211</sup>

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki önemli sermaye akımlarının ardındaki sebepler, çoğunlukla itme ve çekme faktörleri olarak görülmektedir. Bu etkenlerden itme etkenleri olarak vasıflandırılan gruba, dünya ekonomisi veya gelişmiş ülkelerle ilgili ekonomik belirtilerdeki değişimleri yansıtmaktadır. Çekme faktörleri ise sermayenin yöneldiği ülkenin kendi ekonomik ve yapısal şartlarını ifade etmektedir.<sup>212</sup>  
<sup>213</sup> Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelerde artış göstermesinin birçok çeşitli sebebi vardır. Bunların başında, bu ülkelerin yabancı yatırımlara karşı olan tutumlarının değişmiş olması ve bu yatırımları ülkelere çekmek ve onlara daha güvenli bir yatırım ortamı sunabilmek için daha farklı ve daha uygun politikalar izleme yollarını tercih etmeleri gelmektedir. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde yaşanan altyapı gelişmeleri ve çeşitli hukuksal düzenlemeler ile yatırım yapılabilir daha uygun ortam yaratmaları vardır.<sup>214 215</sup>

---

<sup>209</sup> Ekşi, N., Türkiye'de Yapılan Yabancı Yatırımlara İlişkin Mevzuat Hakkında Genel Değerlendirme, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. II, S. 2 (2005), ss. 169-188, s. 173-174.

<sup>210</sup> Seyidoğlu, s. 665.

<sup>211</sup> 05.06.2003 tarihli, 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, Resmi Gazete. Tarihi 17/6/2003, S. 25141.

<sup>212</sup> Kurul, Z., Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Kurumsal Gelişmişlik İlişkisi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, s.7.

<sup>213</sup> Çütçü, İ., / Kan, E., Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. Sakarya İktisat Dergisi, C.7, S.3, ss. 1-21, s.6.

<sup>214</sup> Kepenek, Y., Türkiye Ekonomisi, 28. Baskı., Remzi Kitabevi İstanbul, 2014, s. 434.

<sup>215</sup> Bozdağlıoğlu, Y. / Evlimoğlu, U., Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim: Hukuksal ve Ekonomik Yansımaları, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 6, S. 11, 2014, ss. 32-51, s. 39.

## II. Türkiye'nin Yakın Dönem Yabancı Yatırım Politikası

Türkiye'nin yabancı yatırım politikasının temelleri, serbestlik ve dışa açılma kararlarının alındığı 1980 yılında alınan kararlar doğrultusunda atılmış ve gelişme göstermiştir. Bu konuda çok sayıda yasal ve idari düzenleme söz konusu olup başlı bir çalışma alanı olduğundan ana hatları ile aşağıda kısaca aktarılmıştır.

Serbest piyasaya geçiş dönemi olarak başlayan 1980'li yıllar, ithal ikameci ekonomik yaklaşımdan uzaklaşarak dışa açılan bir dönemi başlatmıştır. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri sonrasında 08/168 Sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnameleri" çıkarılmıştır. Bu Kararnamelerdeki değişikliklerle 1995 yılında 95/6990 Sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararları" alınmıştır.<sup>216</sup> Bu çerçeve Kararlarla yabancı yatırımcının, her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik olarak tekel güç ve özel imtiyaza yol açılmaması koşuluyla özel sektöre açık her alanda faaliyette bulunabilmesinin önü açılmıştır. Yabancı yatırımcının ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilmesine imkân verilmiştir. Türk yatırımcılarla aynı hak ve sorumluluklara sahip olarak yabancı yatırımcının, ortak payına ait sınırlama kaldırılmıştır. Ülkeye gelen dövizin Türk Lirasına çevrilmeden döviz tevdiat hesabında tutulabilmesine karar verilmiştir. Kâr payı, telif hakkı, tasfiye payı vb. kazançların ülke dışına serbestçe transfer edilebileceği belirtilmiştir. Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının, tescillerinin yeterli olup onay mecburiyetinin kaldırılmasına karar verilmiştir. Yabancı kredi anlaşmalarının onay mecburiyetine de son verilmiştir.<sup>217</sup>

2000'li yıllara gelindiğinde yapılan tüm düzenlemeler neticesinde Türkiye'nin istenen oranda yabancı sermaye yatırımı çekemediği görülmüştür. Bu durumdan yola çıkarak öncelikle, 11 Aralık 2001 tarihli ve 2001/10 Sayılı Bakanlar Kurulu Prensip Kararı ile Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı açıklanmıştır. Bu düzenleme ile yatırım sürecinde; Kamu-özel sektör iş birliğinin geliştirilmesi ve idari ve bürokratik engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. Yeni bir değişikliklikle 6224 Sayılı

---

<sup>216</sup> Durgan, S., Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2016, s. 92.

<sup>217</sup> DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s. 8.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yerine 2003 yılında 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanun'u yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla, yabancı yatırımcı ile yerli yatırımcı arasındaki farklılıklara dikkat çeken tüm maddelerin yürürlükten kaldırılmasına karar verilmiştir. Yabancı yatırımcının Türkiye'de faaliyette bulunabilmesinin önündeki kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırılmıştır. Bu bağlamda izin ve onay sistemi kaldırılarak yerine bilgilendirme sistemine geçilmiştir.<sup>218</sup>

Türkiye'nin yabancı yatırım politikalarının yönünü tayin eden kalkınma planlarına bakıldığında yakın dönem hakkında Devlet Planlama Teşkilatınca hazırlanan Kalkınma Planlarına göre aşağıdaki gibi bir özetleme yapmak mümkündür;

*Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994)*, yabancı sermaye hareketlerinin gelişimi için mevcut liberal politika uygulamaların sürdürüleceği açıklanmıştır. Yabancı sermayenin menkul kıymetlere yatırımının teşvikine yönelik düzenlemelerin de sürdürüleceği belirtilmiştir. Yap-İşlet-Devret gibi en uygun finansman modelleri kapsamında önemli altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi için azami boyutta yabancı sermayeden yararlanılacağı öne sürülmüştür. Çeşitli ülkelerle, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması ile Çifte Vergilendirmeyi Önleme gibi ikili anlaşmaların çeşitli ülkelerle yapılmasına devam edileceği belirtilmiştir. Türkiye'de yatırım avantajlarının dünyada doğru ve kapsamlı bir şekilde tanıtılması için gerekli çalışmaların yapılmasına karar verilmiştir. Yabancı sermayeyi teşvik edici yönde patent haklarının korunması hususunda gerekli düzenlemelerin yapılacağı öne sürülmüştür. Özelleştirme ve serbest bölge uygulamalarına yabancı yatırım girişlerini arttırmak için devam edileceği belirtilmiştir.<sup>219</sup>

*Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000)*, Türk ekonomisinin küresel ekonomiyle entegre olmasında, yurt dışı pazar alanının arttırılmasında, teknoloji kaynağı ve dış kaynak elde edilmesinde önemli bir fonksiyonu olan yabancı sermaye girişini hızlandırıcı mevcut liberal politikaların uygulanmasına devam edileceği açıklanmıştır. Gümrük birliği etkisiyle doğrudan yabancı yatırımlarda öngörülen artışın

<sup>218</sup> Durgan, s. 94.

<sup>219</sup> DPT Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Ankara, 1990, s. 30-31.

yanı sıra özelleştirmelerin hız kazanması ile birlikte artacak portföy yatırımlarının, dış borç kullanım gereğini azaltacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda dış borç kullanımında orta ve uzun vadeli borçlanmanın öne çıkarılması ve kısa vadeli sermaye girişlerinin döviz kurunun rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemeyecek boyutta geliştirilmesi üzerinde çalışılacağı öne sürülmüştür.<sup>220</sup>

*Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005)*, doğrudan yabancı yatırımların; Türkiye'nin teknoloji ve üretim kapasitesi ve rekabet gücüne katkısının dikkate alınacağı, yüksek katma değerli ihracata dönük projelerin teşvik edileceği belirtilmiştir. Doğrudan yabancı yatırım mevzuatının AB normlarıyla uyumlu hale getirileceği ileri sürülmüştür. Yabancı yatırımcının Türkiye'de çalışma hakkı ve mülk edinmesi ile ilgili alanları düzenleyen mevzuatların da güncel sorunlara çözüm üretecek biçimde yeniden düzenleneceği bildirilmiştir. Türkiye'nin imzaladığı doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili sözleşmelere işlerlik kazandırılacağı belirtilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımları, ileri teknoloji gerektiren üretim sahalarına teşvik edecek şekilde etkili tanıtım kampanyalarının yapılacağı öne çıkarılmıştır.<sup>221</sup>

*Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2007-2013)*, 5.6.2003 tarihinde kabul edilen Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun, milletlerarası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe, yabancı yatırımcıların Türkiye'de faaliyet göstermesinin serbest olacağı, bu çerçevede yerli ve yabancı yatırımcıların eşit imkânlarla tabi olacağı hükmünü getirerek yabancı yatırımcılara birtakım garantiler verdiği belirtilmiştir. Bu kalkınma planında, mevzuattaki düzenlemelere ek olarak, son yıllarda, rekabet hukuku ve rekabet politikasının yabancı sermaye yatırım ortamının iyileştirilmesi bakımından önemi gündeme getirilmiştir.<sup>222</sup>

*Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2014-2018)*, doğrudan yabancı yatırım alanlarını belirlemeye yönelik strateji çalışmalarıyla; ithal edilen girdilerde, stratejik ürün ve sektörlerde yerlileştirmeyi teşvik edici bir şekilde yatırımlara hız

<sup>220</sup> DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara, 1996, s. 199.

<sup>221</sup> DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s. 34-35.

<sup>222</sup> DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara, 2007, s. 62-65.

kazandırılacaktır. Yatırımcıların faaliyet gösterebileceği nitelikte alan tahsis edebilmek için hazine arazileri başta olmak üzere elverişli yatırım arazilerini envanteri çıkarılarak tahsis süreçleri aktifleştirilecektir. İş ortamının geliştirilmesi ve rekabet ortamının düzgün işlemesi konusunda; rekabeti kısıtlayıcı anlaşma, pazara hakim durumdaki yatırımcıların bu avantajlarını kötüye kullanmaya yönelik davranışları ve rekabeti olumsuz yönde etkileyen birleşme ve devralma işlemlerine karşı rekabet kuralları etkin bir şekilde uygulanacaktır. Bölgesel yatırım potansiyellerini incelemek üzere, kalkınma ajansları aracılığıyla yerli ve yabancı yatırımlardan faydalanmaya önem verilecektir. Bu çerçevede Türkiye genelinde Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansının faaliyetleri, bölgesel düzeyde tamamlayıcı bir yaklaşım olarak uygulanacaktır. Kalkınma ajansları bünyesinde illerde kurulan yatırım destek ofislerinin bilgilendirme ve yönlendirme desteği sağlama kapasiteleri artırılabilecektir.<sup>223</sup>

*On birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2019-2023)*, istikrarlı ve güçlü ekonomi On birinci Kalkınma Planının özünü oluşturmaktadır. Bu temelden hareketle rekabetçi üretim ve verimlilik temel ilkeler alınmış bu amaçla da nitelikli insan kaynağı, beşerî ve sosyal sermaye konularına sık sık vurgu yapılmıştır. Plan dahilinde aynı zamanda teşvik politikalarının da yönün tayin eden öncelikli sektörler belirlenmiştir. Kimya, ilaç, tıp, elektronik, otomotiv vb. öncelikli sektör olarak kabul edilmiştir. Teşvik politikalarında belirlenen öncelikli sektörlerle ek olarak öncelikli gelişme alanları denilerek “stratejik sektörler” belirlenmiştir. Bunlar tarım, savunma ve turizmdir. Plan’da teşvik politikalarının tayininde öncelikli sektörler ve stratejik sektör ayrımı dikkat çekmekle birlikte teşvik uygulamalarının bu yönde olması gerektiği vurgulanmıştır.<sup>224</sup>

### **III. Genel Olarak Türkiye’de Yabancı Yatırımlara İlişkin Düzenlemeler**

Gelişmekte olan ülkeler (GOÖ) ve az gelişmiş ülkelerin (AGÜ) temel amacı istikrarlı ve hızlı bir şekilde ekonomik büyümedir. Bu ülkelerin temel sorunu yetersiz sermaye birikimi ve teknoloji eksikliğidir. GOÜ’ler ve AGÜ’ler doğrudan yabancı

<sup>223</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara, 2014, s. 84-86.

<sup>224</sup> T.C. Kalkınma Bakanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara, 2019.

yatırımları çekerek ülkelerine sermaye ve teknolojinin girmesini sağlarlar. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkeye kazandırdığı en önemli katkılar sermaye ve teknoloji transferidir. Doğrudan yabancı yatırımlar sermaye ve teknoloji transferinin yanında ev sahibi ülkede istihdam yaratma, teknik ve yönetim becerilerini aktarma, dünya pazarında yeni ağlar ile tanışma gibi olumlu etkiler sağlayarak ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunurlar.<sup>225</sup>

Doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Yabancı yatırımcı ilk olarak ev sahibi ülkeye gelip yeni bir tesis kurarak o ülkenin ödemeler dengesine bir kereliğine mahsus olmak üzere katkı sağlar. Tesis kurulup üretime başladıktan sonra firmanın yaptığı ihracat ve ithal ikamesi yolu ile ödemeler dengesine olan katkısı devam eder.<sup>226</sup> Bunları takiben daha sonraki dönemlerde firmanın üretimine devam edebilmesi için gerekli olan girdileri ithal etmesi, elde ettiği kârı kaynak ülkeye aktarması ve üretimin sona ermesi ile ev sahibi ülkeye getirilen sermayenin yurt dışına çıkarılması sonucunda ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır.

Doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkenin istihdamına etkisi yatırım yaptığı sektöre ve bu sektörde kullanacağı teknolojinin emek veya sermaye ağırlıklı olmasına göre şekillenmektedir. Ev sahibi ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırım endüstri sektörüne gelen bir yatırım ise istihdama olumlu bir katkı sağlayacaktır. Sanayileşmiş ülkelerde yatırımın gerçekleşme şekli önem arz ederken, GOÜ'lerde ise doğrudan yabancı yatırımın üretim tekniği ve teknolojisi ön plana çıkmaktadır. Örneğin sanayileşmiş ülkelerde istihdama olan katkı yatırımın yapıldığı ülkede mevcut durumda olan bir tesisi satın alıp ya da o tesise ortak olmak şeklinde olurken GOÜ'de ise daha çok emeğin yoğun olduğu üretim tekniklerinin kullanılması ile istihdama katkı sağlanmaktadır.<sup>227</sup>

---

<sup>225</sup> Tekeli, S., Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği (1996-2006), Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2007, s. 40.

<sup>226</sup> Karluk, R., Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika, 6. Baskı, İstanbul: BETA Basım, 2002, s. 477.

<sup>227</sup> Candemir, A., Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler, Ege Akademik Bakış Dergisi, C. 9, S. 2, ss. 659-675, s. 660-663.



Yabancı yatırımcı ev sahibi ülkeye gelirken kendisiyle birlikte yeni teknolojiler, yeni organizasyon ve dağıtım modellerini getirerek müştereklerine ve müşterilerine gerekli teknik desteği sağlayarak ve yeni işçi ve yönetici elemanlar yetiştirerek ev sahibi ülkenin teknolojik birikim ve verimliliğine katkıda bulunabilmektedirler.<sup>228</sup> Yabancı yatırımcı ev sahibi ülkede yatırım yaparken genelde kullandığı teknolojiyi ev sahibi ülkeye getirmeyip kaynak ülkede depolar. Bu durumda ev sahibi ülke araştırma faaliyetlerine katılmadığı için gerekli teknolojiyi dışarıdan ithal etmek zorunda kalır. Bu da ev sahibi ülkenin teknolojik olarak dışa bağımlı hale gelmesine neden olabilir.<sup>229</sup>

Yabancı yatırımcılar için yatırım yapma kararında etkili olan faktörden birisi söz konusu ülkenin teşvik politikalarıdır. Teşvik politikalarındaki amaç ülkeye yeni yatırımlar çekmek olsa da diğer taraftan ülkede var olan yabancı yatırımcıların rekabet avantajlarını kaybetmesini önlemektir. Avantaj kaybetmekten kasıt başka ülkelerin yabancı yatırım çekmek için sunduğu teşvikler sonucunda yabancı yatırımcının başka bir ülkeye yatırım yapma ihtimalidir. Bu teşviklere ev sahibi ülkenin yabancı yatırımcı için çeşitli indirimler uygulaması, bazı konularda şirketlere özel ayrıcalıklar sunması, gümrük vergilerinde özel indirimlere gidilmesi, krediler için uygun faiz oranlarının belirlenmesi örnek verilebilir.<sup>230</sup>

### **1. 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu**

Türk hukukunda, yabancı sermaye yatırımları ile ilgili düzenlemeleri, “kaynağı” açısından, Milli mevzuat ve milletlerarası antlaşmalar olmak üzere iki kısma ayrılabilir. Usulüne uygun olarak onaylanan milletlerarası antlaşmaların kanun hükmünde olduğu Anayasanın 90/V. maddesi ile 244 Sayılı Kanun’da ifade edildiğinden bunlar da iç hukukun bir parçasını teşkil ederler. Dolayısıyla, Türkiye tarafından onaylanan iki veya çok taraflı yatırım antlaşmaları “kanun” gibi uygulanırlar. Bununla beraber, yabancı

---

<sup>228</sup> Karluk, s. 473.

<sup>229</sup> Kutlu, E., İktisadi Kalkınma ve Büyüme, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s. 90.

<sup>230</sup> Seyidoğlu, s. 17-18.

sermaye ile ilgili düzenlemelerin “kaynağı” açısından aradaki farkı vurgulamak bakımından ikili bir ayırım yapılmıştır.<sup>231 232</sup>

Türkiye’de yabancı yatırımlara ilişkin teşvik politikasının uygulama ayağında temel yasal düzenleme 17.06.2003 tarihli 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’dur (DYYK). Bu Kanun ile daha önce uygulamada olan 18.01.1954 tarihli 6224 Sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” ilga edilerek yürürlükten kaldırılmıştır.

Öte yandan iç hukukta mevcut olan hükümler bağlamında doğrudan yabancı yatırım kavramı ele alınacak olursa ilk incelenmesi gereken düzenleme 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunudur. Kanun yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılarla eşit muamele görmesini sağlamak ve diğer temel ilkeler belirlemekle yabancı yatırımcıların Türkiye’de yatırım yapmaya teşvik etmek ve yabancı yatırımcıları Türkiye’deki faaliyet ve işlemlerinden doğan net kâr, satış, tasfiye, tazminat ve lisans bedellerini yurt dışına serbestçe transfer edebilmelerini teminat altına almak amacıyla Kanun kabul edilmiştir.<sup>233</sup>

Kanun lafzında yer alan “Doğrudan Yabancı Yatırımlar” ifadesi ile yabancı menşeli olanlarla yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarının Türkiye’ye yapacakları yatırımlar ve bunlara uygulanacak hükümler kapsam içine alınmıştır. Doğrudan yatırımlar, rantabl olan portföy yatırımları dışında kalan fiziki yatırımlarla bunlara ilişkin olan ekipman, çalışma ortamı, yatırım olanakları ve teşvikler gibi hususlar yer almaktadır.<sup>234 235</sup> Doğrudan yabancı yatırımcı ise yatırım yaptığı ülkede kalıcı yatırım yapan, o ülkenin fiziki şartlarından ve iş riskinden etkilenen, her türlü kur riskini taşımak zorunda kalan kimse olarak değerlendirilmektedir. Kanun’da portföy

---

<sup>231</sup> Ekşi, s. 169.

<sup>232</sup> Yücel, E., Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 18, S. 71, 2019, ss. 1467-1482, s. 1470.

<sup>233</sup> Yılmaz, L., 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun Getirdiği Yenilikler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.10, ss.173-190, s. 174.

<sup>234</sup> Yılmaz, s. 175.

<sup>235</sup> Çelikel, A. / Gelgel Ö. G., Yabancılar Hukuku, 25. Basım, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2020, s. 132-135.

yatırımcısının ayrı tutulmasının nedeni bu türden yatırımların üretim, istihdam, teknoloji transferi gibi sonuçlar ortaya koymamakta, yatırımcısı dilediği zaman giriş/çıkış yapabilmektedir.<sup>236</sup> Ancak politika gereği portföy yatırımları da önem arz ettiğinden ihmal edilmemekte bu türden yatırımlar için ayrı bir mevzuat düzenlemesi söz konusudur. Bu konuda 06.12.2012 tarihli ve 6362 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu, 20.02.1930 Tarihli ve 1537 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar (Tebliğ No: 2018-32/51), Portföy Yönetim Şirketleri ve Bu Şirketlerin Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Tebliği (02.07.2013/RG 28695) gibi pek çok yasal ve idari düzenleme söz konusudur. Ancak bu çalışmada, yabancı yatırım bağlamında fiziki yatırımlar ve bunlarla ilgili hususlara yer verilmiş olup, fiziki yatırımlar ilgisi olmadıkça portföy yatırımlarına değinilmemiştir.

4875 Sayılı yasanın tüm aşamalarının ve hazırlanmasında IFC (Uluslararası Finansman Kurumu-The International Financial Corporation) ve DB (Dünya Bankası-World Bank) gibi dünyanın iki büyük çok taraflı kalkınma Kuruluşunun bir ortak Kuruluşu olan FIAS'ın (Yabancı Yatırımlar Danışmanlık Hizmetleri-Foreign Investment Advisory Service) aktif desteği ve yönlendiriciliği alınmıştır. Buna karşın, yasanın düzenlenmesi sürecinde toplumsal bir mutabakatın sağlanması için farklı katkılar yapma olasılığı bulunan emek kesimi ve sendika temsilcileri, yerel küçük üretici birlikleri gibi kuruluşların görüşlerinin alınmasına gereksinim duyulmamıştır. “Yasa taslağı neredeyse tamamen FIAS'ın ürünüdür denilebilir. 17 Mayıs 2002 tarihinde yapılan çalıştayın oturumunda yasa tasarısını bizzat FIAS yetkilileri sunmuş, eleştirileri yanıtlamış ve maddelerin gerekçelerini tartışmıştır”. Dolayısıyla, 4875 Sayılı “DYYK” yabancı yatırımcılar lehine yeni bir denge sağlamayı amaçlamakta ve Türkiye’de yabancı yatırımcıların haklarını uluslararası standartlarda korumayı hedeflemektedir.<sup>237 238</sup>

---

<sup>236</sup> Tiryakioğlu, B., Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, Dayınlarlı Yayıncılık Ankara, 2003, s. 11-16.

<sup>237</sup> Dikmen, A. A. / Karahanoğulları, O., Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Tasarısı Hakkında Değerlendirme, TES-İŞ Dergisi, S. 3, 2003, ss. 62-69.

<sup>238</sup> Tekinalp, G., Türk Yabancılar Hukuku, 8. Basım, Beta Basım Yayın, İstanbul 2003, s. 152.

4875 Sayılı DYYK'nun birinci maddesinde; “Bu Kanun’un amacı, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasına, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin esasları düzenlemektir. Bu Kanun, doğrudan yabancı yatırımlara uygulanacak muameleyi kapsar” hükmü yer almaktadır.<sup>239</sup> Kanun’un 3/d maddesinde yer alan “Taşınmaz Edinimi” Hakkındaki “Yabancı yatırımcıların Türkiye’de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edinimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı aynı hak edinmeleri serbesttir” hükmü Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmiştir.<sup>240</sup>

Yabancı yatırımlar esas ve usuller ise Kanun’un 3. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre “Yatırım serbestisi ve milli muamele” başlığı altında “Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe; 1-Yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir. 2-Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler. b) Kamulaştırma ve Devletleştirme Doğrudan yabancı Yatırımlar, yürürlükteki mevzuat gereğince; Kamu yararı gerektirmedikçe ve karşılıkları ödenmedikçe Kamulaştırılmaz veya Devletleştirilemez”<sup>241</sup> hükmüne yer verilmiştir. Kanun’da uyuşmazlıkların ve ihtilafların çözümünde ise “Özel hukuka tabi olan yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü ile yabancı yatırımcıların idare ile yaptıkları kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan yatırım uyuşmazlıklarının çözümlenmesi için; görevli ve yetkili mahkemelerin yanı sıra, ilgili mevzuatta yer alan koşulların oluşması ve tarafların anlaşması kaydıyla, milli veya milletlerarası tahkim ya da diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilir” denilmiştir.<sup>242</sup>

<sup>239</sup> 17.06.2003 tarihli 4875 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, md. 1.

<sup>240</sup> AYM, 11.03.2008 tarihli ve E.: 2003/71, K.: 2008/79 Sayılı Karar.

<sup>241</sup> 4875 Sayılı Kanun, md. 3/a.

<sup>242</sup> 4875 Sayılı Kanun, md. 3/e.

Genel olarak 4875 Sayılı Kanun'da; doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin esaslar, yatırım serbestisi ve milli muamele, Kamulaştırma ve Devletleştirme, transferler, uyuşmazlıkların çözümü, nakit dışı sermayenin değer tespiti, yabancı personel istihdamı ve irtibat büroları olmak üzere sekiz başlık altında düzenleme yapılmıştır. Kanun uygulanmasında 20.08.2003/RG25205 Sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Ancak çağın, ekonominin, amaçların ve uluslararası ticari yapıların sürekli değişken olması nedeniyle yabancı yatırımlara ilişkin düzenlemelerin de güncel olması gereği nedeniyle 01.06.2018/RG30438 tarihinde T.C. Ekonomi Bakanlığı tarafından “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” adıyla yeni bir yönetmelik daha çıkarılmıştır. 2003 tarihinde çıkarılan Yönetmelik, değiştirilen yeni maddeleriyle yürürlükte olup 2018 tarihinde çıkarılan Yönetmelik ise bir öncekinin eki<sup>243</sup> şeklindedir.<sup>244</sup>

4875 Sayılı Kanun ve bunun uygulamasına ilişkin yönetmeliklerinde kapsam içerisinde alınan sektörler; tarım, avcılık ve ormancılık, balıkçılık, madencilik, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su, inşaat, toptan ve perakende ticaret, ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri şeklinde sıralanmıştır. Bu sektörlerin alt kolları bağlamında ise 99 adet birim yer almaktadır.<sup>245</sup> Kanun, anılan sektörler ve bunlara ait alt sektörlerde yabancı yatırım ve çalışma gibi usuller bakımından daha önce var olan “izin” sisteminin terk edilerek “beyan” sisteminin önünü açmıştır. Buna göre artık ülkeye yabancı sermaye girişi sırasında herhangi bir makam ya da merciden izin istenmeyecek; yatırımın gerçekleşmesinden sonra sadece bildirimde bulunulacaktır.

Yabancı yatırım olarak nitelenen girişimlerde kurulacak şirket türleri hakkında ise Kanun da “Yabancı yatırımcıların kurabilecekleri veya iştirak edebilecekleri şirketler, Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen şirketler ile Borçlar Kanunu'nda düzenlenen adi

---

<sup>243</sup> Söz konusu yönetmelik esasında elektronik imza mevzuatı (15/1/2004 tarihli ve 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu) kapsamındaki düzenlemelerle ilgili olarak 2003 tarihli yönetmeliğin 3. maddesine ek niteliğindedir.

<sup>244</sup> 01.06.2018/RG30438 tarihli Yönetmelik, md. 1.

<sup>245</sup> 20.08.2003 Tarihli Yönetmelik, Ek-4.

şirketlerdir. Adi ortaklık, konsorsiyum, iş ortaklığı, ortak girişim gibi isimler altında sözleşmeye dayalı olarak kurulan ve Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen şirketlerin belirgin niteliklerini taşımayan ortaklıklar, Kanun'un uygulanması bakımından adi şirket sayılırlar” denilmektedir.<sup>246</sup> Başka bir açıdan büyük sermaye gerektiren yatırımlarda ise genellikle birden fazla şirket bir araya gelerek “joint venture” veya “konsorsiyum tipli ortaklıklar kurmakta olduklarından bu tip ortaklıklar da yeni şirket kurma şeklinde olan yatırım yöntemlerinden biridir.<sup>247</sup>

4875 Sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelikleri, yatırımlarda “Yatırım serbestisi ve milli muamele”<sup>248</sup> başlığı altındaki düzenlemeler başta olmak üzere, yabancı yatırımcılar ile yerli yatırımcılar arasındaki farkın ortadan kaldırılmasına yöneliktir denilebilir. Zira yabancı yatırımcılarla yerli yatırımcılar, vergi, hukuk, faaliyet vb. usul ve esasları itibariyle Türk yatırımcılarla aynı mevzuat hükümlerine tabidirler. Bu durum 4875 Sayılı Kanun'un 3/a-2 maddesinde “Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler” denilerek açıkça belirtilmiştir. Başka bir deyişle yabancı kişiler yatırımları ve işletmeciliklerinde Türk hukuk rejimine tabidirler. Farklılığın görüldüğü noktalar, yabancı ülke vatandaşlarının çalışma izinleri, sosyal güvenlik uygulamaları gibi hususlardır. Bu nedenle teşvik mevzuatı ve uygulamaları bakımından yerli-yabancı işletme ayrımı söz konusu değildir.

Kural olarak Türk teşvik mevzuatı ve rejimi bakımından, yerli-yabancı ayrımı yapılmaksızın yasal olarak kapsam içinde yer alan tüm işletmeler için teşvik uygulaması söz konusudur. Genel bir teşvik sisteminin inşa edilmesinin amacı yerli-yabancı tüm aktörlerin ilgisinin çekilmesidir. Ancak teşvik rejiminde, örneğin nükleer santral yapımı, büyük ölçekli baraj, köprü vb. gibi yatırımlar için kamulaştırma, ortaklık vb. gibi konuların da söz konusu olması nedeniyle yapılan iş ve yatırıma has bazı düzenlemelere gidilebilmektedir. Örneğin 09.11.2007 tarihli 5710 Sayılı “Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun” çıkarılmıştır.

---

<sup>246</sup> 20.08.2003 Tarihli Yönetmelik, md. 17.

<sup>247</sup> Erten, R., Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanun'unun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü, Banka Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 85-87.

<sup>248</sup> 4875 Sayılı Kanun, md. 3/a.

#### **IV. Yabancıların Enerji Yatırımlarına İlişkin Düzenlemeler ve Hukuk Rejimi**

Türk hukukunda teşvik mevzuatının temel özelliklerinden biri Türkiye'nin kendi gereksinim ve dinamiklerine göre hazırlanmış olmasıdır. Medeni Hukuk örneğinde olduğu gibi bazı açılardan yabancı unsurlar ya da girdiler söz konusu değildir. Ancak teşvik sistemlerinin oluşturulması ve mali/ekonomik duruma göre revize edilmesi iktisadi değerlendirmelerle şekillenmektedir. Bu açıdan teşvik rejimi Türkiye'ye özel olup politikada iktisadi olarak gelişmiş ülke örneklerinden yararlanılması mümkündür. Türkiye'de yabancıların enerji yatırımlarına ilişkin düzenlemeler de dahil olmak üzere genel olarak yabancı yatırımlar “Yap İşlet Devret” modeline göre teşvik edilmektedir. Ülkeye yabancı yatırımların çekilmesi ile enerji yatırımlarının özendirilmesi birbirinden farklı konu ve çalışma alanıdır.

Enerji politikası genel olarak enerjiye dair teknoloji ve ekonomi bağlamındaki kararların alındığı kurumsal yapıdan oluşmakta ve kısa dönemde arz ve talep yönetimi, uzun dönemde ise planlama faaliyetlerini içermektedir.<sup>249</sup> Politika bakımından Türkiye'de geçmişi oldukça geriye gitmekle birlikte planlı kalkınma programlarının uygulanmaya başlamasıyla birlikte enerji alanında yabancı sermaye ve yatırımları sürekli olarak önem kazanmıştır. Özellikle “Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1985-1989), önem arz etmekte olup bu dönemde enerjinin ham madde aranmasında ve üretilmesinde kamu dışı kaynakların da kullanılmasına yönelik politikalar kapsamında özel sektörün yanı sıra yabancı sermayenin de teşvik edilmesi benimsenmiştir. Türkiye'nin sanayileşme bakımından gelişme trendine girdiği 1990'lı yılların başından itibaren özellikle enerji sektöründeki yerel kaynakların gelişiminin sağlanması için özel sektör ve yabancı sermaye kaynaklarından/yatırımlarından yararlanılması ve desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Alınan politika kararları doğrultusunda Türkiye'de enerji alanına yabancı yatırımcıların da girmesini sağlayan ilk düzenleme 1984 tarihli 3096 Sayılı “Türkiye

---

<sup>249</sup> Külekçi, Ö. C., Yenilenebilir Enerji Kaynakları arasında jeotermal Enerjinin yeri ve Türkiye açısından önemi. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, C. S. 2, 2009, ss. 83-91, s. 84.

Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi; İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun'un" yürürlüğe girdikten sonra TEK dışındaki özel hukuk hükümlerine tabi sermaye şirketleri statüsüne sahip yerli ve yabancı şirketlerin elektrik üretimi, iletimi, dağıtım ve ticareti ile görevlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılarak bu şirketlerin sektörde yer almasına izin verilmiştir. Daha sonra sırasıyla 1986 yılında 3291 Sayılı KİT'lerin Özelleştirilmesi Hakkında Kanun, 1994 yılında 3974 Sayılı TEK'in özelleştirilmesini öngören ve 3291 Sayılı Kanun'a Ek Maddeler Eklenmesine Dair Kanun, 1994 yılında 3996 Sayılı bazı yatırım Hizmetlerinin Yap-İşlet Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun, 1994 yılında 40406 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 1995 yılında 4105 Sayılı Kanun, 1997 yılında 4283 Sayılı Yap-İşlet Modeli ile elektrik Enerjisi üretim tesislerinin kurulması ve işletilmesi ile enerji satışının düzenlenmesine dair Kanun yürürlüğe konmuştur.

1998 yılında Dünya Bankası ile akdedilen proje ikraz ve garanti anlaşmasında, elektrik enerjisi sektöründe "Ulusal Bir İletim Şirketinin" kurulması için yasal düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. 2000 yılındaki 4501 Sayılı Kanun ile mevcut elektrik Mevzuatının Avrupa Birliği müktesebatına uyumlu hale getirilmesi ve buna göre sektörde yeniden yapılandırma çalışmaları başlatılmıştır.

2001 yılına geldiğinde ise bu alanda ciddi bir yol katedilmiş, hükümet tarafından uygulamaya konulan "Ekonomik İstikrar ve Enflasyonla Mücadele Programı" çerçevesinde, TEAŞ'ın özelleştirilmek üzere yeniden yapılandırılması öngörülmüştür. Elektrik enerjisi sektörünün yeniden yapılandırılması, elektrikte serbest piyasa sistemine geçilmesi, serbest rekabet ortamının sağlanması, elektrikle ilgili üretim, iletim, toptan satış ve dağıtım için ayrı ayrı kamu şirketi kurulması ve son aşamada iletim dışındaki kamu elektrik şirketlerinin özelleştirilmesi bu programın başlıca amaçlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda 2001 yılında TEAŞ, Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ), Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ) ve Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş. (TETAŞ) olmak üzere (anonim şirket statüsünde) üç ayrı iktisadi Devlet teşekkülü şeklinde yeni yapıda teşkilatlandırılmıştır. TEDAŞ ise 02.04.2004 tarih ve 2004/22 Sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ile özelleştirme kapsam ve



programına alınmıştır. Elektrik dağıtım ve perakende satış sektöründe rekabete dayalı bir ortamın oluşturulması ve gerekli reformların yapılmasını teminen dağıtım bölgeleri baz alınarak kamu mülkiyetindeki elektrik işletmelerinin yeniden yapılandırılması suretiyle elektrik enerjisi dağıtım hizmetlerinin özelleştirilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda dağıtım bölgeleri yeniden belirlenerek, Türkiye 21 dağıtım bölgesine ayrılmıştır. 2013 yılında şirketlerle TEDAŞ arasındaki hisse devri sözleşmeleri tamamlanmıştır.

Türkiye’de elektrik enerjisi alanında özelleştirmelerin yapıldığı ve TEK’in “tekel statüsü” nün kaldırılarak “piyasalaşma” yolunun açılması “3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun” undaki değişiklikle<sup>250</sup> ile başlamıştır. Kanun amacı “Türkiye Elektrik Kurumu dışındaki özel hukuk hükümlerine tabi sermaye şirketleri statüsüne sahip yerli ve yabancı şirketlerin elektrik üretimi, iletimi, dağıtım ve ticareti ile görevlendirilmesini düzenlemektir.”<sup>251</sup> Yapılan görevlendirmelerle ilgili hukuksal zemin bakımından bir takım sorunların yaşanması ve davaların söz konusu olması nedeniyle 3996 Sayılı (Yap-İşlet-Devret Modeli (YİD) ve ardından 4283 Sayılı Yasa yürürlüğe girmiştir.<sup>252</sup> <sup>253</sup> Devamında 3291 Sayılı KİT’lerin Özelleştirilmesi TEK’in özelleştirilmesini öngören 22.02.1994 tarih ve 3974 Sayılı Kanun ve 3291 Sayılı Kanun’a ek maddeler eklenmesine dair kanun yürürlüğe girmiş, 3996 Sayılı kanun kapsamında YİD cazip hale getirilmeye çalışılmıştır.<sup>254</sup>

Bu kapsamda 21.01.2000 tarih ve 4501 Sayılı Kanun ile Elektrik Mevzuatının Avrupa Birliği müktesebatıyla uyumlaştırılması, sektörün yapılandırılması ve

---

<sup>250</sup> 02/07/2018 tarihli ve 700 Sayılı KHK’nin 95. maddesiyle, bu maddenin birinci fıkrasında yer alan “Devlet Planlama Teşkilatının görüşünü havi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde değiştirilmiştir.

<sup>251</sup> 3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun, R.G. 04/12/1984 ve S. 18610, md. 1.

<sup>252</sup> 08.06.1996 tarihli ve 3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapılması Hakkında Kanun.

<sup>253</sup> 19.07.1997 tarihli ve 4283 Sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun.

<sup>254</sup> Özercan, M., Elektrik Endüstrisinin Yeniden Yapılandırılması ve Deregülasyonu Sürecinde Perakende Satış Rekabeti, Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s.57.

reformların gerçekleştirilmesi yönünde gelişmeler/çabalar başlatılmıştır. “Ekonomik İstikrar ve Enflasyonla Mücadele Programı” kapsamında TEAŞ özelleştirilmesi amacıyla düzenlemelere gidilmiştir. Ardında 20/02/2001 tarih ve 4628 Sayılı “Elektrik Piyasası Kanunu” ile “rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösteren” nitelikte elektrik enerjisi piyasasının sistemli ve işler bir şekilde oluşturulması, bu sistemin işlerliğinin sağlanması için de piyasada otorite kurularak EPDK<sup>255</sup> bağımsız bir düzenleme, gözetim ve denetimin sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda 14/3/2013 tarih ve 6446 Sayılı “Elektrik Piyasası Kanunu” çıkarılmıştır. Kanun’un amacı “elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösteren, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin yapılmasının sağlanmasıdır.”<sup>256</sup> Örneğin 6446 Sayılı Kanun’un 5. maddesinde piyasada faaliyet gösterecek işletme/kişiliklere yönelik Lisans Usulü düzenlenmiştir.

Elektrik ile başlayan süreç daha sonra genişletilmiş ve diğer enerji unsurları için de düzenlemeler yapılarak bu alanda kurumsal ve sistemli bir yapı oluşturulmuştur. Türk Enerji hukuku; Elektrik Piyasası, Doğal gaz Piyasası, Petrol Piyasası ve LPG Piyasası olmak üzere dört bölümden meydana gelmekte olup Erdem<sup>257</sup> tarafından yapılan sınıflama esas kabul edilerek bu alandaki yasal düzenlemelerin başlıcaları aşağıda aktarılmıştır.<sup>258 259 260</sup>

1- 3096 Sayılı Kanun: Elektrik sektörünün özel teşebbüse açılması amacıyla, 1984 yılında 3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Teşebbüslerin Elektrik Üretme, İletme, Dağıtma ve Ticaretini Yapmaya Yetkilendirilmesine Dair Kanun.

---

<sup>255</sup> 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca kurulmuştur.

<sup>256</sup> 30.03.2013 tarihli ve 6446 Sayılı “Elektrik Piyasası Kanunu, md. 1.

<sup>257</sup> Erdem, E., “Türk Enerji Hukuku”, Hukuk Postası, <http://www.erdem-erdem.av.tr/yayinlar/hukuk-postasi/turk-enerji-hukuku/>, Erişim Tarihi 20.01.2020.

<sup>258</sup> Erdem, C. U. / Atay, H. / Özlüer, M. F. / Yıldırım, H., Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine İlişkin Görüşlerimiz, 2016, s.1-2.

<sup>259</sup> Cengiz, S., Türkiye'nin Elektrik Enerjisi Piyasasında Yeniden Yapılanma, Journal of Administrative Sciences, C. 4, S. 1, 2006, ss. 125-147, s. 135-137.

<sup>260</sup> Tatlı, B., Türkiye Elektrik Pazarında Güncel Gelişmeler ve Avrupa Birliği Komisyonunun Ceza Kararı, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S.1, 2018, ss. 76-104, s. 81-82.

2- *3996 Sayılı Kanun*: Enerji sektöründe uygulanmakta olan YİD modelini, ileri Teknoloji ve önemli maddi kaynak gerektiren diğer alt yapı projeleri ve hizmetlerine de yaymak amacıyla 1994 yılında 3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap İşlet Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun kabul edilmiştir.

3- *4283 Sayılı Kanun*: 1996 yılında Anayasa Mahkemesince, 3996 Sayılı Kanun'a tabi sözleşmelerin özel hukuk kapsamında olmadığı, bu sözleşmelerin konusunun kamu hizmeti olduğu kararı üzerinde ortaya çıkan sorunun çözülebilmesi için 1997 yılında 4283 Sayılı Elektrik Enerjisi Üretim Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ve Enerjinin Yap İşlet Modeliyle Satılmasına Dair Kanun kabul edilmiştir.

4- *4446 Sayılı Kanun*: 4283 Sayılı Kanun'un yeterli olmadığı düşünülerek, 1999 yılında 4446 Sayılı Kanun'la Anayasa'da değişikliğe gidilmiştir. Bu değişiklikle “(i) Kamu tarafından yerine getirilmesi gereken hizmetlerin ve yatırımların özel hukuka tabi olacak şekilde özel Kuruluşlara devredilmesine veya yaptırılmasına olanak tanındı; (ii) Kamu hizmetine ilişkin yabancılık unsuru taşıyan sözleşme ve lisanslardan kaynaklanan uyuşmazlıkların ulusal veya uluslararası tahkime götürülebilmesi öngörüldü ve (iii) Danıştay'ın imtiyaz sözleşmeleri açısından inceleme kurumu niteliği, görüş veren kurum niteliğine” dönüştürülmüştür. Anayasa değişikliğini takiben birçok kanun değişikliği daha yapılarak 3996 Sayılı Kanun'a tabi sözleşmeler yeniden özel hukuk kapsamına alınmıştır.

5- *4501 Sayılı Kanun*: 21.1.2000 tarihli ve 4501 Sayılı Kamu Hizmetlerine İlişkin İmtiyaz Lisanslarından ve Sözleşmelerinden Kaynaklanan İhtilafların Tahkime Götürülmesinde Takip Edilecek İlkelere Dair Kanun” ile yabancılık unsuru taşıyan imtiyaz sözleşmelerinin taraflarına uyuşmazlıkları ulusal veya uluslararası tahkime götürme hakkı tanınmıştır.<sup>261</sup>

---

<sup>261</sup> Ayrıca, bu kanun uyarınca kesinleşmiş mahkeme kararı ile iptal edilenler hariç bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerine göre başlatılmış proje ve işlere de bu kanun hükümleri uygulanır. Bu amaçla görevli şirketin kanunun yayımı tarihinden itibaren bir ay içinde başvuruda bulunması ve ilgili idarenin müracaatı üzerine Bakanlar Kurulu'nun Karar vermesi gerekirdi. Bu kanun Bakanlık'a mevcut sözleşmelerin yeniden görüşülmesi konusunda yetki vermemekteydi. Ancak Bakanlık uygulamada bu başvurularla ilgili müracaatı yapmak için sözleşmelerin bazı esaslı hükümlerini yeniden görüşmeyi şirketlere karşı ön şart olarak ileri sürmüştür. Bakanlık

6- 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun: Elektrik piyasası ile ilgili herhangi bir muafiyet tanınmamıştır. Bu nedenle rekabet hukukuna ilişkin uygulamalarda yetki, 4054 Sayılı Kanun gereği Rekabet Kurulu'na verilmiştir. Ayrıca, EPDK ile Rekabet Kurumu arasındaki nasıl bir iş birliği ve koordinasyon yapılacağına dair mevzuatta açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

7- 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu: Elektrik piyasasında serbestleşmeyi öngören sürecin bir sonucu olarak, 3 Mart 2001 yılında 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, istikrarlı ve rekabetçi bir elektrik piyasası yaratmak suretiyle elektrik üretim, iletim, dağıtım, toptan satış, ithalat ve ihracatı ve bu faaliyetlerde bulunacak olan kuruluşların hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir.<sup>262 263</sup>

8- 4646 Sayılı Doğal gaz Piyasası Kanunu: Bu kanun doğal gazın ithali, iletimi, dağıtımı, depolanması, pazarlanması, ticareti ve ihracatı ile bu faaliyetlere ilişkin tüm gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülüklerini kapsamaktadır.

9- 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu: Bu kanun yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan sağlanan petrolün doğrudan veya işlenerek güvenli ve ekonomik olarak rekabet ortamı içerisinde kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin şeffaf, eşitlikçi ve istikrarlı biçimde sürdürülmesi için yönlendirme, gözetim ve denetim faaliyetlerini düzenlemektedir.

10- 5307 Sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu: Bu Kanun, yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan temin olunan sıvılaştırılmış petrol gazının

---

yeniden görüşme talebini reddeden şirketlerin başvuruları hakkında işlem yapmaktan kaçınmış, bu durum da uygulamada uyumsuzluklara yol açmıştır.

<sup>262</sup> Kanunda ayrıca Elektrik üretim ve dağıtımının özelleştirilmesinde izlenecek usuller ile yeni bir kurum olarak EPDK'nın kurulması da öngörülmüştür. Bu kanun çerçevesinde Elektrik piyasasına yönelik olarak lisans, tarifeler, ithalat, ihracat, serbest tüketici, dağıtım, şebeke, müşteri hizmetleri ve serbest tüketici yönetmelikleri ile ilgili Tebliğler yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda "Piyasa Mali Uzlaştırma Merkezi" ile tamamlanan ikili anlaşmalar piyasası öngörüldü. Piyasada faaliyet göstermek için öngörülen sistem de "lisanslama" olarak adlandırılmıştır.

<sup>263</sup> 4628 Sayılı Kanun'un adı, 30.03.2013 tarihli ve 28603 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 6446 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 30'uncu maddesiyle "Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" olarak değiştirilmiştir.

kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerini ele almaktadır. Sıvılaştırılmış petrol gazının dağıtımı, taşınması, depolanması ve ticareti ile bu faaliyetlere ilişkin gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri de bu Kanun kapsamındadır.

11- 6446 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu: Kanun elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı, toptan veya perakende satışı, ithalat ve ihracatı, piyasa işletimi ile bu faaliyetlerle ilişkili tüm gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Yeni Kanun ile elektrik piyasası için önemli değişiklikler öngörülmekle birlikte, her iki Kanun'un da amacı aynıdır.<sup>264</sup>

12- 6719 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5346 Sayılı Kanun'un ile 6446 Sayılı Kanun'un bazı fıkralarına yeni maddeler eklenmiştir.

### **1. Yap İşlet Devret (YİD) Modeli**

Yabancı yatırımın ülkeye çekilmesi veya ülkede yabancıların yatırım yapmasının teşvik edilmesi için benimsenen temel yöntemlerden birisi Devletin yabancı yatırımcıyla yaptığı yatırım sözleşmeleridir. Bu yatırım sözleşmeleri imtiyaz sözleşmeleri şeklinde olabileceği gibi Devletin yabancı ile iş birliği içinde hayata geçirdiği Kamu-Özel iş birliğine ilişkin projeler ve usulleri olabilmektedir. Yabancı yatırımcıların çekilmesinde ve aynı zamanda kamu hizmetinin görülüş usullerinden biri de Yap İşlet Devret (YİD) yöntemidir.<sup>265</sup>

Yap işlet devret yöntemi, gelişmiş ülkelerde kamunun ekonomiye müdahalesinin azaltılması ve ekonomik etkinliği arttırmak amaçlarıyla sınırlı iken, gelişmekte olan ülkelerde ise finansman ve teknoloji ihtiyacının karşılanması amacıyla yönelik olarak

---

<sup>264</sup> Bu amaç, elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreyle uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösteren, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir Elektrik Enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin yapılmasının sağlanmasıdır.

<sup>265</sup> Pekgüçlü Karabulut, G., Türk Özel Hukukunda Yap-İşlet-Devret (YİD) Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 9.

kullanılmaktadır. Bu yönteme genelde ülkenin nüfusu artışına ve ekonomik büyümeye bağlı olarak artan altyapı ihtiyacı, üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıkan ve aşırı borçlanmadan kaynaklanan ödeme güçlüğü'nün yarattığı ekonomik kriz, büyük inşaat firmalarının kârlı yeni projeleri bulma zorluğu, birçok ülkenin hükümetleri ile uluslararası kredi kurumları tarafından savunulmaya başlanmış olan özelleştirme uygulamaları gibi farklı sebeplerle başvurulmaktadır.<sup>266</sup> Günümüzde köprü, baraj, elektrik santrali, karayolu, demiryolu, telekomünikasyon sistemleri ile sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları ve benzerlerinde bu yöntem kullanılmaktadır.<sup>267</sup> YİD, Türkiye'de elektrik enerjisi üretiminde kullanılmıştır. Bu modelde, özel sektöre mülkiyetleri kendilerine ait olmak üzere termik santral kurma ve işletme izni verilmekte, üretilen elektriği Devlet satın almaktadır. Sözleşme bitiminde ise kurulan tesis işletende kalmaktadır.<sup>268</sup>

YİD, kamunun görev alanına giren yüksek finansman gerektiren bir yatırım veya kamu hizmetinin, sermayesi ve riski kendilerine ait olmak üzere, yerli, yabancı veya ortaklaşa özel girişimciler tarafından kurulmasını, kar sağlamaya dönük olarak belirli bir süre işletildikten sonra tesisin idareye bedelsiz olarak devir ve teslimini içeren bir modeldir.<sup>269</sup> YİD, bir kamu hizmetinin; özel girişim tarafından masrafları karşılanmak suretiyle kurulmasını, yatırılan sermayenin amortismanı ve belli bir kar sağlanması amacıyla belli bir süre işletilmesini, daha sonra da bedelsiz olarak ilgili idareye devir ve teslimini sağlayan usulüdür.<sup>270</sup>

Danıştay'a göre Yap-İşlet-Devret modeli, ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman modelidir.<sup>271</sup> Özel kişilerce finansman yöntemi olarak kullanılan bu

---

<sup>266</sup> Pekgüçlü Karabulut, s.3.

<sup>267</sup> Günday, M., İdare Hukuku, Ankara, İmaj Yayınevi, 2015, s.330.

<sup>268</sup> T. C. Kalkınma Bakanlığı, Dünyada ve Türkiye'de Kamu-Özel İş birliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler, Yatırım Programlama İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016, s. 16.

<sup>269</sup> Emek, U., Ek ve Değişiklikleri ile Yap-İşlet-Devret (YİD), Yap-İşlet (Yİ) ve Kamu Hizmeti İmtiyazı Mevzuatı, DPT, Ankara 2002, s. 3.

<sup>270</sup> Kalabalık, s. 259.

<sup>271</sup> Danıştay, 16.12.1998, Esas: 1998/267, Karar: 1998/481. <https://legalbank.net/kavramara.aspx?a=DANI%C5%9ETAY%201.%20DA%C4%B0RE%20KARARI&s=1> , Erişim Tarihi 20.01.2020.

yöntemin kamu kurum ve kuruluşlarınca kullanılmaya başlanmasıyla, özel kişilere sermayelerini kullanarak kamu hizmetinin kurulmasını, kurulan hizmetin sermaye amortismanı ve kâr edilecek süre göz önünde bulundurularak belirli bir süre işletilmesini, sürenin sonunda kamu hizmetine ilişkin kurulan tesisin bedelsiz olarak idareye geçmesini öngören sözleşmeler imzalamaktadırlar.<sup>272</sup>

Türkiye’de enerji sektöründeki altyapı yatırımlarına, özel sektörün katılımı, kanuni düzenlemelere ve 1999 yılında da Anayasa değişikliğine yol açacak şekilde önemli bir süreç teşkil etmiştir. Kamu hizmeti altyapı yatırımlarını özel sektöre yaptırmak isteyen hükümetlerin bu modeli kullanma gerekçesi, yüksek maliyette olan bu yatırımları gerçekleştirmek için Devlet kaynaklarının yetersizliği, bu yatırımları kredi ile gerçekleştirmek istenirse bile bunun için Devletin gerekli kredibilite taşımaması olmuştur. Dolayısıyla YİD modeli ve onun türevi niteliğindeki Yap-İşlet modeli kamu hizmeti altyapı yatırım projeleri için finansman yöntemi olarak düşünülmüştür. Ancak model hakkında gerçekte yeni bir finansman modeli değil, bir “finansman mitosu” olduğu görüşü de ileri sürülmektedir.<sup>273</sup>

YİD uygulamasının ilk yasal örneği elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımı konusunda çıkartılan 04.12.1984 tarih ve 3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun’dur.<sup>274</sup> İlk defa modelinin adının da Kanunda geçtiği, 08.06.1994 tarih ve 3996 Sayılı Bazı Yatırımların Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun’un 3/a maddesinde “Yap-İşlet-Devret Modeli: İleri teknoloji veya yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan projelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmak üzere geliştirilen özel bir finansman modeli olup, yatırım bedelinin (elde edilecek kar dahil) sermaye şirketine veya yabancı şirkete,

---

<sup>272</sup> Günday, s. 307.

<sup>273</sup> Ulu, G., Türkiye’de Kamu Hizmeti ve İmtiyazın Dönüşüm Öyküsü, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 57, S.4, 2008, s.406.

<sup>274</sup> Aslan, E., Kamu Hukuku Anabilim Dalı İdare Hukuku Bilim Dalı Enerji Sektöründe İmtiyaz Sözleşmesi Çukurova-Kepez Örneği, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 41.

şirketin işletme süresi içerisinde ürettiği mal veya hizmetin idare veya hizmetten yararlananlarca satın alınması suretiyle ödenmesini”<sup>275</sup> denilerek tanımı yapılmıştır.

Yapılan açıklamalar doğrultusunda YİD modelinin başlıca dört temel özelliğinden söz edilebilmektedir, bunlar şu şekilde sıralanabilir,<sup>276</sup>

- İleri teknolojiye sahip yatırımları gerçekleştirmektedir. Bu modelde bir yatırımın yapılabilmesi için “ileri teknoloji veya yüksek maddi kaynak ihtiyacı duyulan” alanlardaki projelerin olması gerekmektedir.
- Model, yatırımın uygulanabileceği alanın, ileri teknoloji veya yüksek maddi kaynak ihtiyacını gidermeye yönelmektedir.
- Yatırımı gerçekleştirecek ve ileri teknoloji ile gerekli finansmanı sağlayacak bir yerli veya yabancı bir sermaye şirketi gerekmektedir.
- Yapılan yatırımın kar dahil toplam maliyetinin karşı tarafça (idare ve hizmetten yararlananlarca) satın alınarak ödenmesi işletmenin konusunu oluşturmaktadır.

## **2. 3996 Sayılı Kanun**

Anayasa'nın 168. maddesinde, tabii servet ve kaynakların arama ve işletmesinin özel kişiler eliyle yapılmasının kanunen öngörüldüğü durumlarda, gerçek ve tüzel kişilerin uyması gereken koşulların ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasların ve müeyyidelerin kanunda gösterileceğini açıkça düzenlemiştir. Buna göre Anayasal açıdan tabii servet ve kaynakların işletilmesi hakkının devri öngörüldüğünde, devralan özel kişilerin denetimine ilişkin esaslar ve yaptırımlar yine kanunla öngörülmek zorundadır.<sup>277</sup> Burada idarenin kanuniliği ilkesi açıkça belirtilmiştir. Bu durumda idare kolluk faaliyeti kapsamında verdiği lisans, ruhsat veya izni, ancak ilgili kanunda belirtilen koşullarda denetleyebilecek ve özel kişilerce gerçekleştirilecek ihlal

<sup>275</sup> 04.12.1984 tarih 3996 Sayılı Bazı Yatırımların Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun, md. 3/a.

<sup>276</sup> Menya, M. I., Kamu Hizmetlerinin Özel Hukuk Kişilerine Gördürülmesi Türkiye-Uganda Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 40-41.

<sup>277</sup> 18.10.1982 tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, md. 168.



durumunda ancak kanunda öngörülen yaptırımları uygulayabilecektir. Kanunda öngörülen yaptırımlar idarelerce idari işlemler marifetiyle gerçekleştirilmektedir.<sup>278</sup>

YİD modelinin yasal dayanağı olan 3996 Sayılı Bazı Yatırımların Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanun'un 2. maddesinde<sup>279</sup> kapsam hakkında “ Bu Kanun, köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, kongre merkezi, kültür ve turizm yatırımları, ticari bina ve tesisler, spor tesisleri, yurtlar, tema parklar, balıkçı barınakları, silo ve depo tesisleri, jeotermal ve atık ısıya dayalı tesisler ve ısıtma sistemleri elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti maden ve işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, otoyol, trafiği yoğun karayolu, demiryolu ve raylı sistemler, gar kompleksi ve istasyonları, teleferik ve telesiyey tesisleri, lojistik merkezi, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanıma yönelik deniz ve hava alanları ve limanları, yük ve/veya yolcu ve yat limanları ile kompleksleri, Kanal İstanbul ve benzeri su yolu projeleri, sınır kapıları ve gümrük tesisleri, milli park (özel kanunu olan hariç), tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında planlarda öngörülen yapı ve tesisleri, toptancı halleri ve benzeri yatırım ve hizmetlerin yaptırılması, işletilmesi ve devredilmesi konularında, Yap-İşlet-Devret modeli çerçevesinde sermaye şirketlerinin veya yabancı şirketlerin görevlendirilmesine

---

<sup>278</sup> Erdem, F. / Heper, Y., Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri Madde Karşılaştırmalı, SETA Yayınları, Ankara, 2011, s. 426.

<sup>279</sup> Kanun'un 2. maddesinde daha sonra eklenen/düzenlenen hususlar açıklanmıştır, buna göre; “(1) 9/5/2008 tarihli ve 5762 Sayılı Kanun'un 1 inci maddesiyle; 1 inci maddede yer alan ‘ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak’ ibaresi ‘ileri teknoloji veya yüksek maddi kaynak’ olarak değiştirilmiş, aynı Kanun'un 2. maddesiyle 2. maddede yer alan ‘otoyol’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘trafiği yoğun karayolu,’ ibaresi ‘demiryolu’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘gar kompleksi, lojistik merkezi,’ ibaresi eklenmiş; ‘hava limanları’ ibaresi ‘hava alanları ve limanları’ olarak değiştirilmiş ve bu ibareden sonra gelmek üzere, ‘yük ve/veya yolcu ve yat limanları ile kompleksleri, sınır kapıları, milli park (özel kanunu olan hariç), tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında planlarda öngörülen yapı ve tesisleri, toptancı halleri’ ibaresi eklenmiştir. (2) 3/4/2013 tarihli ve 6456 Sayılı Kanun'un 26. maddesiyle, bu maddenin birinci fıkrasında yer alan ‘haberleşme,’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘kongre merkezi, kültür ve turizm yatırımları, ticari bina ve tesisler, spor tesisleri, yurtlar, tema parklar, balıkçı barınakları, silo ve depo tesisleri, jeotermal ve atık ısıya dayalı tesisler ve ısıtma sistemleri’ ibaresi, ‘demiryolu’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘ve raylı sistemler’ ibaresi, ‘gar kompleksi’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘ve istasyonları, teleferik ve telesiyey tesisleri’ ibaresi, ‘sınır kapıları’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘ve gümrük tesisleri’ ibaresi eklenmiştir. (3) 26/7/2018 tarihli ve 7146 Sayılı Kanun'un 9 uncu maddesiyle: bu maddenin birinci fıkrasında yer alan ‘yük ve/veya yolcu ve yat limanları ile kompleksleri,’ ibaresinden sonra gelmek üzere ‘Kanal İstanbul ve benzeri su yolu projeleri,’ ibaresi eklenmiştir.

ilişkin usul ve esasları kapsar”<sup>280</sup> denilmektedir. Kanun lafzında görüldüğü üzere oldukça geniş alan ve kapsam tayini yapılmış yabancı şirketlerin de yerli şirketler gibi iş ve işlem yapabileceği belirtilmiştir. Bununla birlikte Kanun kapsamında, bahsedilen Yabancı Şirketler 4875 Sayılı Kanun’da (md. 2/a) belirtilen şirketler olarak kabul edilmiştir.

Bunun dışında 3996 Sayılı Kanun’un uygulanmasına ayrıntılı olarak yön veren 2011/1807 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı da bulunmaktadır. Ancak daha önce uzunca bir süre yürürlükte olan ve sonra 2011/1807 Sayılı BKK ile yürürlükten kaldırılan 1994/5907 Sayılı BKK da bulunmaktaydı. Her iki BKK da 3996 Sayılı Kanun’un 8. maddesine istinaden çıkarılmıştır. 2011/1807 Sayılı BKK’nın 48/2 maddesiyle mülga olan 1994/5907 Sayılı BKK’na göre elde edilmiş haklar saklı tutulmuştur. Bu durumda Türkiye’de YİD modelinin cari olan temel mevzuatını 3996 Sayılı Kanun ile 2011/1807 Sayılı BKK olarak ifade edebilir.<sup>281</sup>

3996 Sayılı Kanun’un 2. maddesi ile 2011/1807 Sayılı BKK’nın 2. maddesi Türkiye’de YİD modelinin hangi sektörlerde kullanılabileceğini belirlemiş bulunmaktadır. Buna göre YİD modeli; “köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti, maden ve işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, otoyol, trafiği yoğun karayolu, demiryolu, gar kompleksi, lojistik merkezi, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanıma yönelik deniz ve hava alanları ve limanları, yük ve/veya yolcu ve yat limanları ile kompleksleri, sınır kapıları, milli park (özel kanunu olan hariç), tabiat parkı, tabiatı koruma alanı ve yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarında planlarda öngörülen yapı ve tesisleri, toptancı halleri ve benzeri yatırım ve hizmetlerin yaptırılması, işletilmesi ve devredilmesi konularında kullanılabilmektedir.”<sup>282</sup> YİD modeli en fazla 49 yıllığına verilebilmektedir. Bu sürenin belirlenmesinde; yapılacak sözleşmelerde sermaye şirketinin veya yabancı şirketin

---

<sup>280</sup> 3996 Sayılı Kanun, md. 2.

<sup>281</sup> Yerlikaya, G. K., Türkiye’de Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Görevli Şirkete Tanınan Yatırım Dönemi ve Proje Kapsamında Katma Değer Vergisi İstisnası, İÜHF C. 71, S. 2, 2013, ss. 527-542, s. 528.

<sup>282</sup> 2011/1807 Sayılı BKK, md. 2.

yapım ve işletmesini üstleneceği yatırım ve hizmetin süresinin belirlenmesinde yatırım bedelinin (elde edilecek kâr dahil) ve yatırım için sağlanan kredilerin geri ödeme süresi ile projenin mahiyeti, sermayenin miktarı ve işletme esasları dikkate alınmaktadır.<sup>283</sup>

Görüldüğü üzere bu Kanun sadece YİD modelini düzenlemekte ve yine sadece “bazı” yatırım ve hizmetlerin bu model çerçevesinde yapılabileceğini belirlemektedir. Bu konudaki kriter ise yatırım veya projenin ileri teknoloji veya yüksek maddi kaynak gerektirmesidir. 3996 Sayılı Kanun’un 13. maddesinde; “04.12.1984 tarihli ve 3096 Sayılı, 28.5.1988 tarihli ve 3465 Sayılı Kanunların hükümleri saklıdır. (Ek: 24.11.1994 - 4047/2 md.) Ancak, ilgili idarenin isteği halinde 3096 ve 3465 Sayılı Kanunlara tabi işler de 5, 11, 12 ve 14’üncü madde hükümlerinden yararlanır”<sup>284</sup> denilmektedir. Buna göre;

i) 3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun,

ii) 3465 Sayılı Karayolları Genel Müdürlüğü Dışındaki Kuruluşların Erişme Kontrollü Karayolu (Otoyol) Yapımı, Bakımı ve İşletilmesi ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun,

hükümlerini saklı tutmuştur. Buna karşılık belirtilen bu iki Kanun kapsamındaki idareler yani Türkiye Elektrik Kurumu ile Karayolları Genel Müdürlüğü 3096 ve 3465 Sayılı Kanunlara tabi işlerde 3996 Sayılı Kanun’un sözleşme, garantiler ve muafiyetlere ilişkin hükümlerinden yararlanmayı tercih edebileceklerdir.<sup>285</sup>

Yabancı yatırımcıları kapsayacak YİD modelinin işlerliğinin sağlanabilmesi amacıyla 3996 Sayılı Kanun ve 2011/1807 Sayılı BKK ile bir dizi yetkiler ve teşviklerle donatılmıştır. YİD modelinin içindeki yetkiler idareye tanınmış yetkiler olup normalde özel hukuk tüzel kişinin sözleşme yolu ile elde edebileceği haklar değildir. Buna en güzel örnek YİD modeli çerçevesinde bir idari taşınmaz üstünde özel hukuk tüzel

<sup>283</sup> 3996 Sayılı Kanun, md.7.

<sup>284</sup> 3996 Sayılı Kanun, md.13.

<sup>285</sup> Şirin, E., Türkiye’de Kamu Özel Ortaklığı Yönteminin Hukuki Altyapısı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 61. Seri, İstanbul, 2017, s. 40.

kişisine tanınan idari irtifaklardır. Başka bir açıdan idarenin gerekiyorsa YİD modeli için Kamulaştırmaya gitmesi yoludur.<sup>286</sup> Ayrıca YİD modeli çerçevesinde özel hukuk kişisine sağlanan hazine garantileri<sup>287</sup> de önemli bir teşvik niteliği taşımaktadır. Hazine garantilerinin düzenlendiği 28.03.2002 tarih 4749 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un uygulama yönetmeliğinde ise amaç olarak, “yükümlülükleri ilgili mevzuat çerçevesinde Müsteşarlıkça garanti edilen kurum ve Kuruluşlar ile ülkelerin söz konusu yükümlülüklerinin Müsteşarlık tarafından üstlenilerek geri ödenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” denilmektedir. Bununla birlikte 23.07.2008 tarihli ve 5787 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 4749 Sayılı Kanun'un bazı maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Değişikliğe göre YİD modelini de kapsayacak şekilde hazine garantisi teşvik sisteminin kullanılmasında “Stratejik Ölçüt”<sup>288</sup> kavramı getirilmiştir.<sup>289</sup>

Genel olarak bakıldığında Yap-İşlet-Devret, Yap-İşlet ve İşletme Hakkı Devri ve benzeri finansman modelleri kapsamında ilgili kanun hükümlerine dayanarak verilen garantiler<sup>290</sup> ile YİD modeli kapsamında devreye alınacak yatırımların teşvik edildiği/edileceği anlaşılmaktadır. Geniş bir bakış ortaya koyabilmek amacıyla tüm yatırım alanlarında YİD modelinin uygulama alanları ve düzenlendiği Kanunlar Tablo 3.1’de gösterilmiştir.

---

<sup>286</sup> Yerlikaya, s. 531.

<sup>287</sup> 4749 Sayılı Kanun'un 2. maddesinde amaç olarak “Bu Kanun; merkezi yönetim kapsamındaki Kamu idareleri, Sosyal Güvenlik Kurumları, Kamu iktisadi teşebbüslerini, özel hukuk hükümlerine tâbi olmakla beraber sermayesinin yüzde ellisinden fazlası Kamuya ait olan Kuruluşları, fonları, Kamu bankalarını, yatırım ve kalkınma bankalarını, büyükşehir belediyelerini, belediyeleri ve bunlara bağlı Kuruluşlar ile sair yerel yönetim Kuruluşlarını, yap-işlet-devret, yap-işlet ve işletme hakkı devri ve benzeri finansman modelleri çerçevesinde gerçekleştirilmesi öngörülen projeler kapsamında ödeme yükümlülükleri Hazine Müsteşarlığınca garanti edilen Kuruluşları ve hibelerle sınırlı olmak kaydıyla sivil toplum örgütlerini kapsar” denilmektedir.

<sup>288</sup> Stratejik ölçüt: Borçlanma ve risk yönetiminde esas alınacak olan ve borç yönetiminin genel risk/maliyet hedeflerini ifade eden gösterge ve kriterler (5787 Sayılı Kanun, md. 1.

<sup>289</sup> 5787 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, md. 1.

<sup>290</sup> 3996 Sayılı Kanun, 11. md.

**Tablo 3.1 YİD Modelinin Uygulama Alanları ve Düzenlendiği Kanunlar**

SEKTÖR/ALAN	AMAÇ	İLGİLİ KANUNLAR
Enerji	Elektrik Üretim, İletim, Dağıtım ve Ticareti Barajlar	3096, 3996, 4283
Ulaştırma	Otoyol, köprü, tünel, otopark, otoyol işletme tesisleri, Demiryolu Sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları	3465, 3996, 4046, 5335
Tarım	Sulama, (gölet, baraj vs.)	3996
İçme Suyu, Kanalizasyon	İçme ve kullanma suyu, Arıtma tesisi, Kanalizasyon	3996
Sağlık	Sağlık Yerleşkeleri	5396
Turizm	Yat Limanları	3996
Genel İdare	Gümrük Kapıları	3996
Madencilik	Maden ve işletmeleri	3996

**Kaynak:** Mevzuat Bilgi Sistemi.

Genel olarak değerlendirildiğinde YİD konusunda uzun yıllara dayanan yasal düzenlemeler, zaman zaman siyasi tartışmaların da konusu olmuştur. Özel sektörün bu model çerçevesinde gerçekleştirmek istediği yatırımlar ve bu amaca yönelik olarak yapılan sözleşmelerin “İmtiyaz Sözleşmesi” değil “Özel Hukuk Hükümlerine Bağlı Sözleşmeler” kapsamında Değerlendirilmesi istenmiştir. Diğer yandan YİD modeli her ne kadar birçok olumlu getiriyi içerisinde barındırsa da önemli dezavantajları da beraberinde getirebilmektedir. Zira modelin gerçekleştirilebilirliği ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarına bağlıdır. Ayrıca model maliyetler tamamen karşılandıktan ve özel sektör yeterli karı elde ettikten sonra tesisin kamuya devrini içerdiğinden devrin geciktirilerek karın artırılması için maliyetlerin yüksek gösterilmesi riskini barındırmaktadır. Ayrıca karın nasıl ve ne kadar belirlenmesi hususu da tartışmaları beraberinde getirmektedir. Ayrıca devredilen tesisle ilgili yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmayan bir kamu yönetiminin varlığı halinde de kârlı bir şekilde işleyerek ekonomiye katma değer üreten tesisin hebası söz konusu olabilmektedir. Devletin görev alanının artması ve büyümesi anlamına gelen devir konusu da tartışmalı durumdadır.

### 3. 4283 Sayılı Kanun

3096 Sayılı Kanun ile elektrik üretim, iletim ve dağıtım tesislerinin işletme haklarının devri konusunda Bakanlar Kurulu yetkili kılınmış iken, aynı yetkinin 3154

Sayı Kanun ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na verilmesi yetki konusunda çelişki yaratmıştır. Danıştay 10. Dairesi'nin iptal Kararı üzerine,<sup>291</sup> 16.07.1997 tarih ve 4283 Sayılı Yap İşlet Modeli ile Elektrik Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun ve Kanun'a dayanılarak Bakanlar Kurulu'nun 01.08.1997 tarih ve 97/9853 Sayılı Kararı ile Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik<sup>292</sup> yürürlüğe konulmuştur.

4283 Sayılı Kanun'un 1. maddesine göre yap işlet (Yİ) kapsamında enerjisi üretecek tesislerden sadece termik santrallerin kurulması ve işletilmesi mümkün iken hidroelektrik, jeotermal, nükleer santral ve diğer yenilenebilir enerji kaynakları ile çalıştırılacak santraller, Yİ dışında tutulmuştur.<sup>293</sup> Nitekim Kanun'un 2. maddesinde Yİ, "Enerjisi santrallerinin üretim şirketleri mülkiyetlerinde kurulmalarını, işletilmelerini, üretilen elektrik enerjisinin belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde satışını içeren modeli"<sup>294</sup> şeklinde açıklanmıştır.

Kanun'a göre optimal elektrik üretim sistemi gelişim planları çerçevesinde yapımı öngörülen üretim tesislerinin kurulması, işletilmesi vs. özel hukuk hükümlerine tâbi tutulmuştur.<sup>295</sup> Yine 01.07.2006 tarih ve 5539 Sayılı Kanun ile eklenen 6. fıkrada; "Bu sözleşmeler özel hukuk hükümlerine tâbidir." denilmektedir.<sup>296</sup> Garanti kapsamında ise 4749 Sayılı Kanunda belirtildiği üzere Hazine garantisi verilebilmektedir.<sup>297</sup> Bununla birlikte Yap-İşlet sözleşmeleri de, idare ile özel hukuk kişisi arasında kamu hizmetinin görülmesine ilişkin uzun süreli bir sözleşme ilişkisi kurması, sözleşmede özel hukuku aşan hükümlerin yer alabilmesi gibi sebeplerle yargı kararlarında ve öğretide idari sözleşme hatta imtiyaz sözleşmeleri olarak nitelendirilmiştir. Ancak Yap-İşlet-Devret

---

<sup>291</sup> Elektrik Mühendisleri Odası, Danıştay'ın Elektrik Tesisleri Proje Yönetmeliği Hakkında Verdiği Yürütmeyi Durdurma Kararına İlişkin Bilgi Notu, [http://www.emo.org.tr/ekler/36b917e22ba1de3\\_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=16](http://www.emo.org.tr/ekler/36b917e22ba1de3_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=16), Erişim Tarihi 20.03.2020.

<sup>292</sup> 29.08.1997 tarih ve 23095 Sayılı R.G.

<sup>293</sup> 4283 Sayılı Kanun, md. 1.

<sup>294</sup> 4283 Sayılı Kanun, md. 2.

<sup>295</sup> 4283 Sayılı Kanun, md. 3, (Ek fıkra: 1/7/2006-5539/1 md.)

<sup>296</sup> 5539 Sayılı Kanun, md. 1.

<sup>297</sup> 4283 Sayılı Kanun, md. 2.

sözleşmeleri gibi Anayasa'nın 47. maddesinde yapılan değişikliğin ardından bu sözleşmeler de özel hukuk hükümlerine tabi kılınmıştır. 2006 tarih ve 5539 Sayılı Kanun'la Yap-İşlet sözleşmelerinin de özel hukuk sözleşmeleri olacağı hükme bağlanmıştır.<sup>298</sup>

4283 Sayılı Kanun'un ilgili hükümlerine göre, elektrik üretim sistemi gelişim planları çerçevesinde yapımı öngörülen üretim tesisleri için teklif almak üzere TEAŞ tarafından Resmî Gazete'ye ilan verilmesi gerekir. TEAŞ, bu model çerçevesinde yapılması öngörülen projelerle ilgili yapılacak ilandan önce kalkınma planları ve enerji plan ve politikalarına uygunluk açısından Kalkınma Bakanlığı'nın görüşünü almak durumundadır. Ayrıca, yine ilgili Kanun'un hükümlerine göre üretim tesisi kurmak ve işletmek üzere üretim şirketleri de TEAŞ'a başvuru yapabilmektedirler. Bu durumda önerilen projelerin TEAŞ tarafından uygun görülmesi halinde, yapımı öngörülen üretim tesisi için teklif almak üzere, rekabet ortamının sağlanması amacıyla işin gereğine uygun ihale yöntemleri de belirlenerek Resmî Gazete'de yayımlanmaktadır. TEAŞ, üretim şirketini seçme hususunda işin özelliğini belirten şartname hazırlayarak kapalı teklif veya pazarlık usullerinden işin gereğine uygun olanını uygulamaktadır. Alınan teklifler TEAŞ tarafından bu kanun ve çıkarılacak yönetmelik hükümleri çerçevesinde değerlendirildikten sonra, uygun teklif belirlenerek ilgili üretim şirketine tesis kurma ve işletme izni verilmek üzere bakanlığa gönderilmektedir.<sup>299 300</sup>

4283 Sayılı Kanun'da, “elektrik Enerjisi santrallerinin üretim şirketleri mülkiyetlerinde kurulmalarını, işletilmelerini, üretilen elektrik enerjisinin belirlenecek esas ve usuller çerçevesinde satışını içeren model” olarak tanımlanan Yİ, daha geniş bir tanımla elektrik enerjisi üretim tesislerinin yerli veya yabancı sermaye şirketi tarafından, tesisin mülkiyeti kendisine ait olmak üzere, kurulup<sup>301</sup> işletilmesini ve bu

---

<sup>298</sup> Ağgöl, F., Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Sözleşmelerin Hukuki Rejimi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2016, s. 86.

<sup>299</sup> Demirbağ, C., Kamu Özel Sektör İş birliği Modeli Çerçevesinde Türkiye İçin Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesine İlişkin Model Önerisi, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, 2007, s. 171.

<sup>300</sup> Şen G., N., Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem ve Modeller: Türkiye'den Uygulama Örnekleri, Maliye Araştırmaları Dergisi, C.3, S.2, 2017, ss. 147-172, s. 162.

<sup>301</sup> 4283 Sayılı Kanun'a dayanılarak çıkarılan “Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik'te, üretim şirketi ile

tesiste üretilecek olan elektrik enerjisinin TEAŞ'a satılmasını öngören bir usuldür.<sup>302</sup> Hem 3996 Sayılı Kanun hem de 4283 Sayılı Kanun, enerji yatırımları da dahil olmak üzere kamu-özel iş birliği bakımından teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Alım garantisi başta olmak üzere ilgili rejim kapsamında işletmecilik yapacak kişiliklere özel hak ayrıcalıklar tanımaktadır. Bununla birlikte 4875 Sayılı Kanun'da belirtildiği üzere YİD ve Yİ süreçlerinde yerli-yabancı ayrı ortadan kaldırılmıştır. Ocak 2020 itibarıyla 3096 Sayılı Kanun kapsamında YİD modeli ile tesis edilerek ticari işletmeye geçen projeler Tablo 3.2'de gösterilmiştir.

**Tablo 3.2 YİD Modeli ile Tesis Edilerek Ticari İşletmeye Geçen Projeler**

<b>Hidroelektrik Santral Projeleri</b>			
	<b>PROJE</b>	<b>KURULU GÜÇ MW</b>	<b>FİRMA ADI</b>
1	Ahiköy I	2,1	AHIKÖY A.Ş.
2	Ahiköy II	2,5	AHIKÖY A.Ş.
3	Aksu-Çayköy	15	AKSU A.Ş.
4	Berdan	10	ALTEK A.Ş.
5	Birecik	672	BIRECIK A.Ş.
6	Çal	2,2	LIMAK A.Ş.
7	Çamlıca I	84	AYEN A.Ş.
8	Dinar II	3	METAK A.Ş.
9	Fethiye	16,5	FETHIYE A.Ş.
10	Gaziler	11,1	GAZİLER A.Ş.
11	Girlevik II	11,58	İÇTAŞ A.Ş.
12	Gönen	10,6	GÖNEN A.Ş.
13	Hasanlar	9,35	ALTEK A.Ş.
14	Kısıık	9,6	AYEN A.Ş.
15	Suçatı	7	SUÇATI ENERJİSA A.Ş.
16	Sütçüler	2	SÜTÇÜLER A.Ş.
17	Tohma-Medik	12,5	ALTEK A.Ş.
18	Yamula HES	100	KAYSERİ Elektrik. A.Ş.
<b>Doğal gaz Santral Projeler</b>			
	<b>PROJE</b>	<b>KURULU GÜÇ MW</b>	<b>FİRMA ADI</b>
1	Gebze Ova	253,4	OVA Elektrik A.Ş.
2	Marmara Ereğlisi	478	TRAKYA Elektrik A.Ş.
3	Marmara Ereğlisi	478	UNI-MAR
4	Esenyurt	180	DOĞA Ltd. Şti.
<b>Rüzgâr Santral Projeleri</b>			
	<b>PROJE</b>	<b>KURULU GÜÇ MW</b>	<b>FİRMA ADI</b>
1	Alaçatı RES	7,2	ARES A.Ş.
2	Bozcaada RES	10,2	BORES A.Ş.

**Kaynak:** YİD Projeler, T.C. Enerji İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2020.

TEAŞ arasında imzalanacak sözleşmenin en fazla 20 yıl için yapılabileceği, süre sona ermeden önce anlaşarak sürenin uzatılabileceği hükme bağlamıştır (01.08.1997 tarih ve 9853 Karar Sayılı Yönetmelik, md. 4.

<sup>302</sup> Günday, s. 317.



Tablo 3.2’de görüldüğü 3096 Sayılı Kanun kapsamında YİD modeliyle tesis edilerek toplam 24 adet ticari işletmeye geçen santral mevcuttur. Bunlardan 18 tanesi HES, 4 tanesi doğal gaz ve 2 tanesi de rüzgâr santralidir. EPDK, başta olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlar, Türkiye’de elektrik enerji piyasasında fiziki yatırım, dağıtım, iletim ve işletme alanında faaliyet gösteren 116 şirkete ait yerli-yabancı ayrımı yapmaksızın<sup>303</sup> veri yayınlamaktadır. Tablo 3.3’de Türkiye’de 4283 Sayılı Kanun’un çıkarılmasından sonra enerji yatırımlarında artış olmakla birlikte, en çok yatırım artışı 2012/3305 Sayılı Karar ile bu Kanun’un birlikteliğinin etkili olduğu söylenebilir. Buna göre 2012-2018 yılları arasında türlerine göre EÜAŞ (Elektrik Üretim A.Ş.) ve diğer şirketlerin üretimleri gösterilmiştir.

**Tablo 3.3 Türkiye’de Kurulu Gücünün Üretici Kuruluşlara Dağılımı (Birim: Mw) (2012-2018)**

Kuruluşlar	Tür	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EÜAŞ	Termik	8.690,9	8.148,9	7.849,9	7.274,9	6.938,9	7.017,3	5.662,3
	Hidrolik + Jeotermal + Rüzgâr	12.213,9	12.917,8	12.995,2	13.003,6	13.166,0	12.882,5	12.826,6
	Toplam	20.904,8	21.066,7	20.845,2	20.278,6	20.105,0	19.899,8	18.488,9
EÜAŞ’ın Bağlı Ortak.	Termik	3.870,0	2.714,0	1.034,0	44,0	0,0	0,0	0,0
Mob. Santr.	Termik	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Üretim Şirketleri	Termik	19.189,8	24.293,1	32.258,3	33.881,2	36.770,5	39.087,9	38.970,8
	Hidrolik + Jeotermal + Rüzgâr	9.017,7	11.574,0	14.356,2	17.659,8	19.226,7	20.746,1	22.335,0
	Toplam	28.207,5	35.867,1	46.614,5	51.540,9	55.997,2	59.834,0	61.305,8
Otoprodüktör + İşletme Hakkı Devir	Termik	3.276,4	3.492,0	647,2	646,4	620,0	620,0	1.975,0
	Hidrolik + Jeotermal + Rüzgâr + Güneş	800,6	867,7	326,2	326,2	857,5	1.200,9	1.411,7
	Toplam	4.077,0	4.359,7	973,3	972,5	1.477,5	1.820,9	3.386,7
Lisanssız	Termik	0,0	0,0	12,4	56,5	82,1	201,1	300,5
	Hidrolik + Rüzgâr + Güneş	0,0	0,0	40,4	254,1	835,5	3.444,2	5.051,9
	Toplam	0,0	0,0	52,8	310,7	917,6	3.645,3	5.352,4
Türkiye Toplamı	Termik	35.027,2	38.648,0	41.801,8	41.903,0	44.411,6	46.926,3	46.908,6
	Hidrolik + Jeotermal + Rüzgâr + Güneş	22.032,2	25.359,5	27.718,0	31.243,7	34.085,8	38.273,7	41.642,1
	Toplam	57.059,4	64.007,5	69.519,8	73.146,7	78.497,4	85.200,0	88.550,8

**Kaynak:** EPDK, Elektrik Piyasası 2018 Yılı Piyasa Gelişim Raporu, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2019, s. 76.

<sup>303</sup> EPDK, Elektrik Piyasası 2018 Yılı Piyasa Gelişim Raporu, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2019, s. 76.

Tablo 3.3’de görüldüğü üzere yerli ve yabancı şirketlerin birlikte gösterildiği “Üretim Şirketleri” nin paylarının artmıştır. Lisanssız şirketlerin de (Hidrolik + Rüzgâr + Güneş) grubundaki payları artmıştır. Buna göre özellikle son yıllardaki YİD modelindeki teşviklerden kaynaklı olarak elektrik enerjisi üretiminde özel teşebbüs öne çıkmıştır denilebilir. Nitekim enerji arzındaki türler bakımından artışın kaynağı yatırım tutarlarındaki durum Tablo 3.4’de gösterilmiştir.

**Tablo 3.4 Enerji Sabit Sermaye Yatırımları (milyon ABD\$)**

Yıl	Kamu	Özel Sektör	Toplam	Özel Sek. Payı
2007	2.589	3.965	6.554	%60,5
2008	2.789	4.816	7.605	%63,3
2009	2.399	5.189	7.587	%68,4
2010	2.021	5.837	7.857	%74,3
2011	1.820	4.797	6.617	%72,5
2012	1.991	4.245	6.236	%68,1
2013	1.920	4.037	5.957	%67,8
2014	2.059	3.881	5.940	%65,3
2015	1.564	3.037	4.602	%66,0
2016	1.221	2.667	3.887	%68,6
2017	1.350	2.780	4.129	%67,3
2018	1.307	2.401	3.709	%64,7
2007-2018 Toplamı	23.029	47.651	70.680	%67,4

**Kaynak:** EPDK, Elektrik Piyasası 2018 Yılı Piyasa Gelişim Raporu, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2019, s. 76.

Tablo 3.4’e bakıldığında 2007-2018 yılları arasında, 2008-2012 döneminde enerjide özel şirket yatırımlarında artış olduğu görülmektedir. Bu artışın nedeni olarak daha önce bahsedilen YİD kapsamında alım garantili teşviklerin etkisi olduğu ifade edilebilir. Kamu yatırımlarında ise görece gerileme söz konusudur.<sup>304</sup> Genel bir görünüm ortaya koyabilmek amacıyla Türkiye’de yabancı yatırımcılar dahil olmak üzere kamu-özel iş birliği belirleyicileri ve yöndeki rejim arka planındaki yasalarla bunlara ilişkin unsurlar Tablo 3.5’de gösterilmiştir.

<sup>304</sup> SHURA, Enerji Sektöründe Teşvik, Destek ve Sübvansiyonların Etkisi, Sunum ve Panel Özet Raporu, İstanbul, 2019, s. 6

**Tablo 3.5 Kamu-Özel İş birliği Düzenlemelerinin Belirleyici Unsurları**

Model/ Yöntem	Dayandığı Mevzuat	Kapsamı	Süre (Yıl)	Finansör	Talep Riskini Üstlenen	Denetimin Dayanağı Veya Mercii
İmtiyaz	4046 Sayılı Kanun	Tekel niteliğindeki mal ve hizmet üretim faaliyetleri	49	GT	İdare	Sözleşme
	233 Sayılı KHK	Kamu iktisadi Kuruluşlarının tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri	Süresiz	GT	İdare	Bakanlar Kurulu
	406 ve 2813 Sayılı Kanunlar	Telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesi ve/veya altyapısının işletilmesi	-	GT	GT	Telekomün. Kurumu
	5393 Sayılı Kanun	İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık ve çevre	-	GT	İ/HK	İdare
	5302 Sayılı Kanun	İçme, kullanma ve endüstri suyun sağlanması ile atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılması, toplu taşıma ve katı atık yönetimi	-	GT	İ/HK	İdare
Yap-İşlet	4283 Sayılı Kanun	Termik santral kurma ve işletme izni verilmesi ile Enerji satışı	20	GT	İdare	ETKB
İşletme Hakkı Devri	4046 Sayılı Kanun	Doğal Kaynaklar	49	İ/GT	İ/HK	İdare
	3096 Sayılı Kanun	Elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti	99	İ/GT	İdare	ETKB
Yap-İşlet- Devret	3996 Sayılı Kanun	Köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti maden ve işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici Yatırımlar, otoyol, demiryolu, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları	49	GT	İ/HK	Sözleşme
	3096 Sayılı Kanun	Elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti	99	GT	İdare	ETKB
	3465 Sayılı Kanun	Otoyollar ve bunların işletme tesisleri	49	GT	GT	Ulaştırma Bakanlığı
Yap-Kirala- Devret	3359 Sayılı Kanun	Sağlık tesislerinin belirli süre ve bedelle kiralama karşılığı yaptırılması	Belirli Süre	GT	GT	İhale
	652 Sayılı KHK	Eğitim öğretim tesisleri	49	GT	GT	Sözleşme
	351 Sayılı Kanun	Yurt binası ve tesisleri	49	GT	GT	Sözleşme
Uzun Dönemli Kiralama	4046 ve 5335 Sayılı Kanunlar	Havalimanı terminaleri	49	GT	GT	DHMI

**Not:** *GT*= Görevli Teşebbüs; *İ/HK*= İdare/Hizmet Kullanıcıları; *İ/GT*= İdare/Görevli Teşebbüs

**Kaynak:** Emek, U., Karşılaştırmalı Perspektiften Kamu Özel İş birlikleri: Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Rekabet Dergisi, C. 10, S. 1, 2009, ss.7-53, s. 39; Şen G. N., Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem ve Modeller: Türkiye'den Uygulama Örnekleri, Maliye Araştırmaları Dergisi, C.3, S.2, 2017, ss. 147-172, s. 155.

#### 4. 5346 Sayılı Kanun

10.5.2005 tarihli ve 5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun yürürlüğe girmesiyle yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Bu kanun ile elektrik enerjisinin üretiminde uygulanacak usul ve esaslar belirlenmiş ve yenilenebilir kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması için yatırımcılara teşvikler sunulmuştur. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması ile sera gazı salınımının azaltılması amaçlanmıştır.<sup>305</sup>

Yenilenebilir enerji kaynakları kaynak çeşitliliği açısından da oldukça zengindir. Daha sonra çıkarılan başka yasalarla yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı desteklenmiştir. 5346 Sayılı Kanun'a göre yenilenebilir enerji kaynakları hidrolik, rüzgâr, güneş, jeotermal, biyokütle, biyogaz, dalga, akıntı enerjisi ve gel-git gibi fosil olmayan enerji kaynaklarıdır.<sup>306 307</sup>

Kanun'un getirdiği başlıca teşvik unsuru yetki belgesi edinilmesi ve bu belgeye göre çok geniş bir alanda teşviklerin söz konusu olmasıdır. Nitekim "Yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik enerjisinin iç piyasada ve uluslararası piyasalarda alım satımında kaynak türünün belirlenmesi ve takibi için üretim lisansı sahibi tüzel kişiye EPDK tarafından 'Yenilenebilir Enerji Kaynak Belgesi' (YEK Belgesi) verilir" denilerek bu durum açıklanmaktadır.<sup>308</sup>

YEK destekleme mekanizması hakkında ise Kanun'da açık hüküm yer almaktadır. Buna göre arz güvenliği başta olmak üzere diğer gelişmeler doğrultusunda 31.12.2015 tarihinden sonra işletmeye girecek olan YEK Belgeli üretim tesisleri için bu Kanun'a

---

<sup>305</sup> 10.5.2005 tarihli ve 5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun, md. 2/8, ve md. 2/11 ((Değişik: 29/12/2010-6094/1 md.).

<sup>306</sup> Boşca, S., Yenilenebilir Enerji Sektöründe Mevzuat Değişikliklerinin Yatırımlara Etkisi ve Hukuki Uyuşmazlıklar, Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi, S. 3, 2009, ss.21-24, s. 22-23.

<sup>307</sup> Kent, B., Elektrik piyasasının Düzenlenmesi ve Düzenleyici Kurumları, Adalet Yayınları, Ankara 2012, s. 4.

<sup>308</sup> 5346 Sayılı Kanun, md. 5.

göre uygulanacak miktar, fiyat ve süreler ile kaynaklar cetveldeki fiyatları geçmemek üzere, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenir.<sup>309 310</sup>

Kanun'a göre YEK Destekleme Mekanizmasından yararlanmak veya mekanizmaya tabi olmak yerli veya yabancı şahıslar YEK Belgesi almak üzere bulunulan yıl itibariyle 31 Ekim tarihine kadar EPDK'ya başvurmalıdırlar. YEK Destekleme Mekanizmasında öngörülen süreler; tesislerden işletmedekiler için işletmeye girdiği tarihten, henüz işletmeye girmemiş olanlar için işletmeye girecekleri tarihten itibaren başlamakta ancak Destekleme Mekanizmasına tabi olanlar, uygulamaya dahil oldukları yıl içerisinde uygulamanın dışına çıkamamaktadır.<sup>311</sup> Diğer yandan 2019 yılında yapılan bir düzenleme ile tamamı yenilenebilir olmak üzere birden fazla enerji kaynağından elektrik üretmek amacı ile kurulan üretim tesislerle ilgili süreç yine EPDK tarafından çıkarılan münhasır yönetmelik ile düzenlenmektedir.<sup>312</sup>

14.03.2013 tarihli ve 6446 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun 14. maddesi ile 10.05.2005 tarihli ve 5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun'un 6/A maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. 19.05.2019 tarihli Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği'nin 5/2 maddesinde "yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üreten gerçek veya tüzel kişilerin ihtiyaçlarının üzerinde ürettikleri elektrik enerjisinin sisteme verilmesi halinde söz konusu elektrik enerjisi, ilgili görevli tedarik şirketi aracılığı ile YEK Destekleme Mekanizması kapsamında değerlendirilir"<sup>313</sup> denilmektedir. Ayrıca yenilenebilir enerji alanında "kurulan üretim tesislerinden şebekeye enerji verilmesi halinde, söz konusu enerji miktarı ilgili mevzuat uyarınca, YEK Destekleme Mekanizması kapsamında değerlendirilmektedir.<sup>314</sup> Türk enerji

---

<sup>309</sup> Söz konusu Cetvel esasında bir "Uygulama esası" iken, daha sonra 29.12.2010 tarihli ve 6094 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3. maddesiyle değiştirilmiştir. Ayrıca 02.07.2018 tarihli ve 700 Sayılı KHK'nin 164. maddesiyle, Hükümet sisteminin değişmesine istinaden "Bakanlar Kurulu" ibaresi "Cumhurbaşkanı" şeklinde değiştirilmiştir.

<sup>310</sup> 5346 Sayılı Kanun, md. 6 (Değişik: 29/12/2010-6094/3 md.).

<sup>311</sup> 5346 Sayılı Kanun, md. 6 (Değişik: 29/12/2010-6094/3 md.).

<sup>312</sup> 5346 Sayılı Kanun, md. 6 (14.02.2019-7164/38 md.).

<sup>313</sup> 19.05.2019 tarihli Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği, md. 5/2.

<sup>314</sup> 19.05.2019 tarihli Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği, md. 24/3.

hukukunda özel bir edinmeye ve ayrı bir çalışma alanı haline gelme başlayan yenilenebilir enerji mevzuatının güncel hali 2020 Mart ayı itibariyle Tablo 3.6’da gösterilmiştir.

**Tablo 3.6 Yenilenebilir Enerji Mevzuatı**

Kanunlar	Yönetmelikler	Tebliğler
6446 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu 5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun 5784 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu 5686 Sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu 6094 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına	Elektrik Piyasası Lisans Yönetmeliği Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretimine İlişkin Yönetmelik Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belgelendirilmesi ve Desteklenmesine İlişkin Yönetmelik Rüzgâr Kaynağına Dayalı Elektrik Üretimi Başvurularının Teknik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik Güneş Enerjisine Dayalı Elektrik Üretimi Başvurularının Teknik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları Yönetmeliği Yenilenebilir Enerji Kaynaklarından Elektrik Enerjisi Üreten Tesislerde Kullanılan Yerli Aksamın Desteklenmesi Hakkında Yönetmelik Rüzgâr veya Güneş Enerjisine Dayalı Üretim Tesisi Kurmak Üzere Yapılan Ön lisans Başvurularına İlişkin Yarışma Yönetmeliği Elektrik Enerjisi Üretimine Yönelik Jeotermal Kaynak Alanlarının Kullanımına Dair Yönetmelik Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu Uygulama Yönetmeliği Enerji Sektörü Araştırma- Geliştirme Projeleri Destekleme Programına (Enar) Dair Yönetmelik Rüzgâr Enerjisi Santrallerinin Rüzgâr Gücü İzleme ve Tahmin Merkezine Bağlanması Hakkında Yönetmelik Atık Yönetimi Yönetmeliği Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği	Rüzgâr ve Güneş Enerjisine Dayalı Ön lisans Başvuruları İçin Yapılacak Rüzgâr ve Güneş Ölçümleri Uygulamalarına Dair Tebliğ Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretimine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ Mekanik Ayırma, Biyokurutma ve Biyometanizasyon Tesisleri ile Fermente Ürün Yönetimi Tebliği Benzin Türlerine Etanol Harmanlanması Hakkında Tebliğ

**Kaynak:** T.C. Enerji Bakanlığı, Yenilenebilir Enerji İle İlgili Mevzuat, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Yenilenebilir-Enerji-İle-İlgili-Mevzuat> , Erişim Tarihi 11.03.2020.

Tablo 3.6’dan yola çıkarak ana hatlarıyla bakıldığında yenilenebilir enerji konusunda temel teşkil eden ve bu konuyla ilgili ilk yasal düzenleme olan 5346 Sayılı Kanun’un ardından 2007 yılında çıkarılan 5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanunu ve 2008 yılında çıkarılan 5784 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ve 2010 yılında çıkarılan 6094 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı

Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunlar ile yenilenebilir enerji konusundaki kamu alımına yönelik özellikle tarife garantileri ile teşvikler artırılmıştır (Tablo 3.7).<sup>315</sup>

**Tablo 3.7 Yenilenebilir Enerji tarife garantisi (Cent USD/KWH)**

Yenilenebilir Enerji Türü	Tarife Garantisi	Yerli Teknoloji Pirimi	Teşvik Üst Limit
Hidroelektrik	7.3	2.3	9.6
Rüzgâr	7.3	3.7	11
Jeotermal	10.5	2.7	13.2
Biyokütle	13.3	5.6	18.9
Fotovoltaik Güneş	13.3	6.7	20
Yoğunlaştırılmış Güneş Enerjisi	13.3	9.2	22.5

**Kaynak:** 6094 Sayılı Kanun Ek II; TEPAV, Enerji Politikalarının Yatırımlar Üzerindeki Etkisi, Ankara, 2019, s. 22.

Tablo 3.7’de yenilenebilir enerji kaynakları için verilen tarife garantisi rakamları gösterilmiştir. Ayrıca tarife garantileri yenilenebilir projelerin ilk 10 yılı, yerli teknolojiler için tanımlanmış ek pirim ödemeleri ise projenin yalnızca ilk 5 yılı için ödenmektedir. Buna göre söz konusu teşviklerin yurtdışındaki diğer uygulamalara göre daha kısa süreli ve düşük oranda veriliyor olması, bu teşviklerin yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üreten yatırımcılar tarafında çekiciliğini azaltmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ayrıca “Genel Yatırım Teşvik Rejimi” kapsamında yatırım ekipmanı satın alma (veya ithal etmede) KDV muafiyeti, yatırım ekipmanı ithal etmede gümrük vergisi muafiyeti, gelir vergisi stopaj muafiyeti ve diğer fon ve ek ücretlerden muafiyet gibi destekler de sağlanmaktadır.<sup>316</sup>

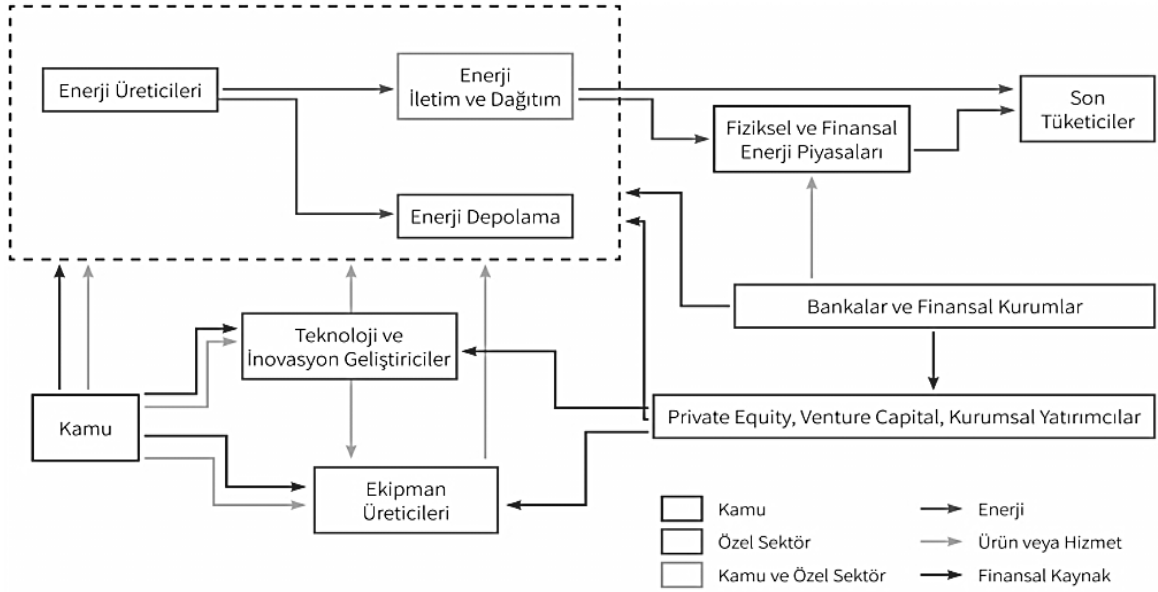
Yenilenebilir enerji mevzuatı için başlı başına bir teşvik sistemi olduğu değerlendirilmesi yapmak bu yargıyı iki açıdan desteklemek mümkündür. Birincisi yenilenebilir enerjinin sağladığı yararlar bakımından enerjide dönüşümün başlangıç noktası olması, ikincisi de yenilenebilir enerji üzerinden özel sektörün dönüştürücü bir rol üstlenmesinin önünün açılmasıdır. Dolayısı ile yatırım ve bunların finansmanında bütünleşik bir değer zinciri yaratılabilmektedir denilebilir. Enerji dönüşümünde değer

<sup>315</sup> Uluatam, Ela, Yenilenebilir Enerji Teşvikleri, TOBB Forum, S: Ekim, 2010, ss. 34-41, s. 40.

<sup>316</sup> TEPAV, Enerji Politikalarının Yatırımlar Üzerindeki Etkisi, Ankara, 2019, s. 22.

üreten farklı aktörlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve bunların yönelimi Şekil 3.1’de gösterilmiştir.

### Şekil 3.1 Enerji Dönüşümündeki Paydaşlar, Bunların İlişkileri ve Özel Sektörün Rolü



**Kaynak:** Taranto, Y., Türkiye’de Enerji Dönüşümü ve Özel Sektörün Rolü, SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2018, s. 16.

Şekil 3.1’de gösterildiği üzere ürün veya hizmet akışında, yenilenebilir enerji yatırımcıları ve bankalar/ finansal kurumların, enerji piyasalarını derinleştirecek ve güçlendirecek yeni finansal ürünler geliştirip sunmaları piyasanın ticari etkinliğine büyük katkı sağlayacağı gibi riskleri de azaltacak bir mekanizma oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, ekipman üreticileri ve enerji zincirindeki paydaşlar arasında gerçekleşecek olan ürün ve hizmet alışverişi sistemin bütününde fark yaratacak kritik öneme sahiptir. Devletin rolü ise daha çok destekleyici, yol gösterici ve geliştireceği politika, mevzuat ve düzenlemeler ile dönüşümü kolaylaştırıcı niteliktedir.<sup>317</sup>

<sup>317</sup> Taranto, Y., Türkiye’de Enerji Dönüşümü ve Özel Sektörün Rolü, SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2018, s. 17.



## 5. Sözleşmeler

Genel kural olarak buraya kadar yapılan açıklamalardan da görüleceği üzere, yatırım teşvikleri genelinde uluslararası teşvik politikalarında sözleşmeler kamu menfaati ağırlığı söz konusudur. Diğer yandan Türk teşvik mevzuatında yerli-yabancı ayrımı söz konusu olmadığından gerçek kişi yabancılara yönelik Borçlar Kanunu ve Medeni Kanun hükümleri; eğer çifte vatandaşlık, eşlerden birinin T.C. uyruklu olması vb. hallerde uygulanmaktadır. Bu türden durumlar kendi içerisinde oldukça ayrıntı ve çeşitliliğe sahip olduğundan özel bir çalışma alanıdır.

Bir yanı yabancı unsura dayanan sözleşmeler 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK) çerçevesinde bir süreç MÖHUK “Sözleşmeden doğan borç ilişkilerinde uygulanacak hukuk” başlığı altında 24/1. maddesinde “Sözleşmeden doğan borç ilişkileri tarafların açık olarak seçtikleri hukuka tâbidir. Sözleşme hükümlerinden veya hâlin şartlarından tereddüde yer vermeyecek biçimde anlaşılabilen hukuk seçimi de geçerlidir” denilmektedir. Kanun maddesinde açıkça belirtildiği üzere tarafların “seçim” iradesi söz konusudur.

Eğer taraflar arasında hukuk tayini yapılmamışsa 24/2. madde de buna ilişkin düzenleme yapılmış olup “Tarafların hukuk seçimi seçmemiş olmaları hâlinde sözleşmeden doğan ilişkiye, o sözleşmeyle en sıkı ilişkili olan hukuk uygulanır. Bu hukuk, karakteristik edim borçlusunun, sözleşmenin kuruluşu sırasındaki mutad meskeni hukuku, ticarî veya meslekî faaliyetler gereği kurulan sözleşmelerde karakteristik edim borçlusunun işyeri, bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden çok işyeri varsa söz konusu sözleşmeyle en sıkı ilişki içinde bulunan işyeri hukuku olarak kabul edilir. Ancak hâlin bütün şartlarına göre sözleşmeyle daha sıkı ilişkili bir hukukun bulunması hâlinde sözleşme, bu hukuka tâbi olur” denilmektedir.<sup>318</sup>

<sup>318</sup> 27.11.2007 tarihli ve 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun,md. 24.

## V. Yabancılara Yönelik Teşvik ve Koruma Bakımından Uluslararası Düzenlemeler

### 1. ICSID Konvansiyonu

“Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Çözüm Merkezi” (ICSID), uluslararası yatırım uyuşmazlıklarının çözümü amacıyla “Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözülmesi Hakkında Konvansiyon” ile kurulan uluslararası bir Kuruluştur. İşbu Konvansiyon, 14 Ekim 1966 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 17 Kasım 2015 tarihi itibarıyla sözleşme 160 Devlet tarafından imzalanmıştır.<sup>319 320</sup>

ICSID’in Konvansiyonu, yabancı yatırımcının haklarını, yatırım yaptığı Devlet ile uyuşmazlığa düşmesi durumunda güvence altına almaktır. Bununla beraber, ICSID’e taraf olmakta, Devletlerin de menfaati bulunmaktadır. Zira yabancı yatırımcıyı ülkesinde yatırım yapmak için cezbetmek isteyen Devletler, ICSID’e taraf olmakla, ülkelerinde yabancı yatırımcının haklarının korunduğunu ve sözleşme kapsama giren hukuki uyuşmazlıklarda etkili bir çözüm yolunun var olduğunu kanıtlamış olmaktadır. Ancak, ICSID Konvansiyonu’nda üye Devletlere hangi uyuşmazlıkların, ICSID yargılama yetkisi dışında kalacağını bildirmek suretiyle çekince koyma imkânı da tanınmıştır. Böylelikle akit Devletlerin bazı yatırımlardan kaynaklanan uyuşmazlıkları ICSID’in yargılama yetkisinden çıkarabilmesi mümkün olabilmektedir.<sup>321</sup>

ICSID Konvansiyonu madde 25’de Merkez’in yargı yetkisi düzenlenmiştir. Madde 25’e göre; “Merkezin yargılama yetkisi, akit ülkeler ile uyuşmazlık haliyle ilgili yazılı rızasını Merkeze sunmuş diğer akit Devlet vatandaşları arasında yatırımlardan kaynaklanan hukuki uyuşmazlıkları kapsayacaktır.” Bu madde ile Merkeze başvuru için

---

<sup>319</sup> Ersoy, M., Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes-ICSID), <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-yatirim-anlasmazliklarinin-cozum-merkezi-international-centre-for-settlement-of-investment-disputes-icsid.tr.mfa> , Erişim Tarihi 20.03.2020.

<sup>320</sup> Akkutay, A. İ., Uluslararası Yatırımdan Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümünde ICSID Sözleşmesinin 27. maddesi, TBB Dergisi, S. 107, 2013, ss. 298-320, s. 300-301.

<sup>321</sup> Zenginkuzucu, D., Devlet ve Yabancı Yatırımcılar Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi (ICSID)’nin Kuruluşu ve İşleyişi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.77.

aranan şartlar düzenlenmiştir. Madde metninden temelde üç şart olduğu görülmektedir: i. Ev sahibi Devlet ile yatırımcının mensubu olduğu Devlet ICSID'e taraf olmalı, ii. Uyuşmazlığın ICSID tahkiminde görülmesinde tarafların rızası olmalı ve iii. Uyuşmazlık, bir yatırımdan kaynaklanmış olmalıdır.<sup>322</sup> Yargı yetkisinin belirlenmesinde yatırım kavramı kilit bir göreve sahiptir. Ancak Buna rağmen, yatırım kavramı Konvansiyonda tanımlanmamıştır. Merkezin, *ratione materiae* yetkisi ancak yatırım kavramına verilecek anlam ile belirlenebilmektedir. Bazı uyuşmazlıklar bakımından ortada bir yatırım olup olmadığını tespit etmek daha kolaydır.<sup>323</sup> Örneğin, ICSID Kararlarında ve taraf Devletlerde bugün için yatırımcının ev sahibi Devlette bir maden işletmesi faaliyeti tartışmasız yatırım olarak kabul edilirken aynı şekilde yabancı ülke vatandaşı bir kişinin o Devletin ülkesinde sadece bir otel satın almasının ise bir yatırım olmadığı konusunda tereddüt yoktur.<sup>324</sup> Ancak her uyuşmazlık bakımından, uyuşmazlığın bir yatırımdan kaynaklanıp kaynaklanmadığını tespit etmek bu kadar kolay değildir.

ICSID Konvansiyonu, uyuşmazlığa uygulanacak hukuk konusunda irade serbestisini benimsemiştir. Buna göre, hakemlik mahkemesi uyuşmazlığı tarafların üzerinde anlaştıkları hukuk kuralları çerçevesinde çözmektedir. Tarafların üzerinde anlaştıkları bir hukuk kuralı yoksa kanunlar ihtilaf kuralları ile birlikte ev sahibi Devlet hukuku ve uluslararası hukuk uygulanmaktadır. ICSID yargılaması tarafsız olması ve alınan Kararlarının icra edilebilirliği sebebiyle uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir vasıtaadır. Arkasında Dünya Bankasının oluşu da kurumu çekici hale getirmektedir. Kararların çoğu kez yayınlanıyor olması da çeşitli bakış açıları yönünden bilimsel çalışmalar için zemin yaratmakta ve yatırımlara ilişkin uluslararası yatırım hukukunun gelişmesine imkân vermektedir. Son yıllarda, yabancı yatırımcılar ve ev sahibi ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde ICSID Uygulamasının etkin ve yaygın şekilde

---

<sup>322</sup> Avşar, M., ICSID Konvansiyonu'na Göre Yatırım Kavramı, *Public and Private International Law Bulletin*, C. 37, S.2, ss. 95-140, s. 102.

<sup>323</sup> Akkutay, s. 302-303.

<sup>324</sup> Avşar, s. 105.

yürüdüğü görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi kuruma karşı oluşan büyük bir saygı ve inançtır.<sup>325</sup>

## 2. ECT Antlaşması

Günümüzde, uluslararası yatırım uyuşmazlıklarında yabancı yatırım anlaşmalarında en çok dayanak olarak gösterilen uluslararası yatırım anlaşmalarının başında ise temel amacı; Enerji sektöründe uluslararası nitelikte iş birliği sağlamak ve bunu desteklemek olan ECT Antlaşması gelmektedir. Bu Antlaşma 17 Aralık 1994 tarihinde imzalanmış ve 17 Mart 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Hukuki bağlayıcılığa sahip çok taraflı bir hukuki belge olan ECT Antlaşması;<sup>326</sup> Enerji yatırımları, transit ve enerji ticareti alanlarında hukuki güvenliği tesis ederek, doğu ülkeleri ile batı ülkeleri arasında iş birliğini sağlamak üzere oluşturulmuştur.<sup>327</sup>

ECT Antlaşmasının en önemli özelliği enerji yatırımlarını koruma amaçlı yapılan birçok iki taraflı yatırım anlaşmasının tam olarak yerine getiremediği hususları gerçekleştirmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bu alanda yabancı yatırımları gerçek anlamda koruyan uluslararası bir anlaşma olma özelliğini göstermektedir. Bu nedenle enerji iş birliğini uluslararası anlamda sağlayan ve enerji alanında milletlerarası hukukta tek olma özelliğine sahip olan bir anlaşmadır.<sup>328</sup> Ayrıca bu anlaşma, enerji sektöründeki yabancı yatırımcının yatırımından veya ticaretten kaynaklanan riskleri öngörerek ve yabancı yatırımların korunması hakkında tüm anlaşmaya taraf Devletleri bağlayıcı kurallar getirerek enerji ile ilgili yabancı yatırım alanında hukukun üstünlüğünü güçlendirmeyi amaçlamıştır.<sup>329</sup>

---

<sup>325</sup> Ataman F. İ., Milletlerarası Ticari Tahkim ile Yatırım Tahkimi Arasındaki Farklar, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 31, S.1, 2011, s.98.

<sup>326</sup> Türkiye, ECT Antlaşmasını 17 Aralık 1994'te Lizbon'da imzalamıştır.

<sup>327</sup> Baklacı, P./ Akıntürk, E., "Enerji Şartı Antlaşması", Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 2, 2006, s.99.

<sup>328</sup> Baklacı ve Akıntürk, s.98-99.

<sup>329</sup> Baklacı, P., Uluslararası Yatırımlarda "Dolaylı Kamulaştırma" ve "Düzenleyici Yetkiler", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 28, S. 1-2, 2008, s.6.

### 3. MIGA Konvansiyonu

Yatırımlarla ilgili ticari risklerin, belirli bir prim karşılığında ticari sigorta şirketlerince üstlenilmesi oldukça yaygın bir uygulamadır. Buna karşılık bahse konu şirketlerin “ticari olmayan” risklere yönelik koruma sağlamaması, yatırımcıları kendi ülkelerinin dışında yatırım yapma hususunda tereddüde sevk etmiş, bu durum ise özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akışını önemli ölçüde yavaşlatmıştır. Bu çerçevede, Dünya Bankası tarafından ilk defa 1981 yılında küresel düzeyde faaliyet gösteren bir yatırım garanti ajansı kurulması fikri ortaya atılmış, yürütülen çalışmalar neticesinde 1985 yılında Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansını Kuran Konvansiyon (Konvansiyon) hazırlanmıştır. Konvansiyon’un 12.04.1988 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency-MIGA), Dünya Bankası Grubunun en genç üyesi olarak kurulmuştur.<sup>330</sup>

MIGA’ya üye ülkelerdeki yatırımların ticari olmayan risklere karşı korunabilmesi için Ajans ve yatırımcı arasında bir garanti sözleşmesi akdedilmesi gereklidir. Bu sözleşmede; garanti sahibine, yatırım yapılan projeye, yatırımın mahiyetine, garanti kapsamına giren risklere ve diğer garanti şartlarına yer verilmektedir. Bununla birlikte Konvansiyon’un 15. maddesinde, yatırımın ülkeye kabulü hususunda Devletlerin egemenlik yetkisi dikkate alınarak, Ajans ve yatırımcının, “ev sahibi Devletin onayı olmaksızın” garanti sözleşmesi yapamayacakları ifade edilmiştir. Bir diğer ifadeyle MIGA’nın garanti fonksiyonunun, ancak ilgili tüm tarafların muvafakatiyle işlerlik kazanabileceği hususu, Konvansiyon’da temel bir prensip olarak benimsenmiştir. Garanti sözleşmelerinde, üstlenilecek risklerin yanı sıra yatırımcı tarafından ödenecek primlere de yer verilmektedir. Her yatırım projesi bakımından ayrı olarak belirlenen prim tutarları; yatırımın gerçekleştirildiği ülke ve sektör ile garanti kapsamında yer alan risklerin türüne göre değişkenlik göstermektedir.<sup>331</sup>

---

<sup>330</sup> Çal, S., Uluslararası Yatırım Tahkimi ve Kamu Hukuku İlişkisi, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 71; Tiryakioğlu, s. 154.

<sup>331</sup> Yılmaz, A. Ç., MIGA Konvansiyonunun Uygulama Alanı ve Konvansiyon Kapsamındaki Uyuşmazlıklara İlişkin Çözüm Yöntemleri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 24, S. 1, 2018, ss. 374-399, s. 377.

#### 4. New York Konvansiyonu

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizine yönelik uluslararası alanda yapılan ve bağlayıcı nitelikte olan en önemli uluslararası sözleşme, 10 Haziran 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Uygulanması Hakkındaki New York Konvansiyonudur. New York Konvansiyonu herhangi bir tahkim süreci öngörmemektedir. Konvansiyon, geçici ve kurumsal tahkim mekanizmalarının işleyişi sonucunda verilen kararların sözleşmeyi imzalayan Devletlerce tanınmasına ve uygulanmasına yönelik hükümlere yer verilmiştir. Bununla birlikte, ülkeler arasında imzalanan ikili anlaşmalarda ve Devletlerin kendi ulusal mevzuatında da tahkim Kararlarının tanınması ve gereklerinin yerine getirilmesine yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, New York Konvansiyonu, Kararın tanınacağı ve uygulanacağı Devlet dışında bir Devletin yargı alanında alınan hakemlik kararlarının uygulanmasında ayırım gözetilmemesi ve yerel kararlar gibi uygulanması ve bağlayıcılık kazanmasının sağlanmasını temin etmektedir (madde I/1).<sup>332</sup>

---

<sup>332</sup> Baklaci, s. 8-9.

## SONUÇ

İstikrarlı ve sürdürülebilir nitelikteki büyümenin temel koşullarından ve göstergeleri arasında olan yabancı yatırımcıların ilgisi ve teşvik sistemi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Diğer yandan ülkedeki yatırım ortamı ile arzulanan hedefler arasında bir geçiş noktası durumunda olan yabancı yatırım kapasitesi birçok karar ve gösterge bakımından temel referans olarak değerlendirilmektedir. Yabancı yatırımlar hakkında bazı açılardan eleştiriler ileri sürülmekle birlikte bunlar; ev sahibi ülkeye sermaye ve teknoloji transferi kazandırmanın yanı sıra ev sahibi ülkede istihdam yaratma, teknik ve yönetim becerilerini aktarma, dünya pazarında yeni ağlar ile tanışma gibi olumlu etkiler sağlayarak ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunurlar. Ayrıca yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Yabancı yatırımcı ilk olarak ev sahibi ülkeye gelip yeni bir tesis kurarak o ülkenin ödemeler dengesine bir kereliğine mahsus olmak üzere katkı sağlar. Tesis kurulup üretime başladıktan sonra firmanın yaptığı ihracat ve ithal ikamesi yolu ile ödemeler dengesine olan katkıları devam eder.

Yabancı yatırımcılar için yatırım kararında etkili olan faktörden birisi söz konusu ülkenin teşvik politikaları ve yabancı yatırımcılar için sağladığı avantajlardır. Yabancılara yönelik teşvik politikalarındaki asıl amaç ülkeye yeni sermaye ve yatırımlar çekmek aynı zamanda ülkede var olan mevcut yabancı yatırımcıların rekabet avantajlarını kaybetmesini önlemektir. Rekabet avantajının kaybedilmesi, rakip ülkelerin yatırım çekmek için sunduğu teşvikler sonucunda ülke içindeki yabancı yatırımcının başka ülkelere kayması ya da ülkeden çıkmasıdır. Dolayısıyla, teşvik politikalarının yabancı yatırımcı için çekici ve kalıcılığı sağlayıcı bir etkisinin olabilmesi için sunulan mali teşviklerin yasal altyapı ile desteklenmesi gerekmektedir.

Teşvik politikalarının çok yönlü olarak arz edildiği bir sistemde beklenen faydanın elde edilmesinin daha kolay olacağı ifade edilebilir. Ancak, söz konusu politikalarda ağırlık merkezlerinin dengeli bir dağılımla sürdürülmesi ve ülkenin öncelikli gereksinimlerine göre planlanması sağlanmalıdır. Nitekim Türkiye’de uzun yıllar sanayileşmenin Kalkınma Planları başta olmak resmi metinlerden pek çıkmadığı

bir gerçekliktir. Yüksek katma değerli, güçlü sermaye destekli, rekabetçi ve inovatif sanayileşmeye geçilmesi gecikmiştir. Bunun arkasında yer alan pek çok nedenden söz edilebilir. Ancak dünyadaki ekonomik gelişmelerin taşıyıcısı durumunda olan yabancı sermaye çekimindeki zayıflık ilk sıralarda gelmektedir.

Türkiye’de bahsedilen zayıflıkların giderilmesi yolunda köklü değişimlerin yapılması ve stratejik kalkınma politikalarına geçiş anlayışının uygulama bağlamında yerleşmeye başlaması bir dizi mevzuat değişikliği ile birlikte olmuştur denilebilir. Nitekim planlamaların masadan sahaya aktarılmasında mevzuat en önemli teşvik olarak görülebilir. Yabancı yatırımcının, ülkeye çekilmesinde diğer nedenlerle birlikte yasalar ve idari düzenlemeleri asli teşvik olarak değerlendirilebilir. Zira bu şekilde gelişen teşvikler yabancılar için devlet güvencesi anlamına geldiğinden sağlam zeminde ilerleyebilecektir.

Türkiye’nin teşvik politikalarında, enerji ve yabancı politikalarında son on yıllık dönemde köklü bir değişim olduğu ifade edilebilir. Bu alanda yakın zaman aralıklarında dönemin gereksinimlerine ve stratejik hedeflere göre gerekli olan mevzuat çalışmaları süratle devreye alınmıştır. Sanayi yatırımlarının teşviki kadar aynı zaman enerji alanında da önemli ilerlemeler kat edilmiştir. Bu türden düzenlemelerinin temel amacının kalkınma sürecinde en önemli girdilerden olduğu kadar üretim maliyetleri içerisinde en yüksek maliyetlerden biri olan enerjinin ucuz, kesintisiz, sürdürülebilir ve dışa bağımlılığı azaltacak şekilde yönetilmesi olduğu ifade edilebilir.

Yabancı yatırımlar konusunda 4875 Sayılı Yasa temel düzenleme olup, bu yasayı aynı amaçlara uygun olarak sonra Bakanlar Kurulu Kararları ve diğer düzenlemeler takip etmiştir. Bununla birlikte yabancılar için çekme etkisini güçlendirmek adına alım garantisi ve Yap İşlet Devret modelinin etkinliğini arttırmaya yönelik mevzuat çalışmalarının devam ettiği görülmektedir. Son dönem Türk teşvik sistemindeki başlıca dönüşüm ise önce 2009/15199 Sayılı Karar ve daha sonra ardından yeni ve geniş bir yaklaşımla getirilen 2012/3305 Sayılı Karar ile olmuştur. 2009 yılına kadar teşvikler belli bölge, il veya sektör bazında sunulurken 2012 yılı sonrasında tüm Türkiye yatırım bazında teşvik kapsamına alınmıştır. Genel teşvik uygulamaları, asgari yatırım tutarı



üzerindeki ve stratejik, büyük ölçekli ve bölgesel yatırım teşvik uygulamalarından herhangi birinin yatırım konuları dışında kalan ve destek kapsamına girmeyen bütün yatırımlar, bölge ve konu ayrımı yapılmaksızın genel teşvik kapsamında değerlendirilmiştir. Böylece coğrafi kriter anlayışından ziyade yapılacak yatırımın niteliğine yönelim olmuştur. 2012 yılından itibaren uygulamaya konulan yatırım teşvik uygulamalarının en önemli amacı devlet müdahaleleri ile ülke ekonomisinin gelişimini ve bireylerin refah seviyesini yükseltmektir.

Ekonomik kalkınma sürecinde, yabancı yatırımların çekilmesinde ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasında günümüz ekonomi politik konjonktüründe teşvik uygulamalarına önem verilmiştir. 4875 Sayılı Kanun'da; doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin Esaslar, yatırım serbestisi ve milli muamele, Kamulaştırma ve Devletleştirme, transferler, uyuşmazlıkların çözümü, nakit dışı sermayenin değer tespiti, yabancı personel istihdamı ve irtibat büroları olmak üzere sekiz başlık altında düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. 4875 Sayılı Kanun ve bunun uygulamasına ilişkin yönetmeliklerinde kapsam içerisinde alınan sektörler; tarım, avcılık ve ormancılık, balıkçılık, madencilik, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su, inşaat, toptan ve perakende ticaret, ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri şeklinde sıralanmıştır. Bu sektörlerin alt kolları bağlamında ise 99 adet birim yer almaktadır. Kanun, anılan sektörler ve bunlara ait alt sektörlerde yabancı yatırım ve çalışma gibi usuller bakımından daha önce var olan “izin” sisteminin terk edilerek “beyan” sisteminin önünü açmıştır. Buna göre artık ülkeye yabancı sermaye girişi sırasında herhangi bir makam ya da merciden izin istenmeden yatırımın gerçekleşmesinden sonra sadece bildirimde bulunulması yeterlidir.

Türk teşvik sisteminde, 4875 Sayılı Kanun ile başlayan sürecin sonunda yabancı yatırımcılarla yerli yatırımcılar, vergi, hukuk, faaliyet vb. usul ve Esasları itibariyle Türk yatırımcılarla aynı mevzuat hükümlerine tabi olması sağlanmış, “Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler” denilerek güvence altına alınmıştır. Kural olarak Türk teşvik mevzuatı ve rejimi bakımından, yerli-yabancı ayrımı yapılmaksızın yasal olarak kapsam içinde yer alan tüm işletmeler için teşvik uygulaması söz konusudur. Örneğin yatırımda öncelikli seçilen bir bölgede yabancı

işletmeye de yerli işletmeye de benzer teşvikler sunulmaktadır. Buradaki mantık, genel bir teşvik sisteminin inşa edilmesiyle yerli-yabancı tüm aktörlerin ilgisinin çekilmesidir. Ancak teşvik rejiminde, örneğin nükleer santral yapımı, büyük ölçekli baraj, körü vb. gibi yatırımlar için kamulaştırma, ortaklık vb. gibi konuların da söz konusu olması nedeniyle yapılan iş ve yatırıma has bazı düzenlemelere gidilebilmektedir. Örneğin 09.11.2007 tarihli 5710 Sayılı “Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun” çıkarılmıştır. Bu türden uygulama ve düzenlemeler münhasır nitelik taşımaktadır.

Öte yandan 4283 Sayılı Kanun’a göre yabancıların enerji alanındaki yatırımları kapsamında enerjisi üretecek tesislerden sadece termik santrallerin kurulması ve işletilmesi mümkün iken hidroelektrik, jeotermal, nükleer santral ve diğer yenilenebilir enerji kaynakları ile çalıştırılacak santraller, yap işlet modeli dışında bırakılmıştır. 5539 Sayılı Kanun’la da elektrik enerjisi üretiminde yapımı öngörülen üretim tesislerinin kurulması, işletilmesi vs. özel hukuk hükümlerine tâbi tutulmuştur. Teşvik aracı durumunda olan alım garantisi kapsamında ise 4749 Sayılı Kanun’da belirtildiği üzere hazine garantisi verilmesi mümkün kılınmıştır. Büyük önem taşıyan hatta tartışmalara neden olan alım garantisi, başta olmak üzere ilgili rejim kapsamında işletmecilik yapacak kişilere özel hak ve ayrıcalıklar tanımaktadır. Bununla birlikte 4875 Sayılı Kanun’da belirtildiği üzere YİD ve Yİ süreçlerinde yerli-yabancı ayrımı ortadan kaldırılmıştır.

Ancak mevcut teşvik sistemi kapsayıcı olmakla birlikte özellikle enerji alanındaki yabancı payının istenilen seviyeye getirilemediği görülmektedir. Yerli-yabancı ayrımının kaldırılması, alım garantisi ile yap işlet devret modelinin daha aktif kullanılması enerji alanındaki başlıca cazibe noktasıdır. Ancak bu alandaki yatırımların yüksek maliyetli olması, geri dönüş süresinin uzun olması, alternatif yatırım araçlarının bolluğu gibi nedenler yabancı ilgisinin yönünü değiştirebilmektedir. Dolayısıyla mevcut teşvik sisteminde yerli-yabancı tüm özel girişim aktörleri için geniş olanaklar sağlanmakla birlikte enerji alanında nicel artış gözlene de büyüklük bakımından mesafe kat edilmesi gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

ADER, Petrol ve LPG Piyasaları Mevzuatı, Akaryakıt Ana Dağıtım Şirketleri Derneği (Ader), Ankara, 2020.

Ahmet Alpay DİKMEN / Onur KARAHANOGULLARI, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Tasarısı Hakkında Değerlendirme, TES-İŞ Dergisi, S. 3, 2003, ss. 62-69.

Ahmet KURTARAN, Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. C.10, S. 2, 2007, ss. 367-382.

Akif ÇUKURÇAYIR / Hayriye SAĞIR, Enerji Sorunu, Çevre ve Alternatif Enerji Kaynakları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 20, 2008, ss. 257-278, s. 261.

Alaattin BİNGÜL, Enerji Bağımlılığının Türkiye Ekonomisine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2018.

Ali İbrahim AKKUTAY, Uluslararası Yatırımdan Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümünde ICSID Sözleşmesinin 27. Maddesi, TBB Dergisi, S. 107, 2013, ss. 298-320.

Ali KOÇ / Hüseyin YAĞLI / Yıldız KOÇ / İrem UĞURLU, Dünyada ve Türkiye’de Enerji Görünümünün Genel Değerlendirilmesi, Mühendis ve Makine, C.59, S. 692, 2018, ss. 86-114, s. 88-90.

Ali YAVUZ, Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 15, S. 1, ss. 83-101.

Ali Yılmaz GÜNDÜZ, Ekonomik Kalkınmada Teşviklerin Önemi: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.12, S.62, 2019, ss. 1326-1332.

Alper Çağrı YILMAZ, MIGA Konvansiyonunun Uygulama Alanı ve Konvansiyon Kapsamındaki Uyuşmazlıklara İlişkin Çözüm Yöntemleri, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 24, S. 1, 2018, ss. 374-399.

Alper KARAKURT, Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 65, S. 2, 2010, ss. 143-163.

Asım BALBAY, Doğal Gaz Enerjisi ve Konut Isıtmada Kullanımının Deneysel Araştırılması: Siirt İli Örneği, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, C. 4, S. 1, 2015, ss. 26-34.

Aslı HACIMALE, Sektörel Görünüm: Enerji Aralık 2018, TSKB, Ankara, 2018.

Aslı ŞENTÜRK, Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Bağlamında Yenilenebilir Enerji Kaynakları: Avrupa Birliği (AB) Ye Türkiye Örneği Üzerine Bir Değerlendirme, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep, 2018.

Asuman ALTAY / Şahin KARABULUT, Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 4, S. 4, ss. 189-202.

ATO, Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara, 2000.

ATSO, Yatırım Teşvik Sistemi Yatırımlarda Devlet Yardımları, Anakara, 2019, <https://www.atso.org.tr/yukleme/dosya/d60271ecf1f9f2623fcd84b8c682974d.pdf>, Erişim Tarihi 10.03.2020.

Aykan CANDEMİR, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler, Ege Akademik Bakış Dergisi, C. 9, S. 2, ss. 659-675.

Aykut ONAT / Berkol ALEVLİ / Mustafa KOLAY, Yatırım Teşvik Sistemi Değerlendirme Raporu, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, 2016.

Aysel ÇELİKEL / Günseli GELGEL ÖZTEKİN, Yabancılar Hukuku, 25. Basım, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2020.

Bekir GEREKAN, Petrol Elde Etme Sürecinde Arama, Geliştirme, Terk Etme Faaliyetlerinin Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi. Mali Çözüm Dergisi, C. 24, S. 121, 2014, ss. 55-76.

Bilgin TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, Dayımları Yayıncılık Ankara, 2003.

Burcu BEKTAŞ / Can HAKYEMEZ / Emre YANIK / Kubilay KAVAK, Enerji Sektörel Görünüm, Türkiye Sanayi ve Kalkınma Bankası, 2019, Ankara, 2019.

Burcu KILINÇ SAVRUL, / Bülent DOĞRU, TR 22 Düzey 2 Bölgesinin 2012 Yılı Teşvik Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, C.3, S.1, 2013, ss.1-20.

Burcu TİFTİKÇİGİL / Gül Çağla YESEVİ, Türkiye'nin Enerji Görünümü Stratejileri ve İlişkileri, Derin Yayınları, İstanbul, 2015.

Burçak TATLI, Türkiye Elektrik Pazarında Güncel Gelişmeler ve Avrupa Birliği Komisyonunun Ceza Kararı, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S.1, 2018, ss. 76-104.

Bülent KENT, Elektrik piyasasının Düzenlenmesi ve Düzenleyici Kurumları, Adalet Yayınları, Ankara 2012.

Candan TATAR / Güzide YURDADOĞ, Volkan, Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 27, 2017, ss. 154-177.

Cengiz DEMİRBAĞ, Kamu Özel Sektör İş birliği Modeli Çerçevesinde Türkiye İçin Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesine İlişkin Model Önerisi, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, 2007.

Cenk SEVİM, Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, Nisan 2015.

Cömert Uygur ERDEM / Hande ATAY / Mahmut Fevzi ÖZLÜER / Hülya YILDIRIM, Elektrik Piyasası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine İlişkin Görüşlerimiz, 2016.

Dikran ZENGİNKUZUCU, Devlet ve Yabancı Yatırımcılar Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi (ICSID)'nin Kuruluşu ve İşleyişi, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.

DPT Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Ankara, 1990.

DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara, 2006.

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara, 2007.

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı Devlet Yardımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2007.

DPT, Enerji Ham Maddeleri (Linyit, Taş Kömürü, Jeotermal) Çalışma Grubu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 2009.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Sermaye Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000.

DPT, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu Yatırımları Teşvik Politikaları, DPT Yayınları, Ankara 1989, s.6.

DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara, 1996.

Durmuş KAYA / Hüseyin ÖZTÜRK, Sanayide Enerji Yönetimi ve Enerji Verimliliği, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2014.

Ela ULUATAM, Yenilenebilir Enerji Teşvikleri, TOBB Forum, S: Ekim, 2010.

ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI, Danıştay'ın Elektrik Tesisleri Proje Yönetmeliği Hakkında Verdiği Yürütmeyi Durdurma Kararına İlişkin Bilgi Notu, [http://www.emo.org.tr/ekler/36b917e22ba1de3\\_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=16](http://www.emo.org.tr/ekler/36b917e22ba1de3_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=16) , Erişim Tarihi 20.03.2020.

Elman MURADOV, Almanya'nın Nükleer Enerji Politikasını Etkileyen Faktörler, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi, C. 10, S. 38, 2012.

Emine KILIÇASLAN, “Enerji Savaşları”, Enerji Diplomasisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.

Emre ESER, Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, Planlama Uzmanlığı Tezi, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2011.

Ensari YÜCEL, Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C. 18, S. 71, 2019, ss. 1467-1482.

EPDK, Elektrik Piyasası 2018 Yılı Piyasa Gelişim Raporu, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2019.

EPDK, Petrol Piyasası Mevzuatı, T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Ankara, 2019.

EPDK. Doğal Gaz Piyasası 2017 Yılı Sektör Raporu. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2018.

Eralp ÖZİL, Elektrik Enerjisi Teknolojileri ve Enerji Verimliliği, İstanbul, TESAB Yayınları, 2013.

Erbilen ÜÇİŞİK, Enerji Coğrafyası Kapsamında Türkiye’de Linyit, Doğu Coğrafya Dergisi, C. 20, V. 33, 2015, ss. 135-160.

Ercüment ERDEM, “Türk Enerji Hukuku”, Hukuk Postası, <http://www.erdem-erdem.av.tr/yayinlar/hukuk-postasi/turk-enerji-hukuku/> Erişim Tarihi 20.01.2020.

Erdal AKDEVE/ Erdal Tanas KARAGÖL, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 37, 2013, ss.329-350, s. 337.

Erdal AKPINAR / Adem BAŞIBÜYÜK, Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğal Gaz International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish, C. 6, S. 3, 2011, ss. 119-136.

Erdal TANAS / İsmail KAVAZ, Dünyada ve Türkiye’de Yenilenebilir Enerji, SETA Analiz, Ankara, 2017.

Erdem KOÇ / Mahmut Can ŞENEL, Dünyada ve Türkiye’de Enerji Durumu-Genel Değerlendirme, Mühendis ve Makina, C. 54, S. 639, 2013, ss. 2013, ss.33-44.

Erhan GÜMÜŞ, Son Değişiklikler Çerçevesinde Yeni Teşvik Sistemi, ISMMO Mali Çözüm Dergisi, Ocak-Şubat, 2013, ss.89-132, s. 97.

Erich UBELACKER, Enerji: Neden ve Nasıl, (Çev. Ali Ulvi Erdoğan), Tudem Yayınları, İzmir, 2005.

Erol ASLAN, Kamu Hukuku Anabilim Dalı İdare Hukuku Bilim Dalı Enerji Sektöründe İmtiyaz Sözleşmesi Çukurova-Kepez Örneği, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Erol KAPLUHAN, Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Güneş Enerjisinin Dünyadaki ve Türkiye’deki Kullanım Durumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, S. 29, 2014 ss. 70-98.

Erol KUTLU, İktisadi Kalkınma ve Büyüme, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

ETKB, Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, 2017.



ETKB, Türkiye Enerji Görünümü, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik> , Erişim Tarihi 20.01.2020.

ETKB, Türkiye'nin Nükleer Santral Projeleri: Soru-Cevap. Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Yayın Serisi, Ankara, 2016.

EUROPEAN BANK, Enerji Sektörü Stratejisi - TASLAK Eylül 2018, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pth3g20U-j8J:https://www.ebrd.com/documents/osg/draft-energy-sector-strategy-turkish.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> , Erişim Tarihi 17.02.2020.

EUROPEAN COMMISSION, EU Regional And Urban Development, [https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development\\_en](https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development_en) , Erişim Tarihi 08.03.2020.

EY, Teşvik Mevzuatı, <https://www.ey.com/tr/tr/services/tax/ey-tesvik-mevzuat-2019> , Erişim Tarihi: 08/03/2020.

Fatma ÇANKA KILIÇ/ Mehmet Keskin KILIÇ, Jeotermal Enerji ve Türkiye, Mühendis ve Makine, C. 54, S: 639, ss. 45-56.

Fazıl Hüsnu ERDEM, / Yunus HEPER, Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları ve Anayasa Önerileri Madde Karşılaştırmalı, SETA Yayınları, Ankara, 2011.

Feiza AĞGÜL, Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Sözleşmelerin Hukuki Rejimi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2016.

Filiz EKİNCİ / Gözde KOCA / Şemsettin YÜCE, Yatırımlarda Vergisel Teşvikler: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Değerlendirmesi Şırnak İli Örneği, Sakarya İktisat Dergisi, C. 8, S. 4, 2019, ss. 311-330.

GAZBİR, Dünyada ve Türkiye'de Enerjinin Durumu, Türkiye Doğal Gaz Dağıtıcıları Birliği Derneği, Ankara, 2018, s. 2.

Gökhan AĞAÇBIÇER, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Türkiye Ekonomisine Katkısı ve Yapılan Swot Analizler. Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2010, s. 5.

Gökhan Kürşat YERLİKAYA, Türkiye’de Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Görevli Şirkete Tanınan Yatırım Dönemi ve Proje Kapsamında Katma Değer Vergisi İstisnası, İÜHFM C. 71, S. 2, 2013, ss. 527-542.

Güher ULU, Türkiye’de Kamu Hizmeti ve İmtiyazın Dönüşüm Öyküsü, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 57, S.4, 2008.

Gülören TEKİNALP, Türk Yabancılar Hukuku, 8. Basım, Beta Basım Yayın, İstanbul 2003.

Güzin PEKGÜÇLÜ KARABULUT, Türk Özel Hukukunda Yap-İşlet-Devret (YİD) Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2007.

Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası İktisat, 18. Basım, İstanbul: Güzem Yayınları, 2013.

Hasan AYKIN, Uluslararası Ampirik Çalışmalar Işığında Vergi Teşviklerinin Etkinliği, Yaklaşım Dergisi, 2006, S. 160, ss. 1-5.

Hüseyin Naci BAYRAÇ, Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 10, S.1, 2009, ss. 115-142.

IEA, Energy Statistics Manual, IEA/OECD Publications, International Energy Agency, France, 2005.

INTERNATIONAL ENERGY AGENCY, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2018> , Erişim Tarihi 25.03.2020.

İbrahim AKKUŞ / Hüseyin ALAN, Türkiye'nin Jeotermal Kaynakları, Projeksiyonlar, Sorunlar ve Öneriler Raporu, Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, 2016.

İbrahim AYDIN, Balıkesir’de Rüzgâr Enerjisi. Eastern Geographical Review, C.18, S. 29, 2013, ss. 29-50.

İbrahim ÇÜTÇÜ / Kaan ENEZ, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. Sakarya İktisat Dergisi, C.7, S.3, ss. 1-21.

İbrahim ORGAN, Türkiye’de Uygulanan Teşvik Politikaları ve Denizli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 1998, s. 30.

İnci ATAMAN FİGANMEŞE, Milletlerarası Ticari Tahkim ile Yatırım Tahkimi Arasındaki Farklar, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 31, S.1, 2011, s.98.

İnci GÜNAY, Yatırımlara Yönelik Vergisel Teşvik ve Yardımların TMS’ye Göre Muhasebeleştirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

İsmail ÇİLOĞLU, Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü, Hazine Dergisi, S.13, 2000, ss. 29-48.

İsmail KÜÇÜKAKSOY / İsmail ÇİFÇİ, Balassa-Samuelson Hipotezi: Türkiye ve Dış Ticaret Ortakları Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 32, S.1, 2017, ss. 57-94.

İTO, Türkiye İçin Model Olabilecek Ülkelerde Uygulanan Teşvik Uygulamaları ve Ülkemize Uygulanabilirliği, İTO Yayınları İstanbul 2007.

Kadir ÇEVİK, Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikalarının İncelenmesi: TR61 Bölgesinde Sektörler Bazında Karşılaştırmalı Analiz, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2019.

Kadir KASALAK, Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 27, 2012, ss.65-79.

Kadir KAYA / Mahmut Can ŞENEL / Erdem KOÇ, Dünyada ve Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Değerlendirilmesi, Technological Applied Sciences, C. 13, S. 3, 2018, ss. 219-234.

Koray BAŞOL, Türkiye Ekonomisi, Anadolu Matbaası, 6. Baskı, İzmir, 1995.

KPMG, Enerji, Sektörel Bakış- Enerji – 2019.

<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2019/03/sektorel-bakis-2019-enerji.pdf>

Erişim Tarihi 15.01.2020.

Lerzan YILMAZ, 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun Getirdiği Yenilikler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.10, ss.173-190.

Levent AYDIN, Enerji Ekonomisi, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014.

MAPEG, Petrol Mevzuatı, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2019.

Mehmet Cahit GÜRAN / Selçuk CİNGİ, Devletin Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği, Akdeniz İİBF Dergisi, S. 3, 2002, ss. 56-89.

Mehmet Hanefi TOPAL, Uluslararası Kuruluşların Teşviklere Bakışı ve Türk Teşvik Sisteminin Bu Çerçeve Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006.

Melis AVŞAR, ICSID Konvansiyonu’na Göre Yatırım Kavramı, Public and Private International Law Bulletin, C. 37, S.2, ss. 95-140.

Metin GÜNDAY, İdare Hukuku, Ankara, İmaj Yayınevi, 2015.

Mevlüt KARABIÇAK, Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Teşvik Politikalarının Boyutu, Ulusal, Bölgesel ve Yerel Kalkınma Üzerine Olası Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 18, S. 3, 2013, ss.263-280, s. 265.

Mine ENGİN, Türkiye’de Yatırım Teşvik Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2019.

Murat DEMİR, Enerji İthalatı Cari Açık İlişkisi, Var Analizi ile Türkiye Üzerine Bir İnceleme, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, S.9, 2013, ss. 2-27.

Murat ERSOY, Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes-ICSID), <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-yatirim-anlasmazliklarinin-cozum-merkezi-international-centre-for-settlement-of-investment-disputes-icsid.tr.mfa> , Erişim Tarihi 20.03.2020.

Murat GÖKDEMİR / Murat KÖMÜRCÜ / Taylan EVCİMEN, Türkiye’de Hidroelektrik Enerji ve HES Uygulamalarına Bakış, Türkiye Mühendislik Haberleri, S. 471, 2012, ss.18-26.

Murat KOÇTÜRK / Meryem GÖLALAN, 1923- 1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi, Üçüncü Sektör Kooperatifçilik, C. 45, S. 2, 2010, ss.48-65, s. 50.

Musa İdi MENYA, Kamu Hizmetlerinin Özel Hukuk Kişilerine Gördürülmesi Türkiye-Uganda Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Mustafa ACAROĞLU, Alternatif Enerji Kaynakları. Nobel Yayın Dağıtım Yayın Ankara, 2007.

Mustafa DURAN, Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları, Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2003, Ankara.

Mustafa ŞEKKELİ / Ökkeş Fatih KEÇECİOĞLU, Hidroelektrik Santrallerin Türkiye’deki Gelişimi ve Kahramanmaraş Bölgesi Örneği, KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi, C.14, S. 2, 2011, ss. 19-26.

Müge ÖZERCAN, Elektrik Endüstrisinin Yeniden Yapılandırılması ve Deregülasyonu Sürecinde Perakende Satış Rekabeti, Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Müslim YILMAZ, Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbir Soruşturması, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Necdet PAMİR, Dünyada ve Türkiye’de Enerji, Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları, Metalurji, 2003, [https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134\\_73100.pdf](https://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi134/d134_73100.pdf) , Erişim Tarihi 03.02.2020.

Neslihan ŞEN GENÇE, Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem ve Modeller: Türkiye’den Uygulama Örnekleri, Maliye Araştırmaları Dergisi, C.3, S.2, 2017, ss. 147-172.

Niyazi ÖZKER / Mine BİNİŞ, Vergi Uygulamalarında Bölgesel Kalkınma Hedefleri ve Bölgesel Mali Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, S. 19, 2010, ss. 491-508.

Nuray EKŞİ, Türkiye’de Yapılan Yabancı Yatırımlara İlişkin Mevzuat Hakkında Genel Değerlendirme, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. II, S. 2 (2005), ss. 169-188, s. 173-174.

Nuri YAVAN, Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi, Türkiye Örneği. Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

Nuri YAVAN, Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz, Coğrafi Bilimler Dergisi, C.10, S. 1, 2010, ss. 9-37.

OECD, How Regions Grow? Policy Brief, <https://www.oecd.org/regional/searf2009/42576934.pdf> , Erişim Tarihi 08.03.2020.

Oğuz TÜRKYILMAZ / Yusuf BAYRAK, “Elektrik Üretimi: Mevcut Durumu ve Analizi”, Türkiye’nin Enerji Görünümü 2018, İçinde, ss. 51-77, Makina Mühendisleri Odası Yayın No: MMO/691, Ankara, 2018.

Oktaý GÜVEMLİ / Nurgül. R CHAMBERS / Mustafa İNCE, Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi Deęerlendirilmesi ve İzlenmesi, Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı, Yayın No:2, İstanbul, 1997, s. 209-210.

Osman SÜNEL, 2000 Yılı Sonrası Bir Kamu Harcaması Olarak Yatırım Teşviklerinin Reel Sektör Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2015.

Ozan ACAR / Esen ÇAĞLAR, Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, TEPAV Yayını, İstanbul, 2012.

Özlem Candan KÜLEKÇİ, Yenilenebilir enerji kaynakları arasında jeotermal enerjinin yeri ve Türkiye açısından önemi. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, C. S. 2, 2009, ss. 83-91.

Pınar BAKLACI / Esen AKINTÜRK, “Enerji Şartı Antlaşması”, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, C. 7, S. 2, 2006.

Pınar BAKLACI, Uluslararası Yatırımlarda “Dolaylı Kamulaştırma” ve “Düzenleyici Yetkiler”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 28, S. 1-2, 2008.

Pınar DEMİRHAN, Yatırımların Teşvikine Yönelik Kamu Taşınmazları Tahsisleri ve Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

PRIS, Nuclear Share of Electricity Generation in 2018, <https://pris.iaea.org/PRIS/WorldStatistics/NuclearShareofElectricityGeneration.aspx> , Erişim Tarihi 22.03.2020.

Ramazan KILIÇ / Nurettin URGUN, Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yönelmenin Ülke Ekonomisine Etkileri ve Türkiye'nin Enerjideki Dışa Bağımlılığının Azaltılmasına Yönelik Katkıları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 47, 2016, ss. 148-166.

Rıdvan KARLUK, S., Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm, 11. Bs., Beta Kitabevi, İstanbul, 2007.

Rıdvan KARLUK, Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika, 6. Baskı, İstanbul: BETA Basım, 2002.

Rıfat ERTEN, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanun'unun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü, Banka Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2005.

Rıfat İRAZ, / İsa ALTINIŞIK, / Hasan Sencer PEKER, Güneş Enerjisi Yatırımlarına Yönelik Teşvikler ve Türkiye'deki Durum. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, C. 13, S. 1, 2010, ss.69-78.

Rıza AŞIKOĞLU, Türkiye'de Yatırım Teşvik Tedbirleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1988.

Ronald ROBERTSON, Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür (Çeviri, YOLSAL, Ümit Hüsrev), Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Sedat ÇAL, Uluslararası Yatırım Tahkimi ve Kamu Hukuku İlişkisi, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009.

Selahattin ERDOĞAN, Arz Güvenliği Bakışı ile Türkiye'de Enerji Politikaları, Ankara, Orion Kitabevi, 2016.

Selahattin GÖKMEN / Emre KARTALOĞLU, Yeni Teşvik Sistemi, İSMMMO Yayınları, İstanbul, 2012.

Selçuk BUYRUKOĞLU, Yatırım Teşvik Politikaları ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye İçin Ampirik Analiz, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Selma DURGAN, Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Yatırım Potansiyelinin Çekim Modeli Kullanılarak Belirlenmesi, Uzmanlık Tezi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 2016.



Serkan ACİNÖROĞLU, Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, S. 2, 2009, ss. 147-169.

Sevinç TEKELİ, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği (1996-2006), Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2007.

SHURA, Enerji Sektöründe Teşvik, Destek ve Sübvansiyonların Etkisi, Sunum ve Panel Özet Raporu, İstanbul, 2019.

Sibel CENGİZ, Türkiye'nin Elektrik Enerjisi Piyasasında Yeniden Yapılanma, Journal of Administrative Sciences, C. 4, S. 1, 2006, ss. 125-147.

Sinem YAPAR SAÇIK, Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açıdan Bir İnceleme, KMU İİBF Dergisi, S: 16, 2009, ss. 161-171.

Suzan ERGÜN / Melike ATAY POLAT, Nükleer Enerji ve Türkiye'ye Yansımaları, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 1, S. 2, 2012, ss. 34-58.

Süleyman BOŞÇA, Yenilenebilir Enerji Sektöründe Mevzuat Değişikliklerinin Yatırımlara Etkisi ve Hukuki Uyuşmazlıklar, Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi, S. 3, 2009, ss.21-24.

T. C. KALKINMA BAKANLIĞI, Dünyada ve Türkiye'de Kamu-Özel İş birliği Uygulamalarına İlişkin Gelişmeler, Yatırım Programlama İzleme ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016.

T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI, 2013. "Yatırım Teşvik Sistemi Yıllık Değerlendirme Raporu (Haziran 2012-2013), Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 7-10.

T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI, Yatırım Teşvik Sistemi, Yıllık Değerlendirme Raporu, Ankara, 2013.

T.C. KALKINMA BAKANLIĞI, Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara, 2014.

TCCB, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara, 2019, md. 133 ve md. 177.

TDK, Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> , Erişim Tarihi 02.03.2020.

Tekin AVANER, BKA Siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı? Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir? Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005.

TEPAV, Enerji Politikalarının Yatırımlar Üzerindeki Etkisi, Ankara, 2019.

TEPAV, Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ankara, 2012.

Tevfik ÇAVDAR, Türkiye Ekonomisinin Tarihi, Ankara, 2003.

TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Enerji ve Kömür Raporu, TMMOB Maden Mühendisleri Odası, Ankara, 2015.

TPAO, Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, 2016, Ankara.

Turan SERDENGECİ, Türkiye’de Yatırım ve Teşvik Mevzuatı Sorular ve Cevaplar, Ankara Sanayi Odası Yayınları, Ankara, 2017.

Turgay OYMAN, Isparta İlinde Teşvik ve Destek Alan İşletmelerde Memnuniyet Düzeyinin Ölçülmesi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2013, s. 13.

Ufuk SELEN, Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Uygulamaları, Ekin Kitabevi, Bursa, 2011.

Uğur EMEK, Ek ve Değişiklikleri ile Yap-İşlet-Devret (YİD), Yap-İşlet (Yİ) ve Kamu Hizmeti İmtiyazı Mevzuatı, DPT, Ankara 2002.

WWW.AKKUNPP.COM, Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) (2020), <http://www.akkunpp.com/060611-3> 2011.Erişim tarihi 17.02.2020.

WWW.ENERJİ.GEN.TR Enerji Kaynakları, 04.12.2018,  
<https://www.enerji.gen.tr/enerji-kaynaklari.html> , Erişim Tarihi 17.01.2020.

Yael TARANTO, Türkiye’de Enerji Dönüşümü ve Özel Sektörün Rolü, SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2018.

Yakup KARAKOYUN / Zehra YUMURTACI, , Hidroelektrik Santral Projelerinde Çevresel Akış Miktarının ve Çevresel Etkinin Değerlendirmesi, Tesisat Mühendisliği, S. 138, 2013, ss. 1-16.

Yakup KEPENEK, , Türkiye Ekonomisi, 28. Baskı., Remzi Kitabevi İstanbul, 2014.

Yasemin BOZDAĞLIOĞLU, , Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tarihsel Süreçte Gösterdiği Gelişim: Hukuksal ve Ekonomik Yansımaları, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 6, S. 11, 2014, ss. 32-51.

Yasemin ÖZDAŞ, Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2009.

YAYAR, Rüştü / DEMİR, Yusuf, Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İlinde Bir Uygulama. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 39, 2012, ss. 119-146.

Yeşim HELHEL, Türkiye’de Uygulanan Teşvik Tedbirleri ve Isparta Örneği, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004, s. 26.

Yeşim SARIÖZ, Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2006.

Zafer Ertunç ŞİRİN, Türkiye’de Kamu Özel Ortaklığı Yönteminin Hukukî Altyapısı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 61. Seri, İstanbul, 2017.

Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, 5.Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2001, s. 283.

Zühal KURU, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Kurumsal Gelişmişlik İlişkisi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

## **MEVZUAT**

2005/8572 Sayılı “Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında 3996 Sayılı Kanun’un Uygulama Usul ve Esaslarına İlişkin Karar’da değişiklik yapılmasına dair Karar.

2009/1 Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ.

2011/1807 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

2012/2205 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

2012/3305 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

2013/4288 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

2016/9495 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

2016/9596 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

30.12.2014 Tarihli Elektrik Tesisleri Proje Yönetmeliği.

3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun.

3154 Sayılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

3213 Sayılı Maden Kanunu.

3465 Sayılı Otoyol Yapımı, Bakımı ve İşletilmesi ile İlgili Kanun.

3613 Sayılı 3096 Sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun'un Bir Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü ile Aynı Kanun'un Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına ve Bu Kanun'a Ek Maddeler Eklenmesine İlişkin Kanun.

3996 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

3996 Sayılı, Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap- İşlet- Devret Çerçevesinde Yaptırılması Amacıyla Çıkartılan Kanun.

4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

4047 Sayılı Bazı Yatırım ve Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

4283 Sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun.

4446 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.

4458 Sayılı Gümrük Kanunu.

4492 Sayılı Danıştay Kanunu ve İdari Yargılama Usulü Kanun'unun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

4493 Sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtırılması Hakkında Kanun'un Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.

4501 Sayılı Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İkelere Dair Kanun.

4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu.

4749 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun.

4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.

5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu.

5084 Sayılı Kanun, Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu.

5346 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun.

5393 Sayılı Belediye Kanunu.

5539 Sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.

5787 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

5787 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

5907 Sayılı ‘‘Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli erevesinde Yapıtırılması Hakkında 3996 Sayılı Kanun’un Uygulama Usul ve Esaslarına İlişkin Karar.

6094 Sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

6446 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu.

700/2018 Sayılı KHK.

06.10.2010, Milletlerarası Andlaşma, Karar Sayısı: 2010/918, R.G. 27721.